

Πρωτοπορία

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΒΓΑΙΝΕΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ

Τὸ φυλλάδιο αὐτὸ εἶναι ἀφιερωμένο στὸν

ΨΥΧΑΡΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

Τὰ «σταράτα» μας γιὰ τὸν Ψυχάρη.

Ὁ Ψυχάρης, ἄνθρωπος καὶ ἔργο, μελέτη Κ. ΒΑΡΝΑΛΗ.

Ὁ Ψυχάρης ὡς γλωσσολόγος, μελέτη Μ. ΦΙΛΗΝΤΑ.

Ὁ Ψυχάρης καὶ ὁ ψυχαρισμός, μελέτη ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑ.

Ὁ Ψυχάρης κ' οἱ νέοι, μελέτη ΝΤΟΛΗ ΝΙΚΒΑ.

Γράμματα στὸ Γιοφύλλη τοῦ ΨΥΧΑΡΗ.

Πεζὰ τραγουδάκια τῆς ἀγάπης τοῦ ΨΥΧΑΡΗ.

Κομμάτια ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ΨΥΧΑΡΗ.

Τὸ κέντρο τῆς Γερμανικῆς πρωτοπορίας τοῦ HEINZ LUEDECKE.

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ : Λογοτεχνία Φ.Γ., ΘΡΑΣΟΥ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ, Δ.Β. καὶ Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ, Θέατρο ΚΩΣΤΗ ΒΕΛΑΥΡΑ, Ζωγραφικὴ ΦΩΤΟΥ ΓΙΟΦΥΛΛΗ καὶ Κινηματογράφος ΙΡ. ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΥ.

Η ΞΕΝΗ ΖΩΗ : Παρίσι καὶ Μόσχα. — Καινούργιες ἐκδόσεις. — Ἡ ἀλληλογραφία μας.

ΕΙΚΟΝΕΣ : Φωτογραφία τοῦ Ψυχάρη καὶ αὐτόγραφό του. — Ὁ Ψυχάρης, σχέδιο Γ. ΛΥΔΑΚΗ. — Τὰ ἀτελιὰ τοῦ Μορφωτικοῦ σπιτιοῦ τοῦ Ντεσσάου.

ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ "ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ",
ΕΙΝΑΙ ΤΩΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΦΕΞΗ ΑΡ. 59.

“ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ,”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΒΓΑΙΝΕΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ (ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΜΟΥΣΟΥΡΗΣ)
ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΤΟΑ ΦΕΞΗ, ΑΡ. 59.

ΕΓΓΡΑΦΗ προπληρωμένη για ένα χρόνο: στην Ελλάδα δραχμές 60, στο εξωτερικό 10 σελλίνια ή 3 δολάρια. Τα χρήματα πρέπει να στέλνονται μ' έπιταγή στ' όνομα του κ. Σπύρου Ν. Μουσουρή.

ΚΑΘΕ ΦΥΛΛΑΔΙΟ στην Ελλάδα δραχ. 5, στο εξωτερικό 1 σελλίνο ή 20 σέντς.

ΓΙΑ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ ιδιαίτερες συμφωνίες.

ΚΑΝΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ή φωτογραφία δέν επιστρέφεται.

“PROTOPORIA,”

(ANTAUENIRO)

Revuo por la Belarto kaj la Beletristiko. Ghi estas eldonata en Ateno chiumonate.

Direktoro kaj Administranto: Fotos Jofillis (Spiro N. Musuris). Officejo: Fexi No. 59.

Enskribo antaupagenda por unu jaro: Grekujo Drahmoj 60. Alilande 10 shilingoj au 3 Us. Dol. La abonmono devas esti sendata je la nomo de S-ro Spiro Musuris. Chiu ekzemplero: En Grekujo Dr. 5. En eksterlando 1 Shil. au Us. Dol. 0,20. Por reklamoj apartaj kondicho.

“PROTOPORIA,”

(VANGUARD)

A Review for Arts and Literature

Published monthly by: Spyros N. Moussouris, Fexi 59. Athens, Greece.

FOTOS YOFYLLIS, Editor and Owner.

Copyright 1929 by «Protoporia Review» of Athens, Greece. All rights reserved under terms of the Fourth International Convention of Artistic and Literary Copyright, 5 Drachme (1 Sh. or 20 Cents) a copy; subscription price, Greece 60 Drachmes a year; Foreign \$ 3.00 or £ 0.10.0. All subscriptions are payable in advance. Special arrangements for advertisements.

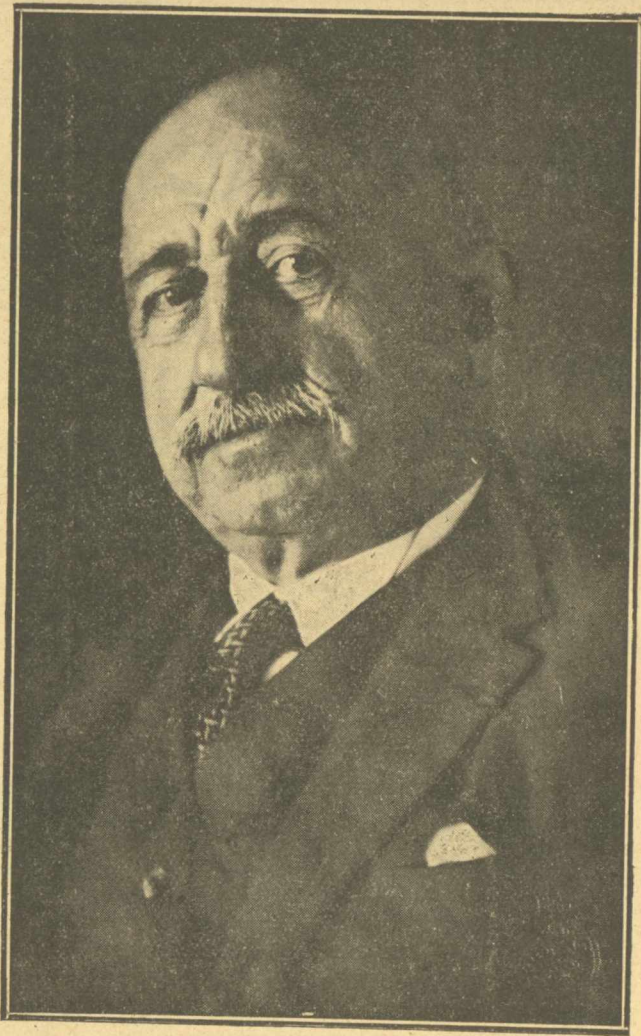
“PROTOPORIA,”

(AVANT GARDE)

Revue mensuelle d'art et litterature paraissant à Athènes. Directeur et propriétaire: Fotos Yofyllis (Spiros N. Moussouris). Rédaction et Administration: Passage Fexis No. 59.

Prix d'abonnement (payé d'avance) pour une année: Grèce 60 Drs., étranger 10 shillings ou 3 dollars. On s'abonne au bureau de la revue par mandat postal ou chèque au nom du Mr Spiros N. Moussouris. Prix dn numero 5 Drs. en Grèce et 1 shilling ou 20 cents pour l'étranger.

Pour les annonces, conditions spéciales.

Προς τον κ. Βουσίλλη
 Πρόθυμότητι
 Ψυχάρη

Γιαράζα

Ο Ψυχάρης πέθανε! Της 29 του Σεπτεμβρίου χάσαμε το Μεγάλον Ἀγωνιστή τῆς γλωσσικῆς ιδέας, τὸ δημιουργὸ καὶ ἀρχηγὸ τοῦ ἀγῶνα, τὸν πολεμιστὴ καὶ δάσκαλο μαζί. Ἐμεῖς οἱ νεώτεροι πρέπει ν' ἀναγνωρίζουμε πάντα πὸς ὃν **Ἡρώας** αὐτὸς ἦτανε ὁ **τολμηρὸς πρωτοπόρος**, πὸν ἄρχισε ἀνοιχτὰ καὶ εἰλικρινὰ τὸν ἀγῶνα. Πῆρε τὴ σημαία στὸ χέρι, μὰ προχώρησε καὶ μὲ σοφία. Ἐδειξε ἀφάνταστη δραστηριότητα, θάρρος, πίστη καὶ πεποίθηση ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Ἀγωνίστηκε σαράντα ἕνα χρόνια στὴν πρώτη γραμμῇ. Πάντα γενναῖος πολεμιστὴς, μὰ καὶ πάντα σοφὸς ἐπιστήμονας. Γι' αὐτὸ προχώρησε μὲ τέχνη καὶ μὲ φωτεινὴ διεύθυνση ὁ Ἀγῶνας. Κ' ἔφτασε στὴ Νίκη. Κανένας δημοτικιστὴς ἀπὸ τοὺς ἄπειρους τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀρνηθῆ τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἀρχηγοῦ. Κ' εἶναι ἀδίκος ὅποιος δὲν τοῦ δώσει τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὴ Δόξα τῆς Νίκης.

* *

Ητανε διπλὰ ξεχωριστὸ τὸ ταλέντο τοῦ Ψυχάρη. **Ἐπιστημονικὸ μαζί καὶ καλλιτεχνικὸ.** Ἡ γνώση του καὶ τὸ φωτεινὸ του μυαλὸ τὸν ἀνάδειξαν ἕνα ἐπιστήμονα γλωσσολόγο τόσο μεγάλου, πὸν τὸν ἐτίμησε καὶ τὸν ἀναγνώρισε ἡ παγκόσμια ἐπιστῆμη. Μὰ κι' ὁ θρίαμβός του στὸ ζήτημα τῆς δημοτικῆς δὲν εἶναι μικρὸ ἐπιστημονικὸ κατόρθωμα. Ἀπὸ τ' ἄλλο ὁ

μὸς μέρος ἦτανε καὶ καλλιτέχνης. Λογοτέχνης ἀπὸ τοὺς λίγους. Καὶ στὰ Ἑλληνικά του καὶ στὰ Γαλλικά του ἔχει ἀτομικὸ ὕφος. Ἐχει τὸ δικό του χαρακτήρα στὸ γράψιμο. Ἐχει κείνο πὸν ζητᾶμε μὲ τὸ φανάρι, μὰ τόσο σπάνια τὸ βρίσκουμε! Μέσα στὰ τόσο χρωματισμένα γραψίματά του ξεχωρίζει ἕνα πνεῦμα λεπτὸ, παιγνιδιάρικο, μὰ καὶ βαθιό. Καὶ τὸ γράψιμό του ἔχει σπάνια τέχνη. Ἡ μαεστρία τοῦ γραψίματος του λάμπει πῶς πολὺ στὴν πολεμικὴ του, μὰ καὶ σ' ὅλη τὴ λογοτεχνικὴ του ἐργασία ξεχωρίζει ἡ τέχνη τοῦ χαριτωμένου ὕφους του. Τὴν ἀπολαύσαμε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ «Ταξιδιοῦ», ὡς τὸ κύκνειό του: τὴ «Σαρκοανάφτρα».

* *

Γιὰ νὰ φανῆ πῶς καθαρὰ ἡ ἀξία τοῦ Ἀγῶνα τοῦ Ψυχάρη γιὰ τὴ γλῶσσα πρέπει νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὰ περασμένα. Σταθῆτε στὸ 1888. Ρίξτε μιὰ ματιὰ πίσω. Ὡς τὴ στιγμή πὸν βγήκε τὸ «Ταξίδι μου» **μονάχα τρεῖς Ἕλληνες** εἶχανε γράψῃ ἀποκλειστικὰ καὶ μοναχὰ σὲ καθάρια δημοτικῇ: ὁ Βηλαρῶς, ὁ Σολωμὸς κι' ὁ Λασκαράτος. Ὁλ' οἱ ἄλλοι συμβιβάζονταν πολὺ ἢ λίγο μὲ τὴν καθαρῆ. Μόλις ὁμως φάνηκε ὁ Ψυχάρης, βγήκανε καθαρὸι καὶ χωρὶς συμβιβασμοὺς δημοτικιστῆς ἕνα πλῆθος συρραφωμένοι λογοτέχνες: ὁ Ἐφταλιώτης, ὁ Πάλλης, ὁ Καρκαβίτσας ὁ Χριστοβασίλης, ὁ Κώστας Χατζόπουλος,

ὁ Πορφύρας. Καὶ ἀκολουθοῦσαν κ' ἄλλοι δημοτικιστὲς μὲ κάποιες ὁμως ἀδυναμίες καὶ γιὰ τὴν καθαρῆν ὁμοίαν: ὁ Δροσίνης, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Στέφανος Μαρτζώκης, ὁ Νιρβάνας, ὁ Γ. Καλοσοῦρος, ὁ Μαβίλης, ὁ Ξενόπουλος. Ἐπειτα μὲ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ Ψυχάρη καὶ τοῦ Δ. Ταγκόπουλου, πού γίνηκε ἀπὸ τότες φανατικὸς δημοτικιστής, ἄρχισε τὸ 1903 τὴ μάχη ὁ «Νουμᾶς». Κ' ἔτσι ὁ Ἀγώνας ἀναψε. Φάνηκαν ὁ Φώτης Φωτιάδης, ὁ Μένος Φιλίντας, ὁ Ἴδας Δραγούμης, ὁ Ἐλ. Γιαννίδης, ὁ Ν. Ποριώτης καὶ μαζί μὲ τοὺς παλιότερους δημοτικιστὲς φέρανε τὸν Ἀγώνα πρὸς τὴ Νίκη. Γιὰ νὰ μῆ ἡ Δημοτικὴ στὴν ἐκπαίδευση δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε τοὺς ἀγῶνες τῆς τριαντρίας: Δελμούζου, Γληνοῦ καὶ Τριανταφυλλίδη. Σήμερον πού ὁ μορφωμένος μας κόσμος ἔχει φωτιστῆ πιά γιὰ τὸ ζήτημα, πρέπει νὰ θυμηθοῦμε τοὺς πιὸ σημαντικοὺς ἀγωνιστὲς ὅσους σταθῆκαν ἀτράνταχτοι πλάι στὸν Ἀρχηγό, στὸν Ἀρχιστράτηγο τοῦ Ἀγώνα, πού τιμᾶμε σήμερον τὴ μνήμη του.

* *

Οἱ δεσμοὶ τῆς «**Πρωτοπορίας**» μὲ τὸν Ψυχάρη εἶναι ἐντελῶς ξεχωριστοί. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού βγήκε τὸ περιοδικό μας, ὁ Μεγάλος Ἀγωνιστὴς δημοσιεύει **ἀποκλειστικὰ καὶ μονάχα σ' αὐτό**. Τοῦ ἀφίσαμε τὴν ἀπόλυτη λευτεριά πού ποθοῦσε κ' ἔφερε στὶς σελίδες μας τοὺς ἀγῶνες του, μὰ καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς χαριτωμένης του πρόζας. Ὁ Ψυχάρης ἦταν ἀπὸ τοὺς διαλεχτότερους συνεργάτες μας κ' ἡ λύπη μας πού τὸν χάσαμε δὲν μπορεῖ νὰ γραφτῆ. Αὐτὸ τὸ φυλλάδιον πού ἀφιερώνουμε στὴ μνήμη του εἶναι ἕνα πολὺ μικρὸ σημάδι τῆς μεγάλης τιμῆς πού τοῦ ἀξίζει.

* *

Τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος **ἔχει χρέος** νὰ τιμῆται ξεχωριστὰ τὸν Ψυχάρη. Εἶναι μεγάλη ἡ εὐεργεσία πού ἔκανε ὁ Ἐπαναστάτης αὐτὸς στὸ ἔθνος. Αὐτὸ πρέπει νὰν τὸ καταλάβη καλὰ ἡ Κυβέρνηση. Μία μεγάλη τιμητικὴ ἔκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Ψυχάρη ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση, ὅπως κάνει ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνηση γιὰ τὸ Ντανούντσιο, θάτανε κάτι πού θὰ τιμοῦσε τὸ Ἑλληνικὸ

Κράτος. Ἀκόμα κ' ἕνα μνημεῖο τοῦ Ψυχάρη στὴν Ἀθήνα. Ὅξω ὁμως ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ διορθωθῆ καὶ κάτι ἄλλο, πού τὸ εἶχε καὶμὸ ὁ μακαρίτης. Στὴ βιβλιοθήκη του, πού ὁ Μπενάκης τὴν εἶχε χαρίσει στὸ Κράτος, δὲν ἔχει κατ' ἄλλο τοῦ Ψυχάρη τῶνομα. Καλὸ καὶ δίκιο εἶναι νὰ μῆ ἡ ἀκόλουθη ἐπιγραφή στὴ νέα αὐτὴ δημόσια βιβλιοθήκη: «**Βιβλιοθήκη Ψυχάρη—Ἰδρυμα Μπενάκη**».

* *

Τὰ ἔργα τοῦ Ψυχάρη ἀποτελοῦνε μιὰ ὁλόκληρη βιβλιοθήκη, γιομάτη σοφία καὶ κέφι μαζί. **Ἑλληνικὰ** ἔργα ἔχει βγάλη **16 τόμους**, τοὺς ἀκόλουθους: «Τὸ ταξίδι μου» (1888). — «Γ' ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη» (1897). — «Γιὰ τὸ Ρωμέϊκο Θέατρο» (1901). — «Ζωὴ καὶ ἀγάπη στὴ μοναξιά» (1904). — «Ἡ ἄρρωστη δοῦλα» (1907). — «Ρόδα καὶ μῆλα» (6 τόμοι: 1902-1909). — «Τὰ δυὸ ἀδέρφια» (1910). — «Στὸν ἴσκιον τοῦ πλάτανου» (1911). — «Ἀγνή» (1913). — «Τὰ δυὸ τριαντάφυλλα τοῦ Χάρου» (1914). — «Κωστῆς Παλαμᾶς» (1927).

Γαλλικὰ ἔργα ἔχει βγάλη τ' ἀκόλουθα: *Jalousie* (1892). — *Cadeau de nocés* (1893). — *Le Rêve de Yanniri* (1897). — *La Croyante* (1898). — *L'Épreuve* (1899). — *Sœur Anselmine* (1918). — *Autour de la Grèce* (1895). — *Le Solitaire du pacifique* (1922). — *Tyrresses* (1924). — Ernest Renan (1925). — *Le Crime de Lazarina* (1926). — *Le Crime du Poète* (1913). — **Ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ**: *Les Adelphe de Terence*. *La Ballade de Lenore en Grèce* (1884). — *Essais de Grammaire historique néo-grecque*, 2 volumes (1886-1889). — *Étude de philologie Byzantine et néo-grecque* (1892). — S. Portius. *Grammatica linguae graecae vulgaris*. Rééditée et commentée sous la direction de M. Jean Psichari (1888). — *Le Poème à Spanéas* (1881). — *Le Roman de Florimont* (1891). — *Les études de grec moderne en France au XIXe siècle* (1904). — *Le Poète Denys Solomos* (1907). — *Étude sur le grec de la Septante* (1908). — *Sophocle et Hippocrate* (1908). — *E-fendi*. *Étude de lexicologie historique* (1912). — *L'Arbre chantant* (1910). — *La-*

med et lambda (1911). — *Salomé et la décollation de Saint Jean-Baptiste* (1916). — *La Chèvre chez Homère, chez les Attiques et chez les Grecs modernes* (1921). — *Un pays qui ne vent pas de sa langue* (1928).

Ἐχει βγάλη κ' ἕνα **Ἰταλικό**, τό: «*Fiorretti per Francesca*».

Ὅξω ἀπ' ὅλ' αὐτὰ, πού βγήκανε σὲ βιβλία, ἔχει δημοσιέψη ὁ Ψυχάρης κ' ἕνα σωρὸ ἄρθρα, βιβλιοκρισίες, κριτικὲς, διηγήματα, πεζὰ τραγούδια σὲ φημερίδες καὶ σὲ περιοδικὰ.

* *

Καθὼς ξέρουμε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ψυχάρη, ἔχει ἀφίση **ἀνέκδοτα** τ' ἀκόλουθα ἔργα, πού χωρὶς ἄλλο θὰ βρισκωνται μέσα στὰ χαρτιά του:

- 1) Ἡ «Μεγάλῃ Ρωμέϊκῃ Γραμματικῇ». Εἶναι ἔτοιμοι τρεῖς τόμοι.
- 2) «Ἡ Μοῦσα», δραματάκι.
- 3) «Ὁ Μαρσύας», μονόπρακτο κωμῆδι.
- 4) «Τὸ στεφάνι τῆς Μαργαρίτας, ἱστορικὰ μιᾶς ἀγάπης.» Σειρὰ πεζὰ τραγούδια.
- 5) «Ὁ κρουσιάρης», διήγημα.
- 6) «Ὁ νοικοκύρης», διήγημα.
- 7) «Τὸ πλεούμικο χρυσὸ κιβοῦρι», μακρι πεζὸ τραγούδι.
- 8) «Ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία κ' ὁ σιὸρ Μπρούμης (τὸ ζήτημα τῆς Βιβλιοθήκης μου)». Μελέτη.
- 9) «Ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία κ' ὁ Λευτεροδόκης—μῆτις». Μελέτη.

Ὅλ' αὐτὰ ξέρουμε ἀπὸ τὰ γράμματά του πὼς εἶναι ἔτοιμα, ὅξω ἀπὸ τὰ δυὸ τελευταῖα πού εἶναι μόνο σκεδιασμένα.

Πρέπει νὰ σημειώσωμε δῶ πὼς ὅλα τ' ἀνέκδοτά του, πού γράφουμε παραπάνω, ὅξω ἀπὸ τὴ Γραμματικὴ καὶ τὸ Κιβούρι, ὁ Ψυχάρης **τάχε τάξει πὼς θὰ τᾶστελνε νὰ τὰ βάζαμε στὴν «Πρωτοπορία»**. Μὰ δὲν ἐπρόφτασε...

* *

Ὁ τύπος τῆς Ἀθήνας ἀσχολήθηκε ἀρκετὰ μὲ τὸν Ψυχάρη γιὰ τὸ θάνατό του. Ὅξω ἀπὸ ἀσήμαντες ἐξαιρέσεις, οἱ φημερίδες μιλῆσαν μὲ σεβασμὸ γιὰ τὴν ἀξία καὶ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Μεγάλου Ἑλληνα. Οἱ περισσότερες περιορίστηκαν σὲ εἰδησεο-

γραφικὰ ἄρθρα συνοδευμένα μὲ ἐγκωμιαστικὰ λόγια κ' ἔδειξαν πὼς τιμᾶνε μιὰ μεγάλη ἀξία, πού ἄλλες φορὲς οἱ ἴδιες θελήσανε νὰ κάμουν πὼς δὲν τὴν προσέχουν. Ἐξαιρετικὸ ὁμως, ἀνάμεσα στὸν καθημερινὸ τύπο, ἦταν τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Σπύρου Μελά (Φορτουνίου) στὸ «Ἐλευθερο Βῆμα» τῆς 1 τοῦ Ὀκτωβρίου, ὅπου ἀναλύονται κ' ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ ἔργο του κ' ὅπου σύντομα καὶ δυνατὰ παρουσιάζεται ἡ μεγάλη ἀξία του ἀπ' ὅλες τῆς τῆς μεριές. Ἀξίζει νὰ ξανατυπώσωμε δῶ μερικὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ ἄρθρο αὐτό:

«Ἡ γηραιὰ δρῦς ἐσωριάσθη. Πρὸ μιᾶς στιγμῆς εἶχεν ἀπλωμένα τὰ κλαριά της ψηλά, στὸ γαλάζιο, στὸν ἥλιο, στὸ φῶς, στοὺς ἀνέμους, στὰ νέφη, στὴς θύελλες, στὰ πουλιὰ πού πετᾶνε τώρα τρομαγμένα μακριὰ. Ἀλλὰ μὴ τὴν κλαῖτε! Καλλίτερα κλάψετε αὐτοὺς πού δέχονται τώρα κατάστηθα τὸν πελώριο κορμὸ τῆς, πού βλέπω νὰ συνθλιβανται κάτω ἀπ' αὐτόν. Καὶ εἶνε πολλοί. Εἶνε ὅλοι ἐκεῖνοι πού τὸν ἀντεμετώπισαν μὲ τὰ ἐμβλήματα τῆς ψευτιᾶς καὶ τοῦ ψόφου στὴν εἰρηνική παντιέρα τους. Ζωντανὸς τοὺς εἶχε τσακίση, νεκρὸς θὰ τοὺς ἀποτελείωσῃ, γιὰτὶ ἀκριβῶς τώρα θ' ἀρχίσῃ αὐτὸς νὰ ζῆ — μιὰ ζωὴ πολὺ πιὸ πλατεία, πολὺ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴν ἀτομική του: Τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου ἔργου του, τῆς σκέψέως του. Ὁ θάνατος εἶνε σοφὸς τακτοποιός. Σβύνει τὶς σκιὰς πού ρίχνει τὸ ἄτομο, ἡ δεινὴ καὶ φευγαλέα φιγούρα, κ' ἀφήνει νὰ ἰδοῦμε καθαρότερα. Ἡ τελικὴ αὐτὴ ἐκκαθάρισι γι' ἄλλους παίρνει τὴν ἔννοια φοβερῆς καὶ ἀμέσου χρεωκοπίας. Καὶ γι' ἄλλους ἀποκαλύπτει ἐνεργητικὸ τόσον ἀπόροπτο, πού καλεῖται ὁ χρόνος—πολλὲς φορὲς ὁ μακρότερος—νὰ τὸ λογαριάσῃ μὲ τὴν ἡσυχία του. Ἄν ὅλοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὸν ἰσολογισμόν αὐτὸν μιὰ φορὰ, ὁ Ψυχάρης ἔχει δέκα. Ὁ πάταγος τῆς μάχης, γύρω ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του, πρέπει νὰ κοπάσῃ, πρέπει τὸ ἔργο του νὰ μελετηθῆ ἔξω ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τῆς γιὰ νὰ πάρῃ τὴ σωστὴ θέσι του. Ἡ ἐσωτερικὴ περιπέτειά του εἶνε ἀπὸ τὶς πιὸ ἡρωϊκὲς καὶ τὶς πιὸ δραματικὲς πού θὰ μπορούσῃε νὰ ζήσῃ νεοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐξεκίνησε γιὰ Γκαῖτε (μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος στὸ περίφημον φυλλάδιον τῆς γενεαλογίας του) κ' ἐτελείωσε μποξερ στὴν ἀγο-

ρά. Κι' ἦτανε ἀληθινὴ λύπη νὰ βλέπη κανεὶς τοὺς φοβερὰ ἠσκημένους πνευματικούς του μῦς νὰ ξεοδεύωνται σ' ἀγῶνες ἐναντίον καὶ ἀντιπάλων ποὺ δὲν εἶχαν τὴν παραμικρὴ βαρύτητα. Τοὺς ξάπλωνε κάτω μὲ μιὰ γροθιά τοὺς πτωχοὺς αὐτοὺς ἴσκιους τοῦ Καραγκιόζη! Ἄλλ' ἄξιζε, τίς περισσότερες φορές, τὸν κόπο;...

»Πρέπει νὰ τὸν φαντασθῆ κανεὶς τὸν Ψυχάρη στὸ Παρίσι, τὴν ἀποφασιστικὴ, τὴν κρίσιμη ἐποχὴ τῆς νεότητος, ὅταν μορφοποιῖται ἡ προσωπικότης. Ποιὰ ἦταν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη; Διαβάστε τὸ «Μέλλον τῆς Ἐπιστήμης» τοῦ Ρενάν καὶ τὴν ἔχετε ἀμέσως ὀλοζώντανη, λαχταριστὴ μπροστά σας. Πανεπιστημονισμός. Τυφλὴ πίστις στὴν ἐπιστήμη—δηλαδὴ στὴ μέθοδο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν—καὶ αὐστηρὴ πειθαρχία σ' αὐτὴ τὴ μέθοδο. Καὶ τὰ περίμεναν ἀπ' αὐτὴν ὅλα. Νὰ λύση τὰ πιὸ κολοσσιαῖα προβλήματα. Νὰ φέρη τίς πιὸ ἀπρόοπτες μεταβολές. Νὰ θαυματουργήσῃ. Φαντασθῆτε τὸν Ἀνατολίτη πλάι στὸ σαγηνευτικὸ δαιμόνιο τοῦ πεθεροῦ του, τοῦ Ρενάν. Καὶ νὰ ἦ πρώτη στροφή: Ὁ ὑποψήφιος Γκαίτε γλωσσολόγος καὶ γλωσσολόγος. Ἐνας ἄλλος, μὲ λιγώτερο τάλαντο, θὰ πήγαινε ἄπατα. Ἄν ἔβγαινε ἀπ' αὐτὴ τὴν πρώτη φάσι τῆς περιπετειᾶς του μόνον ὡς μιὰ συνειδήσις, δικαιοῦσα, ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης, τὴ δημοτικὴ παράδοσι στὴ λογοτεχνία μας, δὲ θὰ ἦτανε σχεδὸν χαμένος; Εἰς τί θὰ χρησίμευε, παρακαλῶ, ἡ θεωρητικὴ αὐτὴ δικαιοσύνη; Ἐγὼ θὰ τοῦ τὴ χάριζα εὐχαρίστως. Ὁ Ψυχάρης ὅμως ἦτανε συγγραφεὺς. Καὶ συγγραφεὺς ἀπὸ τὴ ράτσα τῶν δυνατῶν. Μπόρεσε ν' ἀνθέξῃ στὴν ἐπικίνδυνη αὐτὴ δοκιμασία τοῦ ἀφύσικου καὶ παρανόμου γάμου. Ἐβγήκεν ἀπ' αὐτὴ μὲ μιὰν ἀπόδειξι ἀναμφισβήτητη, ἀκλόνητη, τῆς πρακτικῆς ἰκανότητος τοῦ δημοτικοῦ λόγου γιὰ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς γραπτῆς τέχνης καὶ τῆς διανοήσεως—δηλαδὴ μ' ἕνα ἔργο τόσο ἀφθονο, πολυσιδέες, γεμάτο ἐνάργεια, διαύγεια, φινέτσα, ἀκρίβεια στὴν ἔκφρασι, αἴσθημα, πολλὲς φορὲς καὶ χάρι,

ὥστε ἀμφιβάλλω ἂν, μετὰ τὴν κρητικὴ λογοτεχνία καὶ τὸ Σολωμό, μπορῆ νὰ σταθῆ πλάι του ἄλλο μὲ τὰ ἴδια δικαιώματα. Ὁ πεζὸς δημοτικὸς λόγος ἀρχίζει νὰ ὑπάρχη κυρίως μ' αὐτόν. Τὸν ἔφθασε, σ' ἔκφραστικὴν ἰκανότητα, στὸ ὕψος τοῦ πεζοῦ λόγου ἄλλων γλωσσῶν πρὶν τίς ἔχει δουλέψῃ καὶ λεπτύνη σκέψις ὀλοκλήρων αἰώνων. Εἶνε μικρὴ μιὰ τέτοια δουλειά; Μόνον ἀδιόρθωτοι καφενόβιοι, τσιράκια μιᾶς... προφορικῆς λογοτεχνίας τῆς κακῆς ὥρας, θὰ μποροῦσαν νὰ παραγνωρίσουν τὴν ἡρωϊκὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν δαιμονισμένην ἰκανότητα τοῦ ἀδαμάστου αὐτοῦ ἐργάτου καὶ νὰ τοῦ ἀρνηθοῦν μιὰ πάνδημη, μιὰ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη...».

* *

Μιὰ βδομάδα ἔπειτ' ἀπὸ τὸν Ψυχάρη, τίς 6 τοῦ Ὀκτώβρη, πέθανε κι' ὁ δὺςτυχος ὁ Χρῆστος ὁ Βαρλένης (Χριστοδούλου). Ὁ λογοτέχνης ποὺ πέθανε ἦτανε ἀπὸ τοὺς πιὸ πιστοὺς μαθητὲς τοῦ Μεγάλου Δασκάλου. Δημοτικιστὴς φανατικὸς καὶ ἀκούρατος δημιουργὸς στὴ φυσικὴ γλώσσα. ἔχει γράψῃ καὶ πεζὰ καὶ στίχους φυσικὰ γραμμένα καὶ μὲ πολλὴ φρεσκάδα. Κι' ἀγωνίστηκε κι' αὐτὸς μ' ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν ἐπικράτησι τῆς ἀληθινῆς γλώσσας. Μὰ εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ τυφλωθῆ κ' ἔτσι πέρασε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του πολὺ θλιβερά. Ὁ θάνατός του ἐλύπησε ὅλους τοὺς γνήσιους δημοτικιστὲς καὶ πιὸ πολὺ ὅσους τὸν ἐγνώρισαν ἀπὸ κοντά.

* *

Η περισσότερη ὕλη αὐτοῦ τοῦ φυλλάδιου τῆς «Πρωτοπορίας» εἶναι ἀφιερωμένη στὸν Ψυχάρη, στὸν ἄνθρωπο καὶ ἀγωνιστὴ καὶ στὸ ἔργο του. Γιὰ νὰ τιμῆσουμε λοιπὸν τὸ μεγάλο μας συνεργάτη, ἀναγκαστικὰ ἀφίσαμε ἀπόξω πολλὴ διαλεχτὴ ἐργασία ἄσχετη μ' αὐτόν, ποὺ ἀναβάλλεται γιὰ τὰ ἐρχόμενα φυλλάδιά μας. Ἐλπίζουμε τόσο οἱ συνεργάτες μας, ὅσο κι' οἱ ἀναγνώστες μας νὰ μᾶς συμπαθίσουν.

Ο ΨΥΧΑΡΗΣ, ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ

Ἐπὶ τέλους! Ἐνας μελὰς ἔλειψε ἀπὸ τὴ μέση. Ἦγουν ἕνας «δυνατὸς» ἄνθρωπος, ποὺ μᾶς χαλοῦσε τὴν ἁρμονία. Καὶ μείνανε οἱ διάφοροι ἐντερικοὶ σωλῆνες, ἄξιοι νὰ μεταβάλλουν παχύτατους μιστοὺς σὲ ὑψηλὰ πνευματικὰ προιόντα «ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ ιδιωνύμου». Ὁ Ψυχάρης ἐπὶ σαράντα χρόνια ἐδέσποσε στὴ νεοελληνικὴ Σκέψη καὶ στὸ νεοελληνικὸ Λόγο, μὲ τὸ σπαθὶ του κι' ὄχι μὲ τσαρλατανιές.

Ἡ διανοητικὴ, ψυχικὴ καὶ συγγραφικὴ του παληκαριὰ εἶτανε χωρὶς δέφτερο παράδειγμα σ' ἕνα τόπο, ποὺ ὄχι μονάχα «δὲ θέλει τὴ γλώσσα του», μὰ οὔτε καὶ τίποτε ἄλλο, ὅταν ἡ ψεφτιά εἶναι τὸ μόνον μέσο στὸ βιωτικὸ ἀγῶνα τῶν «ἀεριστῆδων» κάθε εἶδους. Ἄμα φανταστῆ κανεὶς τὴν ἐποχὴ, ποὺ ξέσπασε καὶ φούντωσε τὸ κίνημα τοῦ Ψυχάρη, ἐποχὴ τοῦ Δηληγιάννη, τοῦ Μιστριώτη, τοῦ Καζάζη, ἦτοι τῶν μέσων ἀορίστων, τῶν πατριδοκαπηλικῶν ξελαργισμάτων, τῶν πατριαρχικῶν ἀναθεμάτων, οἱ ἀναλογίαις τοῦ ἀνθρώπου ἀξεῖνουν καταπληχτικὰ καὶ μᾶς τὸν παρουσιάζουν σὰν ἕνα Διγενὴ Ἀκρίτα τοῦ μαχητικοῦ Λόγου. Σοφὸς μαζὶ καὶ δημιουργὸς μὲ δεξυτάτη, καὶ γρηγορὴ ἀντίληψη, σπύροτο μονάχο μὲ μοναδικὴ ἰκανότητα ὄχι μονάχα νὰ «ἐννοεῖ», μὰ καὶ νὰ «νιώθει» τ' ἀρχαῖα καὶ μεσαιωνικὰ κείμενα φοβερός στὴν ἐπίθεσι, ὅταν τὸν ἐρεθίζανε, γαλίφης καὶ τερτιπλῆς ὅταν τὸν παινούσανε μὴ γνωρίζοντας τὸ «μέτρο» ποὺ εἶναι ἡ δικαιολογία τῶν μέτριων ἀνθρώπων γεμᾶτος ἀρετῆς ποὺ τίς ἔδειχνε, κ' ἐλαττώματα, ποὺ δὲν τὰ κρυβε, ἦτοι «μεγάλος τύπος» μὲ ἀτράνταχτη πίστη στὸν ἑαυτό του καὶ στὴν ὑπόθεσι, ποὺ ὑποστήριζε ἴσος καὶ ντούρος, χωρὶς συμβιβασμούς, ἠλιγμούς καὶ χατζηαἰβασμό, ἦτοι ὄχι «λαπάς» σὰν τοὺς ψιλιακιστῆδες τῆς «Ἐκπαιδευτικῆς δῆθεν Μεταρρύθμισης» μὴ κυνηγώντας ὕλικὸ ὄφελος ἀπὸ τὸν ἀγῶνα του (θέσεις, ἐπιτροπιεῖς, ἀποστολές, ἀργομισθίες καὶ μεσιτεῖες)—αἱ λοιπὸν, ἕνας τέτιος ἄνθρωπος ἢ τρελὸς θάτανε ἢ προδότης (ἀμὴ ἔτσι, χωρὶς «ροῦμπλια»!) Ἐπὶ σαράντα χρόνια ὁ Ψυχάρης εἶτανε ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος τῆς ἐπίσημης Πολιτείας, Ἐπιστήμης, Ἐκκλησίας, Παιδείας

καὶ Τύπου. Ποιὸς δὲ θυμᾶται, ὅτι ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων θέλησε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴ γαλλικὴ Κυβέρνησι τὴν πάση του ἀπὸ τὴ θέσι τοῦ καθηγητοῦ τῆς Σχολῆς Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν! Μὰ ὁ Ψυχάρης τάγραφε ὀλ' αὐτὰ στὰ παλιά του παπούτσια. Ὁ κανγὰς τὸν ἔτρεφε καὶ μέσα στὸ πείσμα του καὶ στὴν ἀφοβία του ὑπῆρχε ἡ συνείδησις ὑπεροχῆς τοῦ Εὐρωπαϊοῦ σοφοῦ καὶ καλλιτέχνη ἐναντίον τοὺς μπαλκανιστοὺς δασκάλους καὶ διανοούμενους τῆς τσέπης (μαντηλάκια τῆς τσέπης!).

* *

Οἱ κυριώτεροι χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἔργου του, θαρρῶ (σ' ἀφτὸ τὸ πρόχειρο σημείωμα) εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: α') Ἡ ἀσύγκριτη πνευματικὴ του λαγαράδα, ἡ clarté, ποὺ λένε οἱ Φραντσέζοι, θεωρώντας τὴ μὲ δίκαιη περηφάνεια γιὰ τὴν πρώτη ἀρετὴ τῆς γλώσσας τους καὶ τῆς σκέψης τους· καὶ ἡ «δρθοφροσύνη» του, τὸ bons sens Κανέναν Ρωμῖος, ἀπ' ὅσους μουντζουρώνουν χαρτί, δὲν ἔχει οὔτε τόνα οὔτε τ' ἄλλο τοῦλάχιστον σὰν τὸν Ψυχάρη. Ἡ σκέψη του εἶναι καθάρια, συγκεκριμένη, στέρησι, θετικὴ. Δὲν ἔχει δηλ. τὰ γενικὰ «στίγματα» τῆς ρωμείικης «διανοήσεως» (!) νὰ ναι ἀφαιρέμενη, ἀόριστη, κακομοίρικα αἰσθηματικὴ, ρητορικὴ, ἀσυνάρτητη, ἀνόητη κι' ἀφιλοσόφητη—στοιχεῖα ἀπαραίτητα γιὰ νὰ προκόψῃ ὁ ἄνθρωπος—μπουλούκι καὶ νὰ διοριστεῖ καθηγητὴς στὸ «ρεντίκολο» τῆς Θεσσαλονίκης. Αὐτὰ τὰ «στίγματα» (θεός, ἰδέα, ἀπόλυτο, ἐξωτοποχρονισμός, αἰωνιότητα, ὑπερπέραν, τὸ «εἶναι» καὶ τόσες ἄλλες παρόμοιες ἀναγούλες), ποὺ μαρτυροῦν, ὅτι «χάος μέγα ἐστήρικται» μέσα στὸ κεφάλι τοῦ διανοούμενου προβάτου καὶ μεγάλῃ ξηρασία βασιλεύει στὴν καρδιά του, δὲν τὰ ξαίρει ὁ Ψυχάρης. Μονάχα γιὰ τὸν πνευματικὸ του ρεαλισμὸ ὁ Ψυχάρης πρέπει νὰ θεωρηθῆ γιὰ «θαῦμα» σὲ μιὰ ἐθνικὴ διανοήσι, ποὺ τὴν κυβερνοῦν οἱ ἄσχοι τοῦ Αἰόλου. β') Ἡ ἀδιαλλαξία, ὁ ἐξοτρεμισμὸς τῶν ἀρχῶν του καὶ τῆς πίστεως του. Ἀρχηγὸς καὶ νερόβραστος δὲν πάνε μαζὶ. Ἀλύγιστος καὶ μονοκόκκαλος σὰ λύκος. Χωρὶς τίς ἀκρότητες του εἶναι ζήτημα ἂν «ἡ γλωσσικὴ του ἐπα-

νάσταση» θά πιανε. Θά γε ξεσοῖστέϊ στὸ «νεοκαθαρευουσιανισμό» (ὄρος τοῦ Φιλήντα) τῶν «συνετῶν» δημοτικιστῶν. Χωρὶς τὴν ἀκρότητες του ἢ ἀντίδραση δὲ θά ξυπνοῦσε. Ἦξαιρε ὁ Ψυχάρης νὰ τῆς πατᾶ τὸν κάλο, ἐκεῖ πὸν πονεῖ, στὰ «ἱερά καὶ στὰ ὄσια»: ἔτσι νὰ τὴν προκαλεῖ, νὰ τὴν ἀναγκάζει νὰ βγαίνει στὰ φόρα, νὰ χάνει τὴν ψυχραιμία της, νὰ συκοφαντεῖ κι ἀνοηταίνει. Ὁ περίφημος «Παρθενός» εἶναι ἓνα ἀπ' τὰ ἐξυπνότερα καὶ στρατηγικώτερα τολμήματα τοῦ Ψυχάρη. Εἶτανε πῶς τὸ πλὴν σύνθημα συναγεροῦ, κόκκινο πανὶ στὰ μάτια τῶν δασκάλων. Γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ σύνθημα σηκώθηκε ἡ θύελλα καὶ χωρίσανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια. Τέτια ἀσέβεια ἀπάνου σὲ μιὰ λέξη - ταμπού, πὸν συμβόλιζε ὄλο τὸ παραστράτισμα τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ, δὲν εἶτανε λάθος τοῦ Ψυχάρη, εἶτανε διαβολικὸ εὔρημα. «Παρθενός»!, δασκάλοι. Ἔτσι μοῦ γουστάρει. Καὶ πῶς τὸν πλὴν μὲ ἀρέσει, πὸν λυσσάζετε — οὐστ! Ἡ νίκη τοῦ δημοτικισμοῦ στὴ νεοελληνικὴ ποίηση καὶ λογοτεχνία, ὁ χωρὶς ἐξαίρεση «νόμος» αὐτὸς τοῦ δημιουργικοῦ μας λόγου, χρωστίεται σὲ τελευταία ἀνάλυση στὸν «Παρθενό». Μετὰ τὸν «Παρθενό» ὄλα τὰ κατοπινὰ τολμήματα τοῦ Ψυχάρη («ἀπανωσιὰ» «φιδοτροπὶς» καὶ τόσα ἄλλα) γιὰ λόγους ψυχολογικοῦ κάνανε λιγώτερη ἐντύπωση καὶ πιάναν εὐκολώτερα. Ὁ «Παρθενός» εἶναι ἡ πῶς κρίσιμη στιγμή στὴν ἱστορία τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων. Αὐτὴ ἡ ξαφνικὴ μπόμπα ἔριξε κάτου ὄλα τὰ προγονολατρικὰ ψευτοεἰδωλα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνος. γ) Τὸ μῖσος του, ἡ μνησικακία του κ' ἡ ἐκδικητικότητα ἐνάντια στοὺς μεγαλοψευταράδες, τοὺς συκοφάντες τοὺς κι ἀρνητῆς του. Εἶτανε ὄλο ἀγκάθια, σωστός σκαντζόχερος, ἄμα θύμωνε. Δὲ λογάριζε πρόσωπα, ἀξιώματα, δεσμοὺς καὶ φίλους. Χαιρότανε σὰ χωριάτης, κάνοντας τὸν ὄχτρό του ρεζίλι. Δὲν εἶχαιρε ἀπὸ μασημένα λόγια κ' ὑποκρισίες. Ὅλα ἔξω, τσίτσιδος σὰ μπεχλιβάνης. Ἀσφαλῶς ὁ Ψυχάρης κραταίει ἀπὸ τὴν μεγάλη ράτσα τῶν καταραμένων συγγραφέων («*proëtes maudits*») πὸν ἔχουνε σὲ τόσο βαθμὸ ἀναπτυγμένη τὴν προσωπικότητά τους καὶ τὴ συνείδηση τῆς λογοτεχνικῆς τους ἀξιοπρέπειας, πὸν δὲ θέλουν νὰ φανοῦνε ἀλλιώτικοι (ἦγουν ... καλύτεροι) ἀπ' ὅ,τι εἶναι, πὸν ἄρα δὲν

κρύβουνε μέρη τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ δὲν παύουνε νὰ ζοῦνε, δταν γράφουν, γιὰ τὴν δὲ λογαριάζουν κανέναν καὶ τίποτα μπροστὰ στὴ δικὴ τους «ἀλήθεια». Ὁ Ψυχάρης δὲ φοροῦσε προσωπεῖο. Ἄνθρωπος ἀβέρτος. Πρὶν κάτσει νὰ γράψει, δὲν ἔκανε γκριμάτσες μπροστὰ στὸν καθρέφτη καὶ δὲν κούναγε δοκιμαστικὰ τὸν πισινὸ του, σὰν τὴν γυναίκες, δταν στολιζόνται γιὰ νὰ βγοῦνε περίπατο. Ὁ Ψυχάρης δὲν ἔβγαине περίπατο. Κατέβαινε, ὅπως λέγει κι' ὁ Μελάς, στὴν ἀγορά, στὸ παζάρι. Θυμωμένος, εἶτανε aqua forte. Καὶ δὲν ἔχνοῦσε. «*Stabat alta mente judicium Paridis sproetaeque injuria formae.*». Αὐτὸ θά πεῖ ζωτικότητα. Δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὑπόληψη τῶν ἀνθρώπων, πὸν τοὺς μισοῦσε, καταφρονοῦσε καὶ συχαινότανε. Ὅταν κανεὶς ἔχει νὰ κάνει μὲ ψέφτες καὶ συκοφάντες, τὸ σκυλλοβρίσιμο καταντᾶ ἠθικὸ χρέος. Ὅταν ὅμως ἡ περίσταση τὸ καλοῦσε, εἶχε τὴν πῶς εὐρωπαϊκὴ φινέτσα στὸ φέρεσιμό του καὶ στὸ ὕφος του, ἀκόμα κι αὐτὴ τὴ συγκινημένη familiarité, πὸν δὲ μποροῦνε νὰ τὴν ἔχουν οἱ Φαρισσαῖοι, πὸν ὑποκρίνονται τὴ συγκίνηση, οἱ πάντα σαχλοὶ καὶ πρόστυχοι. Ὁ Ψυχάρης (τό πα κι ἄλλοτες) στὴ βρισιά του εἶτανε sublime, ὅπως ἄλλοι στοὺς καλοὺς τῶν τρόπους εἶναι χυδαῖοι. Σ' ὄλα τοῦτα ἡ διάθεση καὶ τ' ἀποτελέσματα δίνουν τὸ μέτρο τῆς ἀξίας. Κ' ἡ διάθεση (λέγε πρόθεση) τῶν χυδαίων φαίνεται ἀπὸ ἓνα μίλι ἀλάργα. Ἐνῶ τοῦ Ψυχάρη ὁ «κυνισμός» εἶχε μέσα του ἀληθινὴν ἠθικὴ ἀνωτερότητα, γιὰ τὴν ὄσο καὶ νὰ πήγαζε ἀπὸ ναν ἄκρατο ἐγωῖσμό, δὲν εἶχε κανένα συμπερονοτολογικὸ σκοπὸ. Ἄνθρωπος ἀνυπόκριτος, ἄρα ἐπικίντυνος. Στὶς φλέβες του δὲν ἔτρεχε λαχονόζουμο, μὰ ἀληθινὸ νεανικὸ αἷμα. Τὸ σπάνιο καὶ μοναδικὸ παράδειγμά του ἐξελεώνει τὴ ράτσα γιὰ τὴ δουλοπρέπεια τῶν ἀναπτυγμένων τῆς τάξεων. δ) Ἡ σατυρικὴ του βέρβα. Ὁ Ψυχάρης δὲν εἶτανε μονάχα ἓνας «ὑβριστής» μὲ γοῦστο, ἀλλὰ κ' ἓνας σατυρικός, ἴσως ὁ καλύτερος ἀπ' ὄλους. Ἦξαιρε νὰ γελᾷ, πράμα, πὸν δὲν τὸ καταφέρει ἡ κατσούφα ρωμέικη σοφία καὶ ποιηση. Μᾶς κατηγοροῦσε κάποτε, πὸς εἴμαστε ἓνας λαός, πὸν δὲν ξαίρει νὰ «γελᾷ», ἄρα ἀπολίτιστος. Ἀληθινὰ τὸ γέλιο του δὲν εἶναι ἀνώδυνο καὶ ξώπετσο σὰν τοῦ Σουρῆ

ἢ τῶν διαφορῶν θεατρικῶν ἐπιθεωρήσεων καὶ χρονογραφημάτων. Εἶτανε θανάσιμα βαθύ. Κανένας δὲ γελοιοποίησε τὰ ἐλαττώματα τοῦ ρωμέικου, ὄσο ὁ Ψυχάρης. Τὸ «Συμπόσιο», ὁ «Ἑλληνοελβετικὸς πόλεμος» καὶ τόσα ἄλλα εἶναι ἀριστουργήματα τοῦ εἶδους, σάτυρα μεγάλου παρατηρητῆ καὶ ψυχολόγου. Δὲν ξαίρω τί φρονοῦν οἱ ἄλλοι, μὰ γιὰ μένα ἡ σάτυρα τοῦ Ψυχάρη εἶναι τὸ καλύτερο μέρος τοῦ λογοτεχνικοῦ του ἔργου. ε') Τὸ ὕφος του. Σὰν τὴν σκέψη του, λαγαρό, στέρεο, συγκεκριμένο, τσεκουράτο. Ἡ φράση του εἶναι σύντομη, ἐπιγραμματικὴ, τελειωτικὴ. Καὶ τὸ σύνολο ἀπλό, εὐκολοδιάβαστο, εὐχάριστο καὶ πειστικὸ, ἦτοι ὀλότελα ἀντιρροητορικό. Τὸ γράψιμό του ἔχει τὴ χάρη τῶν σωμάτων, πὸν ἴσοροποῦν ἀνετα χωρὶς καμιά ἐντύπωση προσπάθειας. Κι ὅμως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, πὸς ἡ φροντίδα του γιὰ νὰ φτάνει τὴν αὐτοτελῆ ἀπλότητα εἶταν ὑπεράνθρωπη. Τζαναμπέτης καὶ ἰδιότροπος, ὄσο δὲν παίρνει, δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρει τίποτα τὸ περιττό. Παρ' ὄλη τὴ γλωσσοπλαστικὴ του τολμηρότητα διαβάζεται μονορούφι, σὰ φυσικὴ κουβέντα. Ὁ Ψυχάρης δὲ γράφει, κουβεντιάζει. Ἄιντε νὰ τὸν πολεμήσης μὲ τὴν γνωστὴ σκουληκομηρυγκότροπες τῆς καθαρεύουσας καὶ τοῦ «συνετοῦ» δημοτικισμοῦ! Μαέστρος καὶ γόης τοῦ ὕφους, εἶναι τέτιος σ' ὄλο του τὸ ἔργο, ἐπιστημονικὸ καὶ λογοτεχνικὸ. Ἄλλ' εἶναι ζήτημα, ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεχωρίσει στὸν Ψυχάρη τὰ δυὸ αὐτὰ εἶδη τοῦ Λόγου. Τὸ «Ταξίδι» ἄεφα, ἢ «Ἀπολογία μου», ἐπιστημονικὰ στὴν οὐσία, εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα καὶ πῶς μόνιμα λογοτεχνήματά του. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς καὶ γιὰ τὰ παραμικρότερα ἄρθρα του. Δύσκολο πρᾶμα ἢ δημιουργικὴ πνοή! Γι' αὐτὸ, ὄσοι δὲν τὴν ἔχουν, ζαχαρώνουν μὲ τὴν λέξιν, παραστολιζόνται σὰν ἐπαρχιώτισες κοκίτες, ἀναστενάζουν αἰσθηματικὰ καὶ σαχλολογοῦν. Ἡ τάξη στὸ ὕφος προϋποθέτει τάξη στὸ μυαλό. Ἄιντε τώρα νὰ ἐξηγήσεις, γιὰ τὸν Ψυχάρη καταφρονέθηκε ὡς συγγραφέας ἀπὸ τοὺς Ρωμιούς τῶν 400 σελίδων γιὰ νὰ ποῦν (ἢ γιὰ νὰ κρύψουν) μιὰ κοινωτῆ προκατακλυσμαία ἀσημαντολογία, **μεγάλη** στὸ εἶδος τῆς σὰν τὸ ὄρος Ἀραράτ (π. χ. «Ἡ Ποίηση στὴ Ζωὴ μας!») Ἄπὸ τὴν ἀνάγκη

αὐτὴ τοῦ ὕφους ὁ Ψυχάρης, ὄσες φορὲς δὲν τὸν βοηθοῦσε ἡ φτώχῃ μας γλώσσα, ἔπλαθε τὸν ὄρο, πὸν τοῦ χρειαζότανε, τὸν ὄρο, πὸν φιξάριζε τὴ σκέψη του καὶ τὸν ἀπάλλατε ἀπὸ τὴν ἀδυναμία (λέγε τὴν ἀηδία) τῶν περιφράσεων. Ἄν ἓνας συγγραφέας σὲ μιὰ νέα λογοτεχνία δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τολμᾷ, τότε βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ τὸ χει κανένας ἄλλος. Φαντάσου νὰ κανονίσει ὁ συγγραφέας τὴ δημιουργικὴ του ὁρμὴ σύμφωνα μὲ τὰ γοῦστα τῶν χαλβάδων τῆς κριτικῆς, τῶν ἀποτυχημένων αὐτῶν λεχρίτηδων, πὸν ἔχουνε τὴν «εἰδικότητα καθε ἀναρμοδιότητος»! Ἄι, στὸ καλό!

* *

Μεγάλη εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ, συγγραφικὴ καὶ ἱστορικὴ σημασία τοῦ Ψυχάρη. Ἄλλο ζήτημα, ἂν τὸ ἰδανικὸ πὸν κυνηγοῦσε, ἔχει ξεπεραστεῖ ἢ ἂν στὴν περίστασι πὸν ζοῦμε, εἶναι στενὸ. Ὁ ἐπαναστάτης αὐτὸς στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, εἶτανε συντηρητικώτατος σ' ὄλα τ' ἄλλα κ' ἀντιδραστικός. Τί σημαίνει; Μιὰ ρεαλιστικὴ ἐξήγηση τῶν πραγμάτων τὰ βλέπει, ὅπως εἶναι, κὶ ὄχι ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι, καὶ τὰ κρίνει μέσα στὴ συνθήκη, πὸν τὰ καθορίσανε. Ἄν ὁ Ψυχάρης μποροῦσε νὰ ναι ἐπαναστάτης σὲ πλατύτερο ὄριζοντα καὶ σὲ ριζικώτερα ζητήματα, θά τανε πλὴν ἐπικίνδυνος ἀνθρώπος, γιὰ τὴν γε μυαλό, γλώσσα καὶ κότσια γιὰ τέτια ἀποστολή. Ὅπως καὶ νὰ ναι τὸ πρᾶμα, ὁ Ψυχάρης εἶταν ἀπὸ ἀνεκαθες συντηρητικὸς κὶ αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς εἰλικρινείας του. Δὲν ἔγινε τέτιος ἀπὸ ψεφτοσοσιαλιστῆς γιὰ νὰ πετύχει καμιά γενναία ἀργομισθία. Καταλαβαροῦντες; — πὸν λέγει κὶ ὁ ἴδιος.

* *

Ἄμα σιλλογιστεῖ κανεὶς, πὸς αὐτὸς ὁ ἑβδομηνταπεντάρης γέρος, ὕστερ' ἀπὸ τόσες συφορές, δὲν ἄλλαξε καθόλου, δὲν ἔχασε οὔτε δρᾶμι ἀπὸ τὴν νεανικὴν του ἐπιθετικότητα καὶ δροσεράδα, τίποτες ἀπὸ τὴν πίστη του, τὸ κουράγιο του καὶ τὸ πνεῦμα του ὡς τὴν τελευταία του πνοή, τότες θά ἐπιμήσει πλὴν περισσότερο τὸν ἀνθρώπο. Θά ὁμολογήσει, πὸς ἡ «δύναμη» του δὲν εἶτανε πόζα «ἐκ προμελέτης» οὔτε τοῦ ἀν-

θρώπου οὔτε τοῦ ἔργου του, μὰ φυσικὸ χάρισμα, πὸν τὸ καλλιέργησε, τὸ συνειδοτοποίησε καὶ τὸ ἐπίβαλε. Τὸ «σπαθί» του

εἶτανε ἀληθινὸ κι ὄχι τενεκεδένιο κι αὐτὸς πραγματικὸ παληκάρι κι ὄχι Δὸν Κιχώτος.
Κ. Ι. ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Ο ΨΥΧΑΡΗΣ ΩΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΟΣ

Ἡ «Πρωτοπορία» μοῦ ἀνέθεσε νὰ γράψω γιὰ τὸν Ψυχάρη τί εἶταν ὡς γλωσσολόγος.

Ὁ Ψυχάρης εἶτανε *μεγαλοφυής* καὶ τὴν ιδέα αὐτὴ πρῶτος μοῦ τὴ διατύπωσε πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ὄντας κ' οἱ δυὸ μας στὴν Πόλη ἀκόμα, ὁ *Χαράλαμπος Θεοδωρίδης*, ποῦναι τώρα καθηγητὴς τῆς ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ πὸν τὴ γνώμη του τὴν ἐκτιμῶ πολὺ, γιὰτὶ καμιά φορὰ δὲν εἶτανε ἐπιτόλαιη, μὰ πάντα μελετημένη καὶ φωτισμένη. Πρόσεξα λοιπὸν σὰφτὴ τὰ γνώμη κ' εἶδα πὸς ὁ Ψυχάρης πραγματικὰ εἶχε μεγαλοφυΐα καὶ θέλησε ὀλοκληρωτικὰ νὰ τὴ δώσει στὴν πατρίδα του τὴν Ἑλλάδα, πὸν πολὺ τὴν ἀγαποῦσε, μὰ ἡ Ἑλλάδα γλῶσσα τῆς γραφτῆ δὲν εἶχε, γιὰτὶ τὴν κωμικὴ καθαρέβουσα δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ τὴ θεωρήσουμε ἐθνικὴ μας γλῶσσα, ὅσο κι' ἂν τὴν ὑποστηρίζουν ὡς τὰ σήμερα οἱ πολιτικοὶ μας καὶ ὁ καθημερινὸς μας τύπος (ἴδια φάρα, ἴδια κουταμάρα). Καὶ δὲ βρισκούμασταν πιά στὶς ἐποχὲς μῆτε τοῦ Βηλαρά, μῆτε τοῦ Σολωμοῦ, πὸν ἀπολογηθῆκανε βέβαια πολὺ φωτεινὰ γιὰ τὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα, ἀλλὰ τῆς ἐπιστήμης τὸ φῶς δὲν ἔφεγγε ἀκόμα τότε πλέρια, ὅπως ἔφεγγε στὶς μέρες τοῦ Ψυχάρη.

* *

Ἄφτὸς λοιπὸν θέλοντας νὰ φιερώσῃ ὅλη του τὴν πνευματικὴ δρᾶση στὴν Ἑλλάδα πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὴν ἀφτιαχτὴ τῆς γλῶσσα ἔπρεπε νὰ κανονίσει, καὶ νὰ λοιπὸν ὁ Ψυχάρης γλωσσολόγος, ὄχι βέβαια τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, ὅπως εἶτανε οἱ προκάτοχοί του Ἑλληνες, ἀλλὰ φωτισμένος ἀπὸ τὴ λάμψη τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸδρομος γιὰ μᾶς τοὺς ἄλλους, πὸν ὡς ἐκεῖνη τὴν ὥρα εἶχαμε τὰ οἰχτρὰ ὑποδείγματα μερικῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου μας καὶ τῶν Ἑλλήνων συλλογῶν γλωσσικῆς ὕλης.

Ὁ Ψυχάρης λοιπὸν ἔγινε γλωσσολόγος τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, γιὰ νὰ τὴν κανονίσει καὶ νὰ τὴν κάμει ἀξία νὰ γράφει στὰ πεζά, ὅ,τι γράφουν καὶ οἱ ἄλλες πολιτισμένες γλῶσσες, καὶ δὲν εἶναι τὰ πρῶτα πετάγματα του σὰφτὴ τὴν ἐπιστήμη φερονίσματα πουλιοῦ, πὸν φρέσκο ξεπεταρίζει ἀπὸ τὴ φωλιά του, μὰ εἶναι πετάγματα ἀητοῦ νέου καὶ δυνατοῦ, ἀξίου νὰ σύρει μαζί του τὸν καθένα, πὸν θὰ μιμηθεῖ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τέχνη του. Ὁ Ψυχάρης λοιπὸν ἔγινε γλωσσολόγος γιὰ νὰ γράψῃ ἀφτὸς πρῶτος στὰ πεζὰ τέλεια καὶ κανονικὰ τὴν κοινὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, πὸν ὅσα τότε τὴ γράφανε πολὺ λίγοι σὲ πολὺ λίγα ντοκουμέντα κεκεῖνα γραμμένα λίγο-πολὺ στὴν ἰδιωματικὴ τοῦ τόπου τους. Ὅσοι πάλι τὴ γράφανε λιγάκι ἐκτενέστερα, μεταχειριστήκανε πολλοὺς τύπους τῆς καθαρέβουσας, ὅστε ἡ γλῶσσα τους, πὸν ἀτοί τους τὴ λέγανε λαϊκὴ, εἶτανε μιὰ μιχτὴ, ἢ μιὰ ἀπλὴ καθαρέβουσα, πὸν δὲ βασιζότανε στὴν πραγματικότητα καὶ στὴν ἐπιστήμη. Ὁ Ψυχάρης λοιπὸν δὲν ἀρκέστηκε μόνο νὰ μᾶς πεί: ἀφτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα πὸν πρέπει νὰ γράφεται, μὰ τὴν ἔγραψε κι ὅλα σὲ ὅλα του τὰ βιβλία φαρδιά πλατιά καὶ μᾶς ἔδωσε τέλεια ντοκουμέντα τῆς, πὸν σήμερα πιά ὅσοι θέλουνε τὴ γράφουνε στὴν ἐντέλεια, φτάνει μόνο νᾶχουνε μέσα τους τὸ δαιμόνιο τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, πὸν πολλοὶ νομίζουνε πὸς τῶχουνε, μὰ λίγοι κατὰ δυστυχία βρίσκονται στὴν πραγματικότητα.

* *

Ἀρχὴ ὁ Ψυχάρης γράφοντας γλωσσολογικὰ ἔπρεπε νὰ τὰ γράψῃ στὴ γαλλικὴ. Κι ἀπαλήθεια τὰ πρῶτα του γλωσσολογικὰ ἔργα εἶναι γαλλικὰ γραμμένα. Στὴ βιβλιοθήκη μου ἔχω τοῦτα δά:

Essais de Grammaire Historique Néo-Grecque τόμος Α' Paris 1885.— Τόμος Β' Paris 1889.—Questions d'his-

toire et de linguistique. Extrait du supplément du 18me volume de l'annuaire du Syllogue Littéraire grec de Constantinople 1888.—Essai de phonétique néo-grecque: I Futur composé du grec moderne. 1884. & II Doublets syntactiques ὅταν ὄνταν 1885: Extrait des memoires de la société de linguistique, tome V, 5e fascicule καὶ tome VI, 1er fascicule.—Études de philologie Néo-grecque recherches sur le développement historique du Grec. Paris 1892. Ἄλλὰ ἔχει κι ἄλλες μικρότερες μονογραφίες, πὸν δὲν τις ἔχω.

* *

Ἐπρεπε ὁμως, ἐπειδὴ ἔγραφε γιὰ τὴ νέα Ἑλληνικὴ, νὰ γράφοῦνε καὶ στὴ γλῶσσα μας ἔργα σὰν ἀφτά. Ἄρχισε λοιπὸν ἀπὸ τὸ «Ταξίδι» του, τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ βιβλίον πὸν βγῆκε ἀλάκερο στὴν καθάρια δημοτικὴ, νὰ μᾶς διδάσκῃ σὲ ἀλάκερα κεφάλαιά του νεολληνικὴ γλωσσολογία. Κατόπι οἱ πέντε τόμοι του ἀπὸ τὰ «Ρόδα καὶ μῆλα» εἶναι γεμάτοι ἀπ' ἀφτὴ τὴν ἐπιστήμη, καὶ μάλιστα ὁ Γ'. τόμος τους, πὸν περιέχει τὴν «Ἀπολογία» του, πὸν δὲν εἶναι βέβαια ἀπολογία του, ἀλλὰ ἐπιβολὴ τῶν ιδεῶν του, γιὰτὶ ὅταν ἔγραφε πιά ὁ Ψυχάρης ἀφτόνε τὸν τόμο εἶτανε στὴν ἀκμὴ τῆς ἡ δημοτικῆς μας, πὸν δὲν μποροῦμε νᾶρνηθοῦμε, πὸς ἀφτὸς τὴν ἔφερε ἐκεῖ πὸν χρειάζεται καὶ πὸς πρέπει νᾶπολογηθοῦνε σ' ἀφτόνε πρῶτα τὸ Ἑλληνικὸ τὸ Κράτος, πὸν δὲ θέλησε νὰ τὸν καταλάβει, καὶ δέφτερο οἱ ἐχθροὶ του, πὸν μερικοὶ δὲ θέλη-

σαν καὶ οἱ πρσισότεροι δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν καταλάβουνε: μὰ καὶ οἱ ἄσπονδοὶ φίλοι του, πὸν ναὶ μὲν τότε καταλάβανε, μὰ δὲ θελήσανε νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, προτιμώντας τὸ Κράτος τὸ Ἑλληνικὸ παρὰ τὴν Ἀλήθεια τὴν Ἑλληνικὴ. Ἔχω ἀκόμα στὴ βιβλιοθήκη μου καὶ νεώτερα γλωσσολογικὰ του βιβλία γραμμένα στὴ γαλλικὴ γλῶσσα μὲ τις ἑξῆς χρονολογίες: Essai sur le grec de la septante 1908.—Esendi 1908.—Cassia et la pomme d'or 1910.—A propos du „Weiberspiegel“ τραβηγμένο ἀπὸ τὸ 16 τόμο τοῦ γερμανικοῦ Byzantinischer Zeitschrift.—Lamed et Lambda 1912. Κριτικὴ του γιὰ τὸ ἔργο τοῦ R. M. Dawkins: Modern Greek in Asia Minor. Extrait de la Revue Critique, 1918.—La chèvre chez Homère, chez les Attiques et chez les Grecs modernes. Paris 1921.—Sainte Euthymie ou les tribulations d'un linguiste 1924.

Κένα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ μεγάλη ἑλληνικὴ γραμματικὴ του τὴν ἀνέκδοτη ἀκόμα πὸν ἐπιγράφεται: Essai de Grammaire Historique sur le changement de λ en ρ devant consonnes et grec ancien médiéval et moderne. Κι ἄλλα ἀρκετά, πὸν δὲν τᾶχω.

Στὴν ἐπιστήμη, ὅταν κανεὶς μᾶς δείξει τὴν ἀληθινὴ τῆς μέθοδο, εἶναι ἀληθινὸς ἐπιστήμονας, κι ὁ Ψυχάρης ἀφτὸ προπάντων μᾶς ἔδειξε. Στὰ καθέκαστα οἱ νεώτερες ἀνακάλυψες φέρουνε νεώτεροὺς λόγους, γιὰ νὰ παραδεχτοῦμε νεώτεροὺς ἀποψες, πὸν δὲ συμφωνοῦνε μὲ τις πρῶτες.

Μ. ΦΙΛΗΝΤΑΣ

Ο ΨΥΧΑΡΗΣ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΑΡΙΣΜΟΣ

Τὴν ἐποχὴ πὸν φαινότανε πὸς τὸ σολωμικὸ δημοτικιστικὸ κίνημα ἔχανε τὴν ὁρμὴ του, γιὰτὶ ὁ σπουδαιότερος μαθητὴς τῆς σχολῆς ἐδέχτηκ' ἓνα εἶδος μιχτῆς, σχηματισμένης ἀπὸ τὸ τυπικὸ μίᾶς πολὺ ἀπλοποιημένης καθαρεύουσας καὶ πλουτισμένης μὲ τὸ δημοτικὸ ὕλικό, ἰδοὺ ὁ Γιάννης Ψυχάρης, συνεχιστὴς καὶ ὑπέρμαχος τοῦ σολωμικοῦ γλωσσοεθνικοῦ μας κινήματος. Καὶ μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ «Ταξιδιοῦ» του κ' ἔπειτα μὲ «Τὸ Ὀνειρο τοῦ Γιαννίρη» του, δὲν

ἔμπασε μόνο νέους ἀγωνιστῆς, καὶ δὲν ἐτόνωσε σημαντικὰ τὶς γραμμὲς τῆς δημοτικῆς παρατάξης, μ' ἀπὸ τὰ στενὰ ὄρια τῆς Ἐφτάνησος ἀπλωσε τὸν ἀγῶνα σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα κι' ἀκόμη στὸ ἔξωτερικό, ὅπου βρισκόταν ἑλληνικὲς παροικίες.

Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Δροσίνης, ὁ Καρκαβίτσας, ὁ Μητσάκης, ὁ Προβελέγγιος καὶ τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι, ἀπὸ καθαρευουσιάνοι γίνονται δημοτικιστῆς ὁ Ροῖδης, μ' ὄλο πὸν δὲν παύει ποτὲ νὰ ἐρωτοτροπῆ μὲ τὴν κα-

θαρεύουσα, προσχωρεί στο νέο κίνημα και γίνεται θερμότερος θεωρητικός υπερασπιστής του.

Τὸ δημοτικιστικὸ κίνημα δὲν ἄργησε νὰ πάρῃ τὸν πλατὺ του ἐθνικοκοινωνικὸ χαραχτήρα, μὲ τὴ γενικὴ τάση τοῦ συγχρονισμοῦ τῆς Ἑλλάδας πρὸς τὸν ἀστικὸ πολιτισμὸ τῆς Δύσης. Καὶ στὶς τάξεις του δὲν ἀργήσανε νὰ ταχτοῦν ὅλοι οἱ προοδευτικοὶ ἐθνικιστές: ἀντιφασιστικοί, φιλελεύθεροι καὶ δημοκρατικοί, καθὼς κ' οἱ διάφοροι κοινωμιστές, ποὺ φανταστήκανε μάλιστα τὸ δημοτικιστικὸν ἀγῶνα γι' ἀποκλειστικὸ δικό τους.

Ἔτσι, τὸ κίνημα τοῦ Ψυχάρη ἔχυσε νέο αἷμα στὴν ἐθνικὴ μας ζωὴ, καὶ μιὰ νέα πνευματικὴ ἀνθιστὴ ἀρχίνησε νὰ σημειώνεται, ποὺ μὲ διάφορους κυματισμοὺς ἐξακολουθεῖ ἴσα μ' ἐσήμερα. Καὶ μὲς ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ ψυχαρισμοῦ ἀναπηδήσαν οἱ λογοτέχνες καὶ λόγιοι, ποὺ ἤρθανε κ' ἀντικαταστήσανε τοὺς παλαιότερους τους καθαρηνουσιάνους, ὅπως ὁ Παλαμᾶς, ὁ Πάλλης, ὁ Ἐφταλιώτης, ὁ Κώστας ὁ Χατζόπουλος, ὁ Καρκαβίτσας, ὁ Κρυστάλλης, ὁ Βλαχογιάννης, ὁ Μαλακάσης καὶ πλῆθος ἄλλοι ἀξιολογώτατοι, μέσα στοὺς ὁποίους ἀνήκει ἀκόμη κ' ὁ κερκυραῖος Θεοτόκης. Καὶ μέσα στὸν ψυχαρισμὸ ἔχουνε τὴ ρίζα τους πλῆθος ἄλλοι ποὺ μοιάζουσε σὰ ν' ἀκολουθοῦνε στὸ γλωσσικὸ ζήτημα διαφοροτικὴ κατεύθυνση, ὅπως ὁ Νιρβάνας, ὁ Δροσίνης κ.λ.π. κ.λ.π. Καὶ μὲς ἀπὸ τὸν ψυχαρισμὸ πηγάζουν ἕνα πλῆθος ἐπιστήμονες, γλωσσολόγοι καὶ ιστορικοί, ὅπως ὁ Φιλήντας, ὁ Τριανταφυλλίδης κ' ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, καθὼς κ' οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μεταρρυθμιστές μας, ποὺ ἐμπνεύσανε κ' ἐσυντέλεσανε τὴ σημερινὴ μας ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Καὶ παιδιὰ τοῦ ψυχαρικοῦ κινήματος, ποὺ δὲν ἄφησε ἀνεπιρέαστη ὅλη τὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ μας ζωὴ, εἶναι ἀκόμη ἕνα τεράστιο πλῆθος πεζογράφων καὶ ποιητῶν, ποὺ γιὰ νὰ τοὺς ἀναφέρουμε, θάπρεπε νὰ γράψουμε σελίδες καὶ σελίδες μὲ τὰ ὀνόματά τους.

Ἐν' ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κατορθώματα τοῦ ψυχαρισμοῦ εἶναι ἡ ἐπιβολὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὸν πεζὸ λόγο. Ἄρχισε ἀπὸ τὸ διήγημα καὶ τὸ μυθιστόρημα, κ' ἔφτασε στὴν κριτικὴ, στὴν ἱστορία, στὴ γλωσσολογία καὶ γενικὰ στὴν Ἐπιστήμη. Κι' ἂν ἡ δημοτικὴ δὲν ἐκυριάρχησε τελείως

καὶ στὴν ἐπιστήμη γενικὰ, τὸ λάθος δὲν εἶναι τοῦ ψυχαρισμοῦ, μὰ τῆς διανοητικῆς νωθρότητας τοῦ νεοελληνικοῦ μυαλοῦ. Κι' αὐτὸ τὸ τονίζουμε μ' ὅλη μας τὴ δύναμη. Γιατὶ γνωρίζουμε πολλοὺς ἐπιστήμονες, καὶ νομικούς, καὶ μαθηματικούς, καὶ γιατροὺς, καὶ χυμικούς καὶ κάθε κλάδου, ποὺ εἶναι δημοτικιστές, μὰ ποὺ γιὰ τὴν βαριούνητα νὰ κοπιᾶσουνε καὶ νὰ σχηματίσουνε τὴν ὁρολογία τους, δέχονται τυφλὰ τὴν καθαρηνουσιάνικη, κ' αὐτὴ σὲ δευτερότερον ζητήματα, γιὰ τὸ σπουδαιότερον μεταχειρίζονται τὴ γαλλικὴ ἢ τὴ γερμανικὴ, ποὺ προηγούμενοι σοβαροὶ ἐπιστήμονες, μὲ τίς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τίς ἐκάμαν ἱκανὲς νὰ ἐκφράζουσε μὲ κυριολεξία κάθε ἀνθρώπινη διανόηση.

Ἔπειτα, ὁ Ψυχάρης ὕστερ' ἀπὸ τὸ Σολωμὸ εἶν' ἐκείνος ποὺ αἰστάνθηκε τὴν ἀνάγκη τῆς δημιουργίας μιᾶς κοινῆς δημοτικῆς γραφτῆς, καὶ γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς ἐκοπίασε κ' ἐργάστηκε καὶ σὰν ἐπιστήμονας καὶ σὰ λογοτέχνης. Καὶ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ Ψυχάρη εἶναι τὸ πὼς ἐκήρυξε πῶς, ἡ δημοτικὴ μας γιὰ νὰ γένη ὄργανο ἱκανὸ γιὰ τὸ γραφτὸ μας λόγο, πρέπει ν' ἀποχτήσῃ ἐνότητα τυπικοῦ καὶ συντακτικοῦ. Καὶ μπορεῖ νὰ μὴ συμφωνᾷ μ' ἐσήμερα τελείως μὲ τὸ τυπικὸ καὶ τὸ συντακτικὸ τοῦ Ψυχάρη, μὰ κανένας δὲ μπορεῖ νὰ τὸ θεωρήσῃ αὐτὸ σὲ βάρος του, γιὰ τὸ κανένας δὲ μπορεῖ ν' ἀχρηστὴν τὴν ἀπαίτηση νὰν' ἡ γλῶσσα τοῦ Ψυχάρη τελείως ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἰδιωματισμούς, τὴ στιγμὴ ποὺ ὅλων τῶν ἄλλων εἶναι γεμάτη, καὶ τὴ στιγμὴ ποὺ δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἰδιωματισμοὺς μήτε ἡ γλῶσσα τοῦ Σολωμοῦ. Τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ ἱστορικοὺς λόγους, γιὰ τὸ ἀκόμη δὲν εἶχε δημιουργηθῆ τὸ ἀνώτερον ἐθνικὸ πνευματικὸ κέντρο, ὅπως εἶν' ἐσήμερα ἡ Ἀθήνα, καὶ τὸ πνευματικὸ κέντρο, ἀπ' ὅπου ἐπήγασε ὁ Ψυχάρης, ἡ Κωνσταντινούπολη. εἶχε τὰ ἴδια δικαιώματα τὴν ἐποχὴν ἐκείνη μὲ τὴν Ἀθήνα, ἂν ὄχι καὶ μεγαλύτερα, ὅπως καὶ τὸ ἑφτανησιακὸ κέντρο ἀπ' ὅπου πῆγασεν ὁ Σολωμὸς. Μ' ἂν σὲ μερικὲς λεπτομέρειες ὑπάρχουν ἀντίρροπες, στὴ μέθοδο δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καμμιά. Καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Ψυχάρη ἔχει ἐνότητα μελετημένη καὶ σοβαρὴ, ὅσο ἴσως κανεὸς ἄλλου.

Ὁ Ψυχάρης ἄφησ' ἕνα πλῆθος ἔργα λο-

γοτεχνικά, ἐπιστημονικά καὶ πολεμικά. Ἐγραψε διηγήματα, ποιήματα, μυθιστορήματα, μελέτες, κριτικὰς, ἔργα γλωσσολογικά, ὡς καὶ δραματικά. Καὶ ἔγραψε στὴν ἑλληνικὴ, στὴ γαλλικὴ κ' ἀκόμη στὴν ἰταλικὴ. Καὶ μπορεῖ τὰ ἐπιστημονικά του νὰ μὴν εἶναι τὰ ἀνώτερα τοῦ εἴδους τους, ὅπως καὶ τὰ λογοτεχνικά του μπορεῖ νὰ μὴ συγκρίνονται μὲ τὰ πρῶτα τῆς λογοτεχνίας μας,

Ο ΨΥΧΑΡΗΣ Κ' ΟΙ ΝΕΟΙ

Τί νὰ γράψῃ κανένας γιὰ τὸ Γιάννη Ψυχάρη; Ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσῃ καὶ ποῦ νὰ τελειώσῃ; Ποιὸ κομμάτι—ποῦ εἶναι τόσο πολλὰ—ἀπ' τὴν δουλειά του νὰ διαλέξῃ καὶ νὰ θελήσῃ ἀναλύοντάς το καὶ κρίνοντάς το νὰ φανερώσῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, νὰ ζωντανέψῃ τὴ ψυχὴ του, νὰ ξεδιαλύνη τὸ σκοπὸ ἢ τὴν ἐπιρροὴ ποὺ εἶχε; Γιὰ μένα τουλάχιστο, φαντάζομαι πὼς δὲ θάταν καὶ τόσο βολετὴ κάποια τέτοια προσπάθεια, καὶ πὼς πολὺ πὼς ὅταν παραδεχτοῦμε πὼς θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ, θὰ χρειάζονταν πολλὴ δουλειά, πὼς πολλὴ μελέτη, ἀκόμα περισσότερο καθολικὴ γνώση τοῦ Ψυχάρη ὡς ἀνθρώπου, ὡς συγγραφέα, ὡς γλωσσολόγου καὶ παραπάνω ἀπ' ὅλα καιρὸς, πολλὸς καιρὸς γιὰ τὴν δουλειά αὐτὴ—ὅποια τυχὸν διάλεγα.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν θέλησα στὶς παρακάτω γραμμὲς νὰ ἐπιχειρήσω κάτι παρόμοιο, γιὰ τὸ ἐκτός ποὺ τὸ θεωρῶ ἀρχικὰ σὰν πολὺ δυσκολοκατόρθωτο, προτίμησα νὰ ζωγραφίσω ὅσο μπορέσω καλλιτέρα μιὰ μεριὰ τῆς Μεγάλης αὐτῆς φυσιογνωμίας τοῦ Δασκάλου, μιὰ μεριὰ ποὺ κατὰ τὴν ἰδέα μου κρύβει ἕξ ἴσον ἄπειρα γνωρίσματα ποὺ ἀνθρώπος ποὺ τὰχε δὲν μπορούσε παρὰ ν' ἴταν αὐτὸς ποὺ ΥΠΗΡΞΕ, δηλαδὴ Μεγάλος.

Ὁ Γιάννης Ψυχάρης ἦταν «ἀκόμα καὶ μὲ βουλωμένα τὰ ἑβδομήντα πέντε χροῖνια»—ἂν μεταχειρισθῶ μιὰ δικιά του φράση—ὁ πὼς φιλονεικῆς ἀπ' ὅλους τοὺς «παλιούς». Ἀγαποῦσε τοὺς νέους πάντα, καὶ τότε τελευταία πὼς πολλὴ παρακολούθησε, κ' ἄς βρισκόνταν τόσο μακρὰ ἀπ' τὸν τόπο μας, καὶ τὴν παραμικρότερη ἐκ-

μὰ ἡ ἀξία τοῦ Ψυχάρη δὲν εἶναι κυρίως λογοτεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ, ὅσο κ' ἂν εἶναι ἀξιόλογος λογοτέχνης κ' ἐπιστήμονας. Ἡ ἀξία του κυρίως εἶναι ἐθνικοκοινωνικὴ καὶ, κρίνομενος ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, ὁ Ψυχάρης ἀσφαλῶς εἶναι ἡ μεγαλύτερη Μορφὴ ποὺ πέρασε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν τελευταία πενήνταετία.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

δήλωσι, καὶ τὴν ἐλαχιστότερη ἐργασία ποὺ παρουσίαζαν οἱ «νέοι», κ' ἀκούραστα ἔβαζε τὸν ἑαυτὸ του πάντα πρόθυμο σὺν τὰ συμβουλέψῃ, νὰ ὀδηγήσῃ, νὰ ρουθετήσῃ τὸ κάθε τι. Κι' αὐτὰ γινόντανε τὸν καιρὸ ποὺ ἔφτανε νὰ λέγεσαι «νέος» γιὰ νὰ δεχτῆς ἀμέσως «πῦρ ὀμαδὸν» τίς κακόβουλες καὶ κακόπιστες κρίσεις καὶ γνώμες τῶν περισσότερων—ἂν ὄχι ἕλων—τῶν ῥέστων «παλιῶν».

Γιὰ τὸν Ψυχάρη δὲν ἐσιάθηκε ποτὲ ζήτημα «Παλιῶν» καὶ «Νέων». Δὲν ἐχωρίζε κανένας. Δὲν ἄφινε τὸν ἑαυτὸ του ποτὲ νὰ τὸν σκεπᾶσῃ ὁ ἐγωϊσμός. Ἦταν ὁ Μεγάλος Δάσκαλος, μὰ ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι του, ἀντὶ τὸ ραβδί, τὸν καλὸν λόγο, τὴν στοργικὴν συμβουλή. Τέτοιος ἦταν ὁ Ψυχάρης. Μὰ, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω κάθε προσπάθεια, σ' ὁποιοδήποτε ἐπίπεδο, γιὰ νὰ δώσῃ κανένας μιὰ πιστὴ ἀπεικόνιση τοῦ Ψυχάρη δὲν θάταν τόσο πετυχημένη, ὅσο εἶναι μέσα στὰ γράμματά του. Γιὰ τὸ ἀντιγράψω ἐδῶ λίγες γραμμὲς δικῆς του, παρμένες ἀπὸ ἕνα τελευταῖο του γράμμα:

«Καὶ βέβαια, χρυσὸ μου παλληκάρη, πὼς θὰ σὲ διαβάσω, πὼς θὰ σοῦ γράψω τὴν παστρική μου γνώμη, καὶ πὼς θὰ μ' ἀκούσῃς, γιὰ τὸ σὲ μᾶς οἱ νέοι ἀκοῦνε. Ἄμ τι ἄλλη δουλειά ἔχω; Τί χρέος, παρὰ νὰ σᾶς μελετῶ, νὰ σᾶς παρακολουθῶ ἐσᾶς ποὺ εἶστε ἡ μελλούμενή μας ἡ Ἑλλάδα; Γιὰ τοῦτο χαίρομαι κάθε φορὰ ὅπου τὸ ταχυδρομεῖο μοῦ φέρει καμιά τυπωμένη πρὸς τῆς νεολαίας. Πρὸς ἀσίγουρη ἀκόμα, μὰ πάντα πρὸς τῆς ζωῆς. Εἴμαστε στὰ χαράματα τὸ σκοτάδι δὲν ἔπαψε ὀλίγε, δὲν ἔφεξε πλεῖρο τὸ φῶς. Βλέπετε ἴσκιους πὼς

πολύ παρὰ πρόσωπα χαραγμένα, χτυπητά, πού νά ξεχωρίζουνε. Μή σέ μέλει. Θά τὰ διοῦμε καί τοῦτα. Προῦπολογίζουμε τριάντα, τὸ πολύ, πολὺ πενήντα χρόνια—ἐπειδὴ ὁ Ρωμῶς φτάνει νὰ μπῆκε στὸ νόημα καί τρέχει—ὡσπὺν νὰ στρώσουνε καί ἡ γλῶσσα καί ἡ φαντασία. Τότες δὲ θὰ λέμε πὼς προπῆρα—ἐφρουμαι νὰ μὴ λένε πὼς ξμεινὰ πίσω. "Ἄν ἔχω ὑπερβολὲς θὰ μὲ κατηγοροῦνε πὼς εἶναι ὑπερβολὲς στὴ φρόνηση καί στὸ μέτρο. Ἡ προσοχὴ πού εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σοφίας ὅσο καί τῆς τέχνης, εἶναι ἴσια, ἴσια ἐκεῖνο πού μᾶς λείπει».

Μὲ τέτοια γράμματα ὁ Ψυχάρης ἐσπευδε ν' ἀπαντήσῃ σὲ κάθε νέον, καλὸν-κακὸν πού τοῦ ἔγραφε, ὅχι ἀπὸ εὐγένεια ἢ δὲν ξέρω τι, μὰ γιατί ΠΙΣΤΕΥΕ πὼς ἀπ' αὐ-

τοὺς θὰ ξεπετιώνταν μιὰ μέρα οἱ διάδοχοι τῶν «παλιῶν», πὼς αὐτοὶ ἦταν ἡ «μελλούμενη Ἑλλάδα». Δὲν τοὺς ἀπόπερνε, δὲν τοὺς ἔβριζε, δὲν τοὺς κοροῖδευε: **τοὺς συμβούλευε.**

Μὲ τὸ θάνατό του χάνουν οἱ νέοι ὄχι μόνο τὸ Γιάννη τὸν Ψυχάρη, ὅποιος στάθηκε γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἐξέλιξης τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας καί τῆς λογοτεχνίας, μὰ τὸν πιὸ ἀληθινὸ, πραγματικὸ συμβουλάτορά τους, ὑποστηρικτὴ τους.

Κ' οἱ «νέοι» αὐτοὶ πού ξέρανε τὰ τὸν ἐκτιμοῦνε, νὰ τὸν σέβονται καί νὰ τὸν ἀγαποῦν, δὲν μποροῦν παρὰ νὰ θρηνησοῦν τὸν θάνατο τοῦ Γιάννη Ψυχάρη.

*Ἀθήνα. Ὁκτώβρης 29

ΝΤΟΛΗΣ ΝΙΚΒΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ ΣΤΟ ΓΙΟΦΥΛΛΗ

(Ἄπὸ τὰ γράμματα ποῦχει στείλῃ ὁ Ψυχάρης στὸν κ. Φῶτο Γιοφύλλη δημοσιεύουμε δῶ μερικὰ, τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ, πού δείχνουνε πὼς σκεφτόντανε ὁ μέγας Δάσκαλος, μὰ πού παρουσιάζουνε μαζὶ καί τὸ παιγνιδιάρικο ὕφος του. Βέβαια τὰ γράμματα αὐτὰ δὲν ἔχουνε τὸ δούλεμα πού ἔχει ἕνα ἔργο πού ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας τὸ δίνει στὸν τύπο. Μὰ αὐτὸ τὸ πρόχειρό τους γράμμα φανερώνει πιὸ πολὺ πὼς ἡ φρεσκάδα τοῦ μυαλοῦ καί τοῦ ὕφους τοῦ Ψυχάρη ἦτανε φυσικὴ καί διατηρήθηκε ὡς τὰ τελευταῖα του.

Μέσα στὰ γράμματ' αὐτὰ ὁ ἀναγνώστης θὰ ἰδῇ καί τὴ βιάση πού εἶχε ὁ Ψυχάρης νὰ δημοσιέψῃ γλήγορα ὅσο μποροῦσε πιὸ πολλὰ γράμματα γιατί προαιστανότανε πὼς ὁ θάνατος ἐξύγωνε. Ὅσὸσο τὰ πιὸ πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἔταξε πὼς θὰ μποῦνε στὴν «Πρωτοπορία» δὲν πρόφτασε νὰ τὰ ἐτοιμάσῃ καί νὰ τὰ στείλῃ γιὰ τύπωμα. Ἐφανταζότανε ὅμως πὼς θὰ πρόφτανε. Ἀκόμα καί στὸ τελευταῖο του γράμμα σημειώνει πὼς γρήγορα θὰ μποῦνε σὲ τάξη καί ὅσα ἄλλα μᾶς ὑποσχέθηκε γιὰ νὰ στείλῃ νὰ τὰ δημοσιέψουμε. Μὰ ὁ Χάρως δὲν τὸν ἄφηκε.

Ἄπὸ τὰ γράμματα αὐτὰ παραλείψαμε μερικὰ κομμάτια, πού δὲν ἐνδιαφέρουνε τοὺς ἀναγνώστες μας).

GRAND HOTEL D'ANGLETERRE

Πέμπτη, 19 του Νοέβρη 1925, Ἀθήνα.

Ἀξιότιμε συνάδερφε,

Σας εἶμαι υποχρεωμένος γιὰ τὴν ἀγγελία τῆς διάλεξής μου καί γιὰ τὰ καλὰ σας τα χτεσινὰ λόγια...

Ποτές δὲν ἔκαμα γαλλικὰ διάλεξη τόσο ἐβγλωττη ὅσο εἶτανε ἡ πρώτη μου ἐλληνικὴ το καλοκαίρι στο θέατρο τοῦ Σπύρου Μελά. Να ξαίρατε ὅμως τί ἔπασκα τὴν τρίτη στο βῆμα, θάπορούσατε γιὰ τὰ λίγα πού εἶπα.

Πρόθυμός σας
ΨΥΧΑΡΗΣ

Παρίσι, Δεφτέρη 5 τοῦ Σεφτεβρη 1927.

Φίλε Φῶτο Γιοφύλλη,

Γεια σου πού με θυμήθηκες καί μου χαρίζεις τὴν ωραία σου τὴ Φαρμακωμένη. Μου φέρνει σὺς βροχὲς τοῦ Παρισίου τὸν ουρανὸ τῆς Ἑλλάδας με τὶς αττικὲς νύχτες τὶς εαιρινές. Τί ἀναπαφτικὴ βραδεία πού πέ-
ρασα τότες στο θέατρο με το συγκινητικὸ τὸ δράμα, τὴν ὁμορφὴ τὴ γλῶσσα καί τοὺς ἀξίους τοὺς ἠθοποιούς.

Ξαίρεις τί νὰ κάμης τώρα; Να μαζώξης ὅσα δικά σου ἔργα ἔχεις διαθέσιμα, νὰ μοῦ τα στείλῃς στο Παρίσι, νὰ τα καταλογίσω, νὰ τα δέσω καί νὰ τα χαρίσω ἀπὸ μέρος σου στη Βιβλιοθήκη Ψυχάρη.

Δικός σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

4, RUE HONORÉ CHEVALIER. VI*

Εἴκοσι πέντε τοῦ Νοέβρη 1928, Κεριακὴ.

Καλὲ μου Γιοφύλλη,

Ὅπου κι ἂν εἶναι—σήμερις, ἄβριο—θὰ βρῶ στὰ σεφτάρια μου κανένα πεζὸ τραγουδάκι νὰ σοῦ στείλω.

Πές μου τώρα. Ἐχῶ ἕνα δραματάκι ἀνέκδοτο—ἡ **Νεραΐδα**—πού ἡ Μαρίκα δὲ θέλησε—ἢ φοβήθηκε νὰ τὰνεβάσει. Δυὸ χρόνια πάνε πού ὁ Κ. Ν. Κωνσταντινίδης μοῦ λέει πὼς θὰ τὸ δημοσιέψῃ στὴ Νέα Ζωῆ—πού ἔπαψε κιόλας νὰ βγαίνει.

Κοίταξε ἂν μπορεῖς καί τὸ βάλῃς.

Δικός σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Δεφτέρη, εἴκοσι ἕξη τοῦ Νοέβρη 1928.

Φίλε Γιοφύλλη,

Δὲ μοῦ ἀρέσει νὰργῶ—μῆτε νὰργοῦνε οἱ ἄλλοι. Γιὰ τοῦτο, μόλις εἶχα βουλλῶσει τὸ γράμμα μου, γιατί τὸ βούλλωσα κιόλας, ἔψαξα, βρῆκα τὸ πεζὸ μου τὸ τραγούδι γιὰ τὸ πρῶτο σου νούμερο. Σήμερα τὸ πρῶτ' ἡμέρα νὰ ξαναδιορθώσω ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη στὴν ἄλληνε τὴ Νεραΐδα. Τί γὰ σοῦ πῶ, παιδί μου; Στὸ τέλος ἔκλαψα καί ὁ ἴδιος. Κρῖμας τέτοιο πρᾶμα νὰ μὴ δημοσιευτῇ.

Μὰ ἔχω καί πιὸ ἐβάρεστα νὰ σοῦ πῶ. Μοῦ ἀπομνήσκουνε ἀδημοσίεφτα:

1. Ἐνα δραματάκι, σὰν τὴ **Νεραΐδα**, **Ἡ Μοῦσα**.

2. Μιὰ μονόπραχτη κωμωδία, ὁ **Μαρσῶς**.

3. Μιὰ σειρὰ πεζὰ τραγούδια, **Τὸ στεφάνι τῆς Μαργαρίτας**, ἱστορικὰ μιὰς ἀγάπης.

4. Δυὸ δηγηματάκια, **Ὁ κρυψιάρης**, **Ὁ νοικοκύρης**.

Πρέπει νὰ τὰ δημοσιέψουμε καί τὰ τέσσερα.

Δικός σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Παρασκευὴ, ἔντεκα τοῦ Γενάρη 1929.

Καλὲ μου Γιοφύλλη,

Ἄβριο θὰ σοῦ σκαρώσω ἕνα δημοσίο

γράμμα νὰ μπῆ στὸ φύλλο—ἂν τὸ θέλεις—γιὰ νὰ σοῦ πῶ μὲ τί συγκίνηση διάβασα μερικὰ πού γράφεις γιὰ μένα καί νὰ σοῦ ἐφκηθῶ τὴ μεγαλῆτερη ἐπιτυχία.

...Σὲ παρακαλῶ νὰ βάλῃς:

Ἡ ΝΕΡΑΪΔΑ
ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΣ

*Ἀφιερώνεται στὸ φίλο
ΓΑΝΓΟΡΗ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟ.

Βλέπω καί τοῦ ὀρχνεσαι. Δουλειὰ δική σου. Ἐμένα εἶναι φίλος μου παλιός, μὲ σκλάβωσε μὲ κάμποσα πού εἶπε γιὰ μένα καί δὲ θέλω νὰ πιστέψῃ πὼς τοῦ ὀρχνουμε καὶ γὼ ἢ πὼς τὸν ἀπαρνιούμαι.

Γλήγορα, γλήγορα, παιδάκι μου, ἐνέργησε γιὰ τὴ Νεραΐδα

Σὲ φιλῶ
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Σαββάτο, εἴκοσι ἕξη τοῦ Γενάρη 1929.

Φίλε Μουσοῦρη, ἀφοῦ τοῦ λόγου σου εἶσαι ὁ Μουσοῦρης ὁ περιφημὸς πού γιὰ σένα ἔχω ἄκούσει ἄπειρα καί ἀπὸ ἄντρες καί ἀπὸ γυναῖκες, ἀκόμη καί ἀπὸ κορίτσια,

Τὸ ἄρθρο μου γιὰ τὸ Σπύρο Μελά θὰ γίνε δευτέρη Νεραΐδα στὸ μέγεθος. Καί πρέπει νὰ τὸ δημοσιέψουμε τὸν Ἀπρίλη. Ἐπειτα τὴ Μοῦσα, ἔπειτα τὸ Μαρσῶς, ἔπειτα τὸ Στεφάνι τῆς Μαργαρίτας, ἔπειτα μιὰ φοβερὴ μελέτη γιὰ τὴ Βιβλιοθήκη μου, ἔπειτα μιὰ φοβερῶτερη γιὰ τὸ ἄλβερσια μου μὲ τὸ Δεφτεροδάκη. Δὲ σοῦ τάζω: ὡς στὸ μεταξὶ δὲ θὰ τὰ κακαρώσω. Λοιπὸν εἶσαι ἀναγκασμένος νὰ βάλῃς τραῖνο ἐξ-
πρέσσο. Τὸ ἄρθρο μου γιὰ τὸ Σπύρο Μελά, ὅπως καί τὸ ἄρθρο μου γιὰ τὸ Δευτερο-
δάκη θὰ πρματεφτοῦνε ζητήματα γενικὰ τῆς ἐθνικῆς ψυχολογίας καί τῆς πολιτικῆς. Ἐχῶ κάποια ἰδέα πὼς θὰ μιληθοῦνε. Μὰ καί ἀπαρατήρητα νὰ περάσουνε δὲν ἔχει νὰ πῆ. Τὸ χρέος μας πρῶτα πρῶτα καί ἀργὰ γλήγορα τὰ συλλογιέται τὸ Ἔθνος.

* Ὁ φίλος σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Πέμπτη, Δεκατέσσερις τοῦ Φλεβάρη 1929.

Φίλε Γιοφύλλη,

Σὲ παρακαλῶ νὰ τρέξης, νὰ δράμης, νὰ

πεταχτής, να γιουρουντίσης στα πόδια της Ναουσικᾶς Γεωργιάδη, τοῦ Ἀγοροκόριτσου καὶ νὰ τῆς πῆς ἀπὸ μέρος μου πὼς ἔχει τζένιο.

Σ' ἀφίνω γλήγορα γλήγορα, γιὰ νὰ πιάσω τὸν ἀφέντη Σπύρο Μελά.

Πάντα φίλος
ΨΥΧΑΡΗΣ

Τὸ παστέλλο μήπως γιὰ πούλημα ; Θὰ τὸ ποθοῦσα.

* *

Εικοσιτέσσερες τοῦ Φλεβάρη 1929, Κεριακή.

Φίλε Μουσούρη,

Σὲ δυὸ τρεῖς μέρες, ἴσως καὶ τέσσερες, σοῦ ποστέρων τὸ ἄρθρο μου γιὰ τὸ σιδὸ Σπύρο. Ἐλπίζω νὰ γελάσης.

Κουράγιο τοιοπὸν κι ἄς πηγαίνουμε πάντα μπροστά. Εἶμαι βέβαιος, φίλε μου, πὼς ἐνωμένοι καὶ οἱ δυὸ μας θὰ καταφέρουμε λαμπρὴ καὶ μεγάλη δουλειά.

Σὸς
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Παρασκευῆ, ὄχτῳ τοῦ Μάρτη 1929.

Χρυσέ μου,

Ἔνα δραματάκι ποῦ καὶ ποῦ σὰν τῆς *Νεράϊδα* ἴσως νὰ εἶναι ἡ καλλήτερή μας ἀπάντηση στοὺς καθαρεβουσιάνους, στὶς ἀνοησίες καὶ στὶς βρисиές τους. Μὰ τοὺς χρειάζονται κι ἄλλα.

Γιὰ τὴν ἔδρα μου στὶς Ἀνατολικὲς γλῶσσες διάλεξα ὁ ἴδιος τὸ διάδοχό μου, τὸν ἄριστο Μυριάμπελο (A. Mirambel).

Τοῦ Βάρναλη! Δὲν ξαίρω τί νὰ τοῦ κάμω. Πές του πὼς τὸ χέρι του φιλῶ.

Καὶ τὸ δικό σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Τετάρτη, Μάρτη 13, 1929.

Φίλε μου,

Ἡ μικρότερη ἀναβολὴ ἀπαράδεκτη. Μὴ κοιτάξεις τὰ χρυσά σου τὰ νιάτα. Ἐγὼ δὲν ξαίρω πόσο ἔχω νὰ ζήσω, χρόνον, μήνα, ἢ μέρες. Ἐπειδὴ ἔχω κάμποσα νὰ πῶ προτοῦ

πεθάνω, ἀνάγκη νὰ εἰπωθοῦνε ἀμέσως,

Πρόθυμός σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Παρασκευῆ, 19 τοῦ Ἀπριλίου 1929.

Καλέ μου Γιοφύλλη,

Τοιοπὸν ἔλα νὰ κουβεντιάσουμε λιγάκι νὰ εἶμαστε πιὰ ξηγημένοι... Τόλμησα νὰ σοῦ κάμω μιὰ παρατηρησοῦλα σὰν πιδὸ ἔμπειρος ποῦ εἶμαι στὰ φημεριδογραφικά, δηλαδὴ πὼς εἶναι κάπως λάθος στρατηγικῆς νὰ λήη κανεὶς τοῦ ἔχθρου του: δὲ σὲ χτυπῶ σήμερα, θὰ σὲ χτυπήσω ἄβριο... Σοῦ ἔλεγα, φίλε μου, καὶ κάτι πιδὸ σπουδαῖο, πιδὸ τραγικὸ μάλιστα, ποῦ τοῦ λόγου σου μὲ τὰ μαῦρα σου τὰ πηχτὰ μαλλιά δὲν μπορεῖς νὰ τὸ καταλάβης. Εἶμαι γέρος, ἔχω πολλὰ νὰ πῶ καὶ κάθε ἀναβολὴ γιὰ μένα εἶναι σὰ σκουνητὰ πρὸς τὸν τάφο.

Le respect de la liberté individuelle, μᾶς ἔλεγε ἄπειρες φορὲς ὁ Renan. Λοιπὸν ἐγὼ νὰ μὴ σεβαστῶ τὴν ἀτομικὴ σου λευτεριά; Μὰ μήπως δὲν εἶναι σωστὸ καὶ τοῦ λόγου σου νὰ κοιτάξης νὰ μὴν περιορίζης τὴ δική μου;

Φιλικά,
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Δεφτέρω, ἔξη τοῦ Μᾶη, 1929.

Μπρὲ μωρέ, παιδάκι μου,

Τί καμώματα, τί φερσίματα εἶναι τὰ δικά σου; «Σεβαστέ μου», «ἔσεις», «μὲ σεβασμό» κτλ. κτλ. Μίλησέ μου, ἀδερφέ, στὸν ἐνικό, νὰ φανταστῶ πὼς εἶμαι νέος. Καὶ λέγε με φίλο, δίχως σεβασμούς.

Τὸ γράμμα σου τῆς Πρωτομαγιάς μοῦ ἔκαμε τὴν καρδιά μου περιβόλι, ἀπὸ γαρούφαλα κιόλας. Χαίρομαι καὶ γιὰ τὸ Μᾶη καὶ γιὰ τὸ Γιούνη Ἀδύνατο μονάχα ἓνα, δηλαδὴ νὰ σ' ἀφίνω νὰ μοιράξης Πρωτοπορίες ἢ νὰ μοῦ βγάξεις ἀποσπάσματα χωρὶς νὰ σκάνω τὸν παρά μου.

Πές μου τί γίνεται ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιά, ἡ φημερίδα. Τοὺς ἔστειλα ἓνα πικάντικο ἄρθρο. Μήτε φωνὴ μήτε ἀκρόαση.

Νὰ ξαίρης πὼς εἶμαι ἄρρωστος. Πάσχω δηλαδὴ ἀπὸ τρομερὴ πολιοιουρία. Φιλολογικὴ ὅμως ἀφτή, ἐπειδὴ ἡ ἄλλη ἔβαλε γνώση. Ὡστε γράφω καὶ γράφω. Μὲ σταναχωρεῖ νὰ πιάνω τόση θέση, νὰ τὴν κλέβω στοὺς νέους...

Τί γίγαντας ὁ Σταμνόπουλος καὶ οἱ βόλτες του! Θὰ πάρη γλήγορα γράμμα μου. Ἐχω, βλέπεις, τὴ φλέβα τοῦ θαυμαστοῦ κ' οἱ πιδὸ γλυκεῖες ὥρες τῆς ζωῆς μου εἶναι οἱ ὥρες ὅπου θαμάζω.

Δικός σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

Κεριακή, 2 τοῦ Γιούνη 1929.

Φίλε φίλιτάτε μου,

Ἡ ἔφκη τοῦ Θεοῦ τὸ θέλησε νὰ σὲ γνωρίσω,—θυμάσαι,—τότες στὴν παράσταση τῆς ὁμορφῆς σου Φαρμακωμένης. Καλὰ ταιριάζαμε, γιὰτὶ μοιάζουμε στὸ νὰ εἶμαστε κ' οἱ δυὸ μας τολμητίες. Βαρῆθηκα τὶς Γραμματικὲς καὶ τὶς Κριτικὲς. Ἄς τὸ ρί-

ξουμε λιγάκι στὰ παραμυθία καὶ στοὺς Ἔρωτες. Νὰ σου λοιπὸν ἓνα δῆγμα ποῦ εἶναι καὶ τοῦτο ἀρκετὰ σταράτο: *Ἡ Σαρκοανάφτρα...*

Γειά σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

* *

PAVILLON HENRI IV
ST. GERMAIN-EN-LAYE

Τετάρτη, Δεκατέσσερες τοῦ Ἀβουόστου 1929.

Καλέ μου κι ἀγαπητέ μου,

Ἀκολουθήσανε πράματα κωμικά. Ἡ γυναίκα μου, ὅταν ἦρθε τὴν προπερασμένη δεφτέρα, μοῦ ἔφερε τὸ γράμμα σου. Τὸ ἄνοιξα χωρὶς νὰ τὸ διαβάσω ἐπειδὴ εἶμεσαν βιαστικοὶ νὰ πάμε στὸ δάσος. Γυρίζω. Τὸ γράμμα σου λὲς καὶ νᾶφυγε μοναχό του. Στὸ τέλος ἔτυχε νὰ τὸ ξαναβάλω στὸ χέρι...

Γλήγορα θὰ μποῦνε τᾶλλα σὲ τάξη.

Δικός σου
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΠΕΖΑ ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

I

ΤΟ ΦΥΛΛΟ.

Ἦθελα νᾶκολουθήσω τὸ φύλλο ποῦ πέφτει ἀπὸ τὸ δέντρο, ποῦ φιλοῦ φιλοῦ ἀγεράκι περνᾶ καὶ μαζί του τὸ παίρνει, νᾶκολουθήσω τὸ φύλλο ποῦ πετᾶ νὰ πετῶ καὶ γὼ συντροφικά του, ὅπου πάει νὰ πηγαίνω, νὰ διῶ τί κάνει, νὰ μὴν εἶμαι πάντα στὸ χῶμα καρφωμένος. Καὶ σὰν πέση πάλε τὸ φύλλο τὸ καημένο, σὰν τὸ πιάσουνε οἱ βροχές, νᾶλιωνα καὶ γὼ μ' ἀφτό, γιὰ νὰ ξανάνιωνα χρυσολούουδο τὸ καλοκαίρι. Θὰ ἦθελα, θὰ ἦθελα καὶ γὼ μιὰ φορὰ νὰ γινόμευνη Δημιουργία.

2

ΖΕΦΥΡΑΚΙ.

Μωρέ, τί πράμα εἶναι ἀφτό; Τί πραγματάκι; Μήπως εἶναι ζεφυράκι; Διαβολάκι; Ποιὸς θὰ μᾶς τὸ πῆ; Τὴν καρδιά μου νιώθω ἄνω κάτω. Ἐνας σπόρος μπῆκε μέσα. Φερμένος, Θέ μου, ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ τὴν

Κηφισιά; Ἦ μήγαρις ἀπὸ τὸ Παρίσι; Μήγαρις ἀπὸ τὰ Νησιά;

Μήτε τὸ ξαίρω, μὰ μήτε καὶ νὰ τὸ μάθω θέλω. Μὲ καίει ὁ σπόρος. Ἀγάπη θὰ εἶναι. Καλὴ τῆς ὥρα.

3

ΤΟ ΡΟΔΟ.

Πρωτὶ πρωτὶ ξυπνῶ κι ἀμέσως σὲ βάζω μὲ τὸ νοῦ μου. Ὁ ἥλιος τὸν ὀρίζοντα ροδίζει, μὰ ὁ ἴδιος δὲ φάνηκε ἀκόμη. Εἶναι φρέσκα φρέσκα σὰν τὸ ρόδο τῆς ἀβγῆς καὶ σὰν τὸ ρόδο, θὰ ἦθελα στὰ χεῖλή μου νὰ σὲ θέσω, γιὰ νὰ σὲ μυρίζω.

Πέμτη πρωτὶ, ὥρα ἔξη, δέκα τοῦ Σεφτέρβρη, 1925. Ἀθήνα.

4

ΛΙΩΝΩ.

Σὲ καμαρώνω, σ' ἀγαπῶ, ἡ καρδιά μου σὲ πονᾶ. Πρώτη φορὰ ποῦ σὲ εἶδα, ἔχασα τὸ νοῦ μου. Τί ὁμορφὴ ποῦ εἶσαι! Μὲ κατάλαβες, πουλί μου; Δὲν εἶναι λύσσα τὸ

αϊστημά μου, είναι πόθος τρυφερός, ἀναστεναγμένος. Είναι ἡ ἀγάπη μου ἕνα χαμόγελο, είναι ἡ ἀγάπη μου ἕνα δάκρυ. Σὲ κοιτάζω καὶ λιώνω. Θέλω νὰ σοῦ πιάσω τὸ χεράκι σου, ἀκούς; Τὸ χεράκι σου θέλω νὰ σοῦ φιλήσω, νὰ σοῦ πιάσω, ἄχ! νὰ σοῦ φιλήσω τὸ κορμί σου τὸ ἀγγελικό, γιατί ἀγγελος μοιάζεις μετὸ μπότι σου τὸ ζηλέμενο, μετὰ μυσείδια τοῦ πρόσωπού σου τὰ θεόγλυκα. Ἔλα ἔλα, ἦρθε ἡ ὥρα, τώρα θέλω πιά καὶ σένα τὴν ἴδια, νὰ σὲ λιώσω στὰ φιλιὰ.

5

ΜΑΚΡΙΑ ΣΟΥ.

Πολλὲς φορές τὴ νύχτα ξυπνῶ. Καὶ σὲ συλλογιόμηναι. Καὶ σὲ πιάνω ἄχ! καὶ λιγοθυμῶ. Ἐσὺ ὅμως εἶσαι μακριὰ μου. Ἡ φαντασία μου μονάχα ζυγώνει καὶ σὲ χιδέβει. Ἀφότου σ' ἀγγίξα, ζωὴ μου, εἶμαι σὰν τὸ μεθυσμένο. Δὲν μπορῶ νὰ πιστέψω σὲ τέτοια καλλονή, σὲ τέτοια δύναμη μαζί με τέτοια χάρη.

Πολλὲς φορές τὴ νύχτα ξυπνῶ. Καὶ σὲ συλλογιόμηναι. Καὶ τὸ κορμί μου σύσσωμο τρέμει. Καὶ μακριὰ σου, μὴν μπορώντας νὰ σὲ πιάσω, νὰ σὲ σφίξω, σὲ κοιτάζω, σὲ κοιτάζω μετὴ φαντασία μου τὴν ἐρωτοπαρμένη, σὲ φέρνω σιμά μου, πιάνω τὴ σάρκα του τὴν ἄμοιρη, τὴν ὀφανεμένη, καὶ τὴ χτυπῶ καὶ σοῦ τὴν καταστρέφω.

6

ΕΝΑ ΒΡΑΔΙ.

Ἀφησες μιὰ στιγμή ἀδερφὲς καὶ φιληνάδες, νὰ με συνοδέψης στὴ χώρα κάτω, ἀκολουθώντας τὴν ἀκρογιαλιά. Ὁ ἥλιος βασιλευμένος. Σιγανέμενα τὰ νερά. Μὰ ἐγὼ δὲν ἀκουγα, μὰ ἐγὼ δὲν ἔβλεπα. Ἡ ψυχὴ μου ἀλάκερη χυμένη στὰ πέντε δάχτυλα τοῦ δεξιοῦ μου τοῦ χειριοῦ. Τὰ πέντε δάχτυλά

μου, ἕνα ἕνα, σμιγμένα μετὰ πέντε δάχτυλά σου. Πῶς δὲ σοῦ τᾶσπασα, τόσο σοῦ τὰ κρατοῦσα, τόσο σοῦ τᾶσφιγγα δυνατά; Κάποτες τὸ ὕψωνα ἴσια μετὰ χεῖλια μου τὸ χεράκι σου τὸ φίνο φίνο, ἄχ! τρέλα μου, καὶ τὸ φιλοῦσα, θυμᾶσαι, μὰ πὲς μου, θυμᾶσαι, τί τρυφερά; Τρυφερά, γλυκά, μετὴν ἐβλάβεια τῆς καρδιάς μου πού σὲ προσκυνούσε. Κάποτες πάλι ἀβάσταχτα, ὀρηκτικά, τὰ δάχτυλά μου τὰ βασανισμένα, τὰ πεινασμένα, γυρῆβανε νᾶγγίσουνε τὸ θεϊκό σου τὸ κορμί. Καὶ τότες, μοναδική μου Ἐσὺ Ὀμορφιά, λαχτάρα μετὰ δαιμόνιζε, σπῆτι μου νὰ σ' ἀρπάξω, νὰ σὲ ξεγυμνώσω νᾶπολάψω μ' ἕνα ρούφηγμα πιά τὴν ψυχὴ σου ὅλη.

7

ΖΩΗ.

Νὰ ζῶ καὶ νὰ σὲ συλλογιόμηναι. Τί ἄλλο θέλω; Καὶ πού ἄλλου νὰ βρῶ πιὸ ἐβάρεστη ζωὴ; Νὰ σὲ συλλογιόμηναι, ναί, νὰ ξεφυλλίζω ἕνα ἕνα τὰ κάλλη τοῦ κορμιοῦ σου ἕνα ἕνα τῆς ψυχῆς σου νὰ ξεφυλλίζω τὰ κάλλη.

Ἔλα νὰ διῆς πῶς κάνω. Νά. Πότες θυμῶμαι τῆς καρδιάς σου τὴν τρυφεράδα. Πότες τοῦ δέρμα σου τὸ χνοῦδι. Πότες τὰ μάτια μου θωροῦνε τᾶβγερῖνὰ τῶν ποδιῶ σου τὰ δαχτύλια, πότες ἀκοῦνε τᾶφτιά μου τῆς ψυχῆς σου τὰ τραγοῦδια.

Ἔτσι μαζέβουνται μπροστά μου τὰ φύλλα τῆς ἀγάπης μου ὅλα. Δυὸ σωροί. Ὁ καθένας τους γίνεται ἀπὸ ἕνα λουλοῦδι καὶ μετὰ δυὸ μέσα μου τὰ λουλοῦδια στὸ μπαξεδάκι τῆς ψυχῆς μου, περιφέρονται καὶ ζῶ.

Δεπτέρα, 14 τοῦ Σεφτεβρη, 1925.

ΨΥΧΑΡΗΣ

Σημ. «Πρωτοπορίας». Τ' ἀνέκδοτα αὐτὰ πεζοτράγουδα τοῦ Ψυχάρη μᾶς τᾶδωκε ὁ φίλος κ. Μιχάλης Πριονιστής.

ΚΟΜΜΑΤΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Ὅποιος μετὰ δύναμη δὲ μισᾶ—μισος ἐννοῶ γιὰ τίς ἰδέες—ἀδύνατο ν' ἀγαπήσῃ μετὰ δύναμη.

Στὸ σημεῖο πού βρισκόμαστε τώρα, ἡ ἀνάγκη δὲν εἶναι νὰ πολεμήσουμε μονάχα τοὺς δασκάλους, ἡ ἀνάγκη μας ἡ μεγαλήνερη, νὰ πολεμήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας.

Δυὸ γλώσσες σὲ χωρίζουνε σὲ δυὸ. Νὰ πάρης μιὰν ἀπόφαση δὲν μπορείς. Μέσα στὴ μέση τοῦ δρόμου σταματᾶς: ἀριστερὰ κοιτάζεις, κοιτάζεις δεξιὰ. Πᾶς, γυρίζεις, ξαναπᾶς. Πότε ἀπὸ δῶ. Πότε ἀπὸ κεῖ. Ὅπως σοῦ φέξῃ. Μιὰ θέληση δὲν ἔχεις, γιὰ νὰ τραβήξῃς τὸ δρόμο σου ἴσια μπροστά.

Τὴν καθαρέβουσά τους καὶ τὴ θεσοῦλα τους. Ὅλα τ' ἄλλα μαλλιάρια.

Κακορίζικη συνήθεια τοῦ Ρωμοῦ νὰ νομίζῃ πῶς ὁ πλοῦσιος πρέπει καὶ καλὰ νὰ θεωρεῖται βασιλιάς, νὰ προκηρύχεται κ' ἐβεργέτης. Ἐγὼ ξέρω ἀπὸ τὴν ἱστορία, μόνο τὰ γράμματα νὰ ἐβεργετήσανε τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὴν ἐβεργετοῦνε κι ἀκόμα.

Καὶ τὰ δύσκολα κανεὶς εὐκόλα πρέπει νὰ τὰ λέῃ, καὶ τὰ σκοτεινὰ καθαρὰ.

Ὅ,τι δὲν εἶναι φυσικό, ὅ,τι δὲν εἶναι κανονικό, εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ μάθῃ κανεὶς σωστά, ἀφοῦ σωστὸ δὲν εἶναι.

Τὰ μάτια τῆς Ἑλλάδας εἶναι καὶ θὰ μείνουνε τὰ Ἐφτάνησα. Ἀπὸ κεῖ βγήκανε οἱ μεγάλοι μας, οἱ μοναδικοί μας ποιητάδες. Ἀπὸ τὴν Ἐφτάνησο τηρᾶς καὶ τὴν Ἐδρώπη καὶ τὴν Ἑλλάδα συνάμα. Βρίσκεσαι ἀνάμεσά τους καὶ πέρνεις ἀπὸ τὴ μιὰ, ὅ,τι ἀκόμα ἡ ἄλλη δὲν ἔχει νὰ σοῦ δώσῃ, παίρνεις τὸν πολιτισμὸ ἀπὸ τὴ Δύση, νὰ μᾶς τὸν κάμῃς φῶς ἑλληνικό.

Ὁ Ρωμῖος; Μισᾶ τὰ πράματα δὲν τὰ χωρᾶ ὁ νοῦς του. Ὁ Ρωμῖος; Μὰ μήπως τάχα

(Σχέδιο Γ. Λυδάκη).

κι ὁ Ἕλληνας ὁ πρόγονός μας, δὲν εἶναι Ρωμῖος; Μετὰ τὰπόλυτα, μετὰ τὰ μονοκόμματά του τὰ ἰδανικά, βέβαια πῶς δημιούργησε τὴν τέλεια τὴν ὀμορφιά. Λέτε ὅμως νὰ μὴν ἔχασε τίποτα; Ἐχασε νομίζω τὴ συνέχεια. Καὶ ἡ συνέχεια εἶναι ἀρετὴ. Κοιτάχτε τὸ θέατρο τὸ ἀρχαῖο. Ἀμα τὸ κανονίσανε γιὰ τοὺς αἰῶνες, σὰ νὰ βαρεθήκανε καθήσανε σταβρόποδα κατὰ γῆς καὶ ἡ σκηνὴ βουθάθηκε γιὰ πάντα. Συγκρίνετε τώρα μετὰ τὴ Γαλλία πού ἀπὸ τὸ δωδέκατο αἰῶνα ἴσα με σήμερα, ὀλοένα ἔδρασε γιὰ τὸ θέατρο, δὲν ἀρκέστηκε ἀκόμη καὶ μετὰ τᾶριστουργήματα, θέλησε ἀκατάπαυτα νὰ μᾶς χαρίσῃ καινούργια.

Δὲν ὑπάρχει μεγάλος ποιητής, ἄς τὸ διατυπώσωμε πιὸ σκέττα, δὲν ὑπάρχει ἀληθινὸς ποιητής πού νὰ μὴν ἔκαμε στίχους ἐλεεινοῦς, ἀθλιούς στίχους. Δὲ γνωρίζω ποιητὴ μῆτε στὴ Γαλλία μῆτε στὴ Ἀγγλία, μῆτε στὴ Γερμανία, μῆτε στὴν Ἰταλία, πού νὰ εἶναι ἀλάθετος, ἀκόμα πιὸ σωστά, πού νὰ μὴν τοῦ βαραίνουε τὴ συνείδησή του στίχοι

κακορίζικοι. Θα μου πῆτε: οἱ ἀρχαῖοι; Ναί—σκε, ὡς κ' οἱ ἀρχαῖοι ἀκόμα. Ἡ δυσκολία εἶναι πού δὲν ἔχουμε τὰ μέσα νὰ τοὺς κρίνουμε. Δὲ ζοῦμε στὰ χρόνια τους, τὴ γλῶσσα τους δὲν τὴ μιλοῦμε.

Ἐνας ποιητὴς ἢ ἕνας πεζογράφος παίρνει τοὺς ζωντανοὺς τοὺς δημοτικοὺς τύπους τῆς γλώσσας πού μιλιέται στὸν καιρὸ του· τοὺς δίνει μὲ τὰ ἔργα του βάση καὶ χρῶμα κ' ἔτσι τοὺς ριζώνει μέσα στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Καταντοῦν τύποι κλασικοί.

Οἱ ἱστορικοὶ νόμοι εἶναι σὰν τὰ ποτάμια· ποτὲς δὲ στέκεται ἡ ὁρμὴ τους· καὶ χιλιάδες δασκάλοι μέσα νὰ βρεθοῦν, τὸ ποτάμι θὰ τοὺς χύσῃ ἔλους στὴ θάλασσα τὴ μεγάλη, πού εἶναι ὁ λαός.

Ὁ νοῦς εἶναι πού ζωντανεῖ τὴ γραμματική. Φτάνει νάχουμε μιὰ ἰδέα, νὰ τρέμῃ ἢ καρδιά μας, καὶ βλέπετε ἀμέσως καὶ τὴ γλῶσσα νὰ χύνῃ ἔλα τῆς τὰ λουλούδια· βλέπετε τὴν κάθε λέξη νὰ λάμπῃ σὰν ὀλόφωτο φεγγάρι.

Γιὰ νὰ φανοῦν ἀριστουργήματα, χρειάζονται δυὸ πράγματα μόνο· νοῦς μεγάλος καὶ λόγος ἀπλός.

Ἀφήστε τὶς μισοδουλειές καὶ δὲ θὰ τὰ βγάλουμε πέρα, γιατί μισὴ τέχνη δὲν ὑπάρχει· δὲν ὑπάρχει μισὴ ψυχὴ, δὲν ὑπάρχει καὶ μισὴ γλῶσσα.

Ἐμεῖς γράφοντας τὴ δημοτικὴ, τὴ ζωὴ θὰ μιμηθοῦμε—ὅπως τὰ παιδιά, ὅπως οἱ ἐπαρχιώτες, ὅπως οἱ ἀθρώποι ἔλοι· ἢ καθαρέβουσα θὰ μιμηθῇ μόνο τὴ νέκρα. Κι ἀπὸ γεννήσιο τῆς ἀφτῆ μυρίζεται νεκρίλα.

Τὴν ἀπόλυτη ὁμορφιὰ γυρέβουμε καὶ μεῖς πού θέλουμε τὴ γλῶσσα μας ἀκέρια. Τὴν ἀπόλυτη ὁμορφιὰ ἔχει μέσα στὴν ψυχὴ του ὁ λαός, καὶ στὰ χεῖλη του τὴν ἔχει, ἀφοῦ τὴν ἀπόλυτη ὁμορφιὰ ὡς κ' ἡ γλῶσσα του μᾶς τὴ φανερώνει.

Ὁ πλοῦτος, ὁ μόνος, ὁ ἀθλητὴς, ὁπραχτικός ὁ πλοῦτος, εἶναι ὁ νοῦς.

Ποιὸς λέει βάρβαρο τὸ λαό; Ὁ δάσκαλος πού πρῶτος βαρβαρίζει.

Τὸ γλωσσικὸ τὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα ἠθικό. Τὴν ψυχὴ μας νὰ βάλουμε σὲ τάξη, βάζουμε σὲ τάξη καὶ τὴ γραμματικὴ μας.

Ὁ δάσκαλος συνήθισε στὴν ἐξουσία. Σήμερις ὅμως ἀλλάξανε τὰ πράγματα· ἡ ἐξουσία πάει νὰ τοῦ ξεγλυστρήσῃ ἀπὸ τὸ χέρι· ἅμα ἐσὺ τοῦ κάμῃς παραχώρηση, θὰ νομίση πὼς ἔχεις τὴν ἀνάγκη του, λοιπὸν πὼς ἡ εὐγενεία του καὶ πάλι ἐξουσιάζει. Γι' αὐτὸ θαρρῶ, ἡ μισὴ γλῶσσα δὲ θὰ ριζώσῃ ποτέ τῆς.

Ἄμα φοβᾶσαι, εἶσαι τὸ μισὸ νικημένος, ἀφοῦ φαίνεται κι ὁ ἴδιος μισός. Ὁ ἄντρας τὸ χρωστᾷ νὰ φαίνεται ἄντρας. Μὲ ἀπόφαση·
Μὲ κουράγιο.
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ

Ἡ θέση τοῦ καλλιτέχνη μέσα στὴν κοινωνία ἔχει γίνει τοῦτο τὸν καιρὸ προβληματικὴ ἀπὸ κάθε ἄποψη. Ὅχι μονάχα ἡ βάση τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἔχει κλονισθῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδεαλιστικὴ ἀξία τῆς τέχνης εἶνε ἀμφίβολη. Οἱ ἀριστοὶ ἀπὸ τοὺς νέους μας τεχνίτες βασανίζονται ἀπὸ ἀμφιβολίες γιὰ τὴ δικαίωση καὶ τὸ νόημα τῆς δουλειᾶς τους, ἀμφιβολίες πού τοὺς παραλύουν τὰ χέρια. Μὲ τὸν ἐξπρεσιονισμό μπῆκε στὴν ἀντίληψη τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀξίας τῆς τέχνης μιὰ ἐπανάσταση χωρὶς προηγούμενο, πού θάπρεπε σήμερα νάτανε φτιασμένη στὸν κολοφῶνα τῆς. Νόμοι, αἰῶνες παλιοί, χάσανε τὴν ἰσχύ τους, χωρὶς νὰ μποῦν στὴ θέση τους μέχρι τώρα καὶ πουθενὰ νέοι νόμοι ἔστω καὶ σχετικὰ ἴσης γενικότητας καὶ ἐνεργείας. Ἄπ' αὐτοῦ ἡ σύγκριση τῶν ρυθμῶν, τῶν στύλ, ἡ ἀβεβαιότητα πού χαρακτηρίζουν τὴν καλλιτεχνικὴ παραγωγή τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ καλλιτεχνικὲς ἐπανάστασεις τῶν τελευταίων αἰώνων εἶχαν πάντοτε σκοπὸ τους τὴν ἀγανέωση τοῦ νοήματος τῆς ὁμορφιάς, ἐγίνονταν μέσα σ' ἕνα ὀρισμένο, πολὺ καθορισμένο πλαίσιο. Τὸ πλαίσιο αὐτὸ διαλύθηκε τώρα. Καὶ δὲν πρόκειται πιά γιὰ τὸ θεμέλιωμα ἐνὸς καινούργιου ἰδανικοῦ τῆς ὁμορφιάς, ἀλλὰ γιὰ τὸ ζήτημα ἂν καὶ στὸ ἐξῆς μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ εἶνε ἡ ὁμορφιὰ σ' ὅποιαδήποτε μορφῇ ἔκφρασης, ἡ παρώθησι καὶ τὸ κίνητρο γιὰ καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Ζητεῖται ὁ σκοπὸς τῆς τέχνης, ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὸν τεχνίτη, ὅχι νὰ ἀναπαρασταίνει μονάχα ἢ νὰ στολίζει τὴ ζωὴ, ἀλλὰ νὰ παῖνει ἐνεργὰ μέσα στὸ ζωντανὸ καὶ στὸ καθημερινὸ «συμβάν». Ἡ πίστη στὸ ἀφαιρεμένο νόημα τῆς ὁμορφιάς ἔχει καταστραφῆ καὶ ἡ τέχνη στέκει τώρα στὸν πιὸ κρίσιμο σταθμὸ πού ξαίρει μέσα στὴν ἱστορία τῆς. Μονάχα ἡ ὁμορφιὰ: αὐτὸ, στὸν καιρὸ τῶν τρανῶν διεθνῶν μεταμορφώσεων, τῶν κοινωνικῶν ἀνησυχιῶν καὶ τῆς τεχνικῆς, εἶνε «πολυτέλεια». Ἡ τέχνη ἔγινε ὄπλο στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν καινούργια ταχτοποίησι τῆς κοινωνίας, ἔγινε παράγοντας τῆς πνευματικῆς ἀνοικοδόμησις. Ὁ νέος τεχνίτης δὲν παλέβει σήμερα γιὰ ἕνα νέο στύλ, ἀγωνίζεται γιὰ τὴν πνευματικὴ του ὑπαρξή. Ἄν

δὲν τὸ κατορθώσῃ νὰ δόσῃ στὴ δουλειὰ του ἕνα καινούργιο νόημα, τότες θὰ φύγει κι αὐτὸς ἀπὸ τὴ μέση σὰν τόσα ἄλλα, μιὰ κ' ἡ γενικὴ πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ κρίσις τὸν ξεριζώσῃ καὶ αὐτόν.

Μὰ κ' ἡ δημόσια καλλιτεχνικὴ ἐκπαίδεψις προσαρμόστηκε μερικὰ στὶς καινούργιες αὐτὲς ἀπαιτήσεις. Ἡ «Ἀκαδημία», στὴ Γερμανία τουλάχιστο, εἶνε ἕνας σταθμὸς πού τὸν περάσαμε παντοῦ. Ἐγίνε προσπάθεια νὰ δημιουργηθῆ ἕνας καινούργιος τύπος καλλιτεχνικῆς σχολῆς, πού σ' αὐτόν οἱ παλιὲς ἀκαδημίες ἐνώνονται μὲ τὶς τεχνικὲς σχολές. Ἐτσι θέλουμε νὰ φέρουμε τὴν τέχνη κοντὰ στὴ χειροτεχνικὴ καὶ στὴν τεχνικὴ καὶ νὰ τῆς φεραῖσῃ μιὰ καινούργια θέση στὴ σύγχρονη ζωὴ. Δυστυχῶς στὶς περισσότερες περιπτώσεις ἔγινε μισὴ δουλειὰ μονάχα καὶ τίποτε πειότερο δὲν κατορθώθηκε παρὰ ἡ τοπικὴ καὶ ὀργανωτικὴ ἐνωσις δυὸ ἱνστιτούτων, χωρὶς νὰ γίνει μιὰ «σύνθεσις» τῶν δυὸ μερῶν, χωρὶς νὰ γίνει κάτι πραγματικὰ καινούργιο. Μονάχα ἕνας ἐχώρησε στὸ νοῦ του τὸ ζήτημα σ' ὅλη του τὴ σημασία καὶ προχώρησε στὸ ἔργο σύμφωνα μ' αὐτό. Ἦταν ὁ Βάλτερ Γκρόππιους, ἕνας ἐξοχος ἀρχιτέκτονας καὶ παιδαγωγός, πού τοῦ ἀνατέθηκε στὰ 1919 ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κυβέρνησι τῆς Θουριγγίας ἡ συνίδρυσις ἀκαδημίας καὶ βιοτεχνικῆς σχολῆς. Δὲν ἀρκέστηκε σ' ἕνα διοικητικοτεχνικὸ μέτρο, μὰ καὶ ἴδρυσε στὴ Βαϊμάρη μαζί μὲ κάποιους διεθνικὰ γνωστοὺς ἀρχηγούς τῆς καλλιτεχνικῆς πρωτοπορίας, σὰν τὸν Καντίνσκυ, τὸν Κλέε, τὸ Μόχολυ-Νάγκυ, τὸ Φάινινγκερ, τὸ Μοῦχε, τὸ Σλέμμερ καὶ ἄλλους, καὶ κατ' ἀρχὴν καινούργιο. Τὸ Ἐποικοδομητικὸ Σπῆτι ἀποτελεῖ τὴν πρώτη δοκιμὴ πού πρακτικὰ πραγματοποιήθηκε, σὲ μεγάλη κλίμακα, τὴ δοκιμὴ νὰ δοθῆ στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ τὴ διδασκαλία τῆς τέχνης, μιὰ πλατεῖα κοινωνιολογικὴ βάση. Ἄπ' τὴν πρώτη μέρα τῆς λειτουργίας του, ὑπερέτησε ὅχι μοναχὰ νέες καλλιτεχνικὲς καὶ «ρυθμιστικὲς» ἀρχές, ἀλλὰ καὶ μίαν ὀλότελα καινούργιαν ἀντίληψη. Ἐτσι γίνηκε συμβολο γιὰ μιὰ νιότη, πού θέλει νὰ νικήσῃ τὸ πνευματικὸ χάος τῆς Εὐρώπης, πού μάχεται γιὰ τὴ σαφήνεια καὶ τὴν καθαρότητα

τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς καὶ γιὰ καινούργιες ἠθικὲς δξίες.

Ἐνῶ οἱ καρδιὲς τῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον πετάξανε πρὸς τὸ «μὴ ἀκαδημαϊκὸ» αὐτὸ πανεπιστήμιον τῆς Βαϊμάρης, ἡ ἀντιδραστικὴ γερμανικὴ ἀστυκρατία σήκωσεν ἕνα βρώμικο καὶ ἐπαίσχυντο ἀγῶνα ἐνάντια στὴν πραγματωμένη ἰδέα τῆς νεολαίας, ὑποστηριζόμενη ἀπὸ τὸν κεφαλαιοκρατικὸν καὶ κληρικόφρονα καὶ μιλιταριστικὸν τύπο. Οἱ βιομηχανικοὶ καὶ χειρωνακτικοὶ «σκαρωτῆδες» ἀνάξιας καὶ μικροῦ χαρακτῆρος τέχνης, οἱ «ζωγράφοι» ἐμπροσιοπιστικῶν ζουγραφιῶν τῶν σαλονιῶν εἶδαν στὴν προσπάθεια τῆς ἐποικοδόμησής μιᾶς μοντέρνας ποιητικῆς δουλειᾶς, τὸν κίνδυνον τῶν κερδοσκοπικῶν συμφερόντων τους. Κι ἀκριβῶς στὴ Βαϊμάρη ὁ ἀγῶνας ἐνάντια στὸν Γκρόπιους καὶ στὸ ἀσκέρι του, πῆρε ἐξαιρετικὰ δξία μορφῆ. Ἐκεῖ στὴν πόλιν τῶν γερμανῶν «κλασικῶν», κυβερνάει ὁ καθηγητὴς τοῦ γυμνασίου, πού νιώθει τὸν ἑαυτό του σὰ μοναδικὸ δικαιούχον διάδοχον τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ σὰν ἀντιπρόσωπον τῆς «γερμανικῆς τέχνης καὶ ἀξιοπρέπειας», χωρὶς νά ναι μέσα στὴν ἀλήθεια περσότερο ἀπόναν ἀδύναμον μπουρζουζῶν. Ἀγνάντια στὸ βαϊμαρικὸ αὐτὸ «ὕπερομέτρο» τῆς βλακείας καὶ τῆς ἀντίδρασης δὲ μπόρεσε ἡ ἀριθμητικὰ μικρὴ καὶ οἰκονομικὰ ὄχι ἀνεξάρτητη οὐμάδα τῶν νέων νὰ βαστάξει. Ὅταν στὰ 1925 τὰ πεισσοδρομικὰ κόμματα πῆραν μιὰ πολιτικὴ νίκη, τὸ Ἐποικοδομητικὸ Σπίτι πού ὁ ἀγῶνας του γιὰ καθαρότητα καὶ κρουσταλινὴ φόρμα ἀξίζει περσότερο ἀπὸ τὴν ἔκφραση τῶν ἐσωτερικῶν ἀξιῶν τῶν κλασικῶν, «ἐξώσθηκε» ἀπὸ τὴ δῆθεν κλασικογεραμνικὴ Βαϊμάρη.

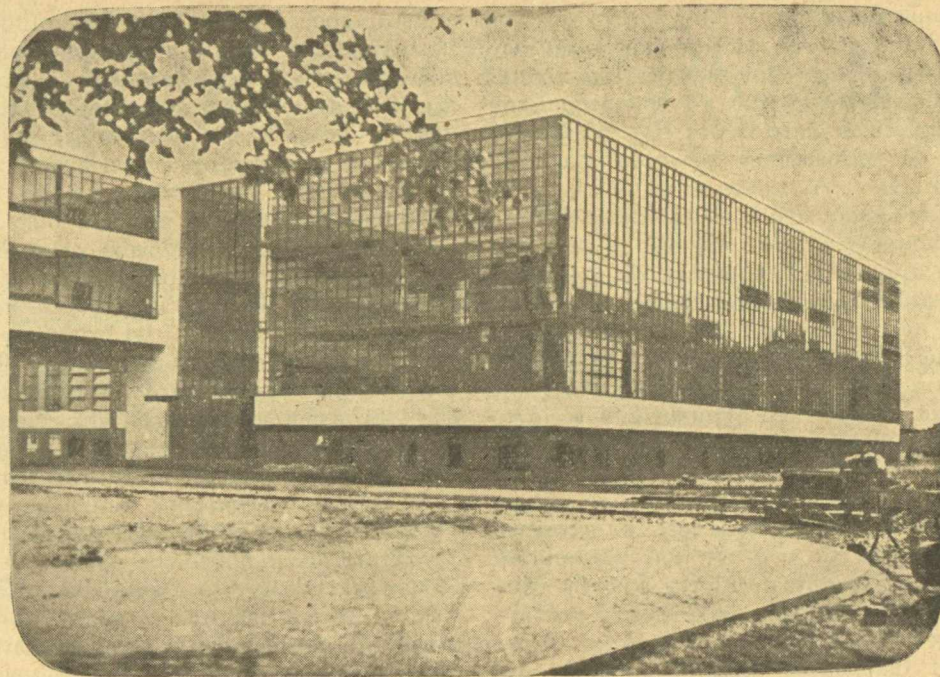
Ὅμως γρήγορα βρῆκε μιὰ καινούργια πατρίδα στὴ βιομηχανικὴ πόλιν Ντεσσάου (Λεύτερη πολιτεία τοῦ Ἀνχαλτ). Ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τὸ φωτισμένον σοσιαλιστὴν δήμαρχον Ἔσσε, μπόρεσε ὁ Γκρόπιους νὰ βρεῖ στὸ Ντεσσάου ἕνα ἀξιοῦ ἀρχιτεκτονικὸ πλαίσιο γιὰ τὴν ἰδέαν του. Καὶ στὰ 1926 τέλειωσε ἡ κατασκευὴ ἐνὸς μεγάλου χτῆριου, πού περιλαμβάνει τὰ ἐργαστήρια, τὴν κατοικίαν τῶν μαθητῶν καὶ τῶν δασκάλων τοῦ «Ἐποικοδομητικοῦ Σπιτιοῦ», καθὼς καὶ μερικὰ πειραματικὰ ἐργαστήρια. Ἡ πνευμα-

τικὴ νεολαία ὅλου τοῦ κόσμου χαίρεται τὸ μεγάλωπρεπον αὐτὸ ἴδρυμα σὰν τὸ ἔξοχον παράδειγμα καινούργιας ἐποικοδομητικῆς καὶ μορφωτικῆς ἀντίληψης. Μὰ καὶ στὸ Ντεσσάου ἄρχισαν ἀμέσως οἱ ἀστυκραντιδραστικοὶ κύκλοι ἕνα φρενιασμένον ἀγῶνα ἐνάντια στὸ σκολειό, μὲ ὅλα τὰ μέσα τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς διαβολῆς. Στὸ μεταξὺ ἡ κατάσταση στὸ Ἀνχαλτ γίνθηκε πάλι τόσο ἀφόρητη, πού ὁ Βάλτερ Γκρόπιους καὶ καμπόσοι ἄλλοι δασκάλοι, βγαίευσαν τὸν ἀδυσώπητον κατατρεγμὸν κ' ἔφυγαν ἀπὸ τὸ Ντεσσάου. Καὶ νὰ ξανὰ τὸ Σπίτι σὲ κίνδυνον. Νὰ μπουρσοῦσε ἡ Νιότη νὰ κατορθώσῃ νὰ βαστάξει καὶ νὰ στηρίξῃ τὸ ἔργον της!

* *

Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ σκοπὸς ὅλων τῶν μόχτων τοῦ ἰδρύματος αὐτοῦ, πού τόσο τὸ πολεμοῦν; Ὁ Χάννες Μάγερ, ὁ διάδοχος τοῦ Γκρόπιους καὶ σύγκαιρος διευθυντὴς τοῦ ἰδρύματος δημοσίευσεν τὸ Γενάρη τοῦ 1929, στὸ περιοδικὸν τοῦ ἰδρύματος ἕνα ἐξαιρετικὰ φωτισμένον πρόγραμμα. Μερικὰ ἀποκόμματα ἀπ' αὐτὸ θὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ καταλάβουμε τὸ νόημα καὶ τὸ σκοπὸν τῆς δουλειᾶς καὶ τῆς ἀποστολῆς του: «Ἡ ἐποικοδόμησις κ' ἡ μόρφωσις εἶναι ἕνα πρᾶγμα καὶ εἶναι ἕνα κοινωνικὸν γεγονός. Σὰν «Μορφωτικὸν πανεπιστήμιον» τὸ Ἐποικοδομητικὸ Σπίτι δὲν εἶνε καλλιτεχνικόν, μὰ κοινωνικὸν φαινόμενον.—Δουλεῖα σημαίνει γιὰ μᾶς, ἀναζήτησις τῆς ἀρμονικῆς φόρμας τῆς ζωῆς.—Καταφρονοῦμε ὁποιαδήποτε φόρμα, πού ξεπορνέβεται σὲ τύπον. Ἐτσι, ὁ τελικὸς σκοπὸς κάθε δουλειᾶς μᾶς εἶνε ἡ σύμπραξις καὶ συμπεριλαβὴ ὅλων τῶν δυνάμεων πού κάνουν τὴν ζωὴν, στὴν ἀρμονικὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινωνίας μᾶς. Σὰν ἐποικοδομητὴς, εἴμαστε ἐρεβνητὲς. Ζητοῦμε τὸ ἀρμονικὸν ἔργον, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνειδητῆς ὁργάνωσις τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων».

Καὶ προτίτερα ἀκόμα ἡ καλλιτεχνικὴ δουλειὰ εἶχε μιὰ κατεύτησιν κ' ἕνα σκοπόν. Σὲ ὅλες τὶς ἀληθινὰ δημιουργικὰς περιόδους τῆς ἀνθρωπότητος ὑπερετοῦσε ἡ τέχνη μιὰν ἀνώτερον ὑπόθεσιν, πού βρισκόταν ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὴν πραγματικὴν τῆς περιοχῆς. Μονάχα ὕστερα ἀπὸ τὸ δυνάμωμα τῆς μπουρζουαζίας ἐβγήκε τὸ ἔμβλημα: «L'art pour l'art»

ΤΑ ΑΤΕΛΙΕ ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ ΤΟΥ ΝΤΕΣΣΑΟΥ

(Ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη), κ' ἡ τέχνη κατεβάστηκε στὸ ἐπίπεδον καὶ γίνηκε ἀντικείμενον ἀτομικῆς ἀπόλαψης. Ἡ «μόρφωσις», σὰν ἔννοια ἀνώτερης τάξεως καὶ σὰν ἔκφρασις τῆς ἀνθρώπινης θέλησις γιὰ μόρφωσιν, μᾶς φαίνεται πὼς πραγματοποιήθηκε στὸ μεσαίωνα, συλλογικὰ παιρνούμενον. Στὸ μεσαιωνικὸν καλύβιν τῆς τέχνης, μαζέβονταν ἀρχιτέκτονες, γλύπτες, ζωγράφοι καὶ ἄλλοι χειροτέχνες μὲ τὴν ἰδέαν μιᾶς κοινῆς δουλειᾶς. Σκοπὸς τῆς δουλειᾶς τους δὲν ἦταν ἡ ἀνάδειξις ξεχωριστῶν εἰδῶν τέχνης, μὰ ἡ σύνθεσις τῶν ὁποίων πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν θελήσεων τῆς ἐποχῆς τους. Ἐμεῖς οἱ σημερινοὶ δὲν χιζίζουμε πιά «ντόμους». Σὲ μᾶς ἔχουνε ταχτεῖ ἄλλα θέματα. Κι ὅμως πολὺ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν παλιῶν ἐκείνων ναῶν ξαναζῆ μὲ τὸ χτίσιμο τοῦ δικοῦ μᾶς Σπιτιοῦ. Τὸ Σπίτι πού χρειάζεται σήμερον, πρέπει νὰ περιλάβῃ τὶς νέες ἀνθρώπινες φόρμες τῆς ζωῆς. Ἡ κατοικία δὲ γίνηκε μοναχὰ γιὰ λόγους ὑλικούς ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα προβλήματα τοῦ καιροῦ. Κατοικία στὴν εὐρύτατην ἔννοια εἶνε ὁ πολιτισμὸς τῆς ζωῆς. Τὸ χτίσιμο τοῦ καινούργ-

γιουσιπιτιοῦ γίνεται τὸ σύμβολον τῆς κάθε προσπάθειας γιὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς μορφῆς τοῦ κόσμου. Κ' ἔτσι καθαρὴ, ἔτσι φωτεινὴ, ἔτσι ὀργανικὴ, ἔτσι ὑγιής, ἔτσι φιλικὴ σὰν τὰ καλύτερα δημιουργήματα τῆς καινούργιας ἀρχιτεκτονικῆς νὰ μπουρσοῦσε νὰ γίνωταν ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία!

Θὰ γινε τώρα πιά φανερόν πὼς τὸ Μορφωτικὸ Σπίτι τοῦ Ντεσσάου δὲν ἦταν κανένα φουτουριστικὸν καλλιτεχνικὸν σκολειό. Μᾶλλον εἶναι ἕνα ἴδρυμα ἀντικειμενικῆς δουλειᾶς, ἕνα ἰνστιτούτον πού μὲ βάση τὴν ἀκριβέστατην γνώσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς καὶ τῶν σύγκαιρα χρεαζομένων μέσων παραγωγῆς, θὰ δώσει τύπους καὶ πρότυπα γιὰ ἀρχιτεκτονικὴν, βιομηχανία καὶ χειροτέχνια. Τὸ Σπίτι αὐτὸ δὲν θὰ δώσει νέο στυλ καὶ πρὸ πάντων καμιά νέα μόδα. Θὰ φρειάξει οἰκοδομὲς καὶ ἀντικείμενα πού ἡ φόρμα τους θὰ βγαίνει λογικὰ καὶ ὀργανικὰ ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα τοῦ χρησιμοποιούμενου ὑλικοῦ καὶ ἀπὸ τὸ σκοπὸν τοῦ συνόλου. Κάθε διακόσμηση θὰ πάει στὴν μάνταν, εἴτε εἶνε πατροπαράδοτη, εἴτε εἶνε συνέπεια τῆς κατασκευῆς. Ἡ ὁμορφία εἶνε μοναχὰ τὸ ἀπο-

τέλεσμα αδιάκοπης κυριαρχίας και λογικής διάταξης στο φιάξιμο τῶν τιμημάτων καὶ τῶν τρόπων πὸν κάνουν ἓνα πρᾶμα. Τὰ ὅσα βγαίνουν ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μορφωτικοῦ Σπιτιοῦ δὲν εἶνε ἀντικείμενα πὸν θὰ ὑπερετήσουν τὸ πάθος πλούσιων φιλότεχνων. Ἀνήκουσε σὲ ὅλους καὶ ἔχουν τὸν προορισμὸ νὰ πολλαπλασιαστοῦν ἀπὸ τὴ βιομηχανία. Καὶ ἀκριβῶς ἡ ἐπίδρασή τους αὐτὴ στὴν ἐξυπερέτηση τῆς ἀνύψωσης τοῦ στίλ τῆς σύχρονης βιομηχανίας, ἔχει πιά μᾶς ἰδιαίτερη ἀξία. Ἡ ἀπομίμηση παλιῶν χειροτεχνικῶν μορφῶν μὲ τὰ σύχρονα βιομηχανικὰ μέσα εἶνε ψεύτικη καὶ χωρὶς νόημα. Πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν γιὰ τὸ φαινοκρίσισμα χρήσιμων ἀντικείμενων, τύποι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς δουλειᾶς. Ἐδῶ βρῖσκεται μίᾳ ἀπὸ τὶς μεγάλες κοινωνικὲς ὑποχρέωσεις τοῦ σύχρονου καλλιτέχνη. Νὰ γι' αὐτὸν μίᾳ εὐκαιρία νὰ μορφώσῃ καὶ αὐτὸς μαζί τὴν ὄψη τῆς ἐποχῆς καὶ νὰ ἐπιδράσῃ ἐκπαιδευτικὰ στὶς μεγάλες λαϊκὲς μάζες.

Ἡ οἰκοδομικὴ τέχνη εἶνε λοιπὸν μίᾳ σκόπιμη σύνθεση καὶ συναρμογὴ ὕλικῶν μερῶν σ' ἓνα σύνολο καὶ ἄς εἶνε τὸ σύνολο αὐτὸ μίᾳ πόλῃ, ἓνα σπίτι, ἓνα ἐπιπλο, μίᾳ εἰκόνα, μίᾳ λάμπα ἢ ἓνα ἀπλό σκεῦος. Γιὰ κάθε πρᾶμα καὶ γιὰ κάθε πράξη, πρέπει νὰ βρεθῆ μίᾳ ἐνιαία, καθαρὰ καθορισμένη καὶ τελειωτικὴ φόρμα. Δὲν πρόκειται γιὰ τίποτα περσότερο, γιὰ τίποτα λιγότερο παρὰ γιὰ τὴ ζήτηση τῆς ἀλήθειας, τῆς σαφήνειας καὶ τῆς τάξης, γιὰ τὸν ἀγῶνα ἐνάντια σὲ κάθε «ρωμαντικίζουσα» οἴηση καὶ ψέμα. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἓνα μὲ τὰ δημιουργήματά του. Μίᾳ κοινωνία, πὸν πασιζεῖ νὰ δώσει τὴν ὄψη παλαιῶν σὲ ἀθλιές μισθωτὲς στρατῶνες, φιάνοντας «μνημιώδικες» πρόσοψες, εἶνε σάπια καὶ διαφραμένη. Ἡ ἀπόφασή μας νὰ πάμε μὲ τὸ καινούργιο μορφωτικὸ σπίτι ἢ μὲ τὸ στέρεο, τὸ παλιὸ ἀξιόπρεπο μέγαρο τοῦ ἀγαθοῦ μουρζουά, δὲν εἶνε ζήτημα γούστου πιά, μὰ εἶνε ζήτημα διάθεσης καὶ νοῦ.

Δὲν μπορούμε δυστυχῶς ἐδῶ νὰ ἐκταθοῦμε μὲ λεπτομέρειες γιὰ τὴ δουλιὰ τοῦ μορφωτικοῦ σπιτιοῦ, πὸν εἶνε πολύμερη καὶ πολυκλωνη. Φτάνουν μερικὲς σημειώσεις. Ὅποιος θέλει καὶ ἄλλες πληροφορίες, ἄς τὶς ἀναζητήσῃ στὶς γραφῆς ἔξοχων οἰκοδόμων, πὸν ἐκδόθησαν μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «Βιβλία γιὰ τὸ Μορφωτικὸ Σπίτι», ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Ἄλμπερτ Λάνγκεν στὸ Μόναχο καὶ ἄς διαβάσῃ τὸ ἐξαίρετο περιοδικό, πὸν συντάζεται ἀπὸ τὸν Ε. Καλλάι καὶ βγαίνει κάθε τρίμηνο στὸ Ντεσσάου. Ἡ παιδαγωγικὴ δουλιὰ τοῦ μορφωτικοῦ σπιτιοῦ περιλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα μαθήματα: μάθημα μορφῆς, ἐργαστήριον, ἀρχιτεκτονικῆς, διαφῆμισης καὶ τυπογραφίας, σκηνῆς, ξυλουργικῆς, ὕφαντικῆς, τοιχογραφίας, μεταλλουργίας, λεύτερης ζωγραφικῆς καὶ πλαστικῆς μορφῆς. Μόνιμοι καθηγητὲς, πὸν μερικοὶ τους ἔχουν κιόλα παγκόσμια φήμη, εἶνε οἱ Ἄλμπερτ, Φάινινγκερ, Καντίνσκυ, Κλέε, Χάννες Μάγερ, Σέπερ, Σλέμμερ, Σμίτ, Σταϊλτολ καὶ Βίττβερ. Στὸ μορφωτικὸ σπίτι καλλιιεργεῖται ἡ σύχρονη φωτογραφικὴ τέχνη, τὸ σπὸρτ καὶ ἡ γυμναστικὴ. Ἡ σκηνὴ τοῦ μορφωτικοῦ σπιτιοῦ κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Ὁσκαρ Σλίμμερ φροντίζει νὰ ἀναπτύξῃ ἓνα ὀλότελα καινούργιο εἶδος σκηνηκῆς μορφῆς ἀπὸ τὰ πρῶτα πρῶτα στοιχεία τοῦ θεάτρου. Γιὰ νὰ εὐκολυθοῦν στὶς σπουδῆς τους οἱ ἄποροι ἔχουνε γίνε προτύπα καὶ ἐξαίρετα κοινωνικὰ ἰδρύματα. Ἐργαστήρια καὶ παρασκευαστήρια εἶνε ἐφωδιασμένα μὲ τὰ ἄριστα τεχνικὰ βοηθητικὰ μέσα.

(Βερολίνο) HEINZ LUEDECKE
Copyright «Πρωτοπορίας» (Μετάφρ. Ν.Α.)

Σημ. «Πρωτοπορίας». — Μὲ τὴν ἐκφραση «Ἐποικοδομικὸ Σπίτι» καὶ ἄλλου «Μορφωτικὸ Σπίτι», ὁ μεταφραστὴς θέλησε ν' ἀποδώσῃ τὸ νόημα τῆς γερμανικῆς σύνθετης λέξης «*Bauhhaus*», πὸν σημαίνει τὸ περιεχόμενον τοῦ πρωτοποριακοῦ κινήματος στὴ Γερμανία, πὸν τὸ Ντεσσάου γίνηκε ἡ Βηθλεὲμ του. καὶ πὸν δὲν ἔχει καμιά στενὴ ἀρχιτεκτονικὴ ὁρολογικὴ σημασία.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

— Ἐξῆ βιβλία γιὰ τὸν Κωστὴ Παλαμά.

Μαζί-μαζί, τὸνα πάντα σ' ἄλλο, βγήκανε τοὺς τελευταίους μῆνες 6 σύντομα βιβλία σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Κωστῆ Παλαμά. Τὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ ἦταν «Τὸ παιδί στὴν ποίηση τοῦ Παλαμά» τοῦ κ. Γιώργου Κ. Κατσίμπαλη, πὸν γι' αὐτὸ μιλῆσαμε σὲ προηγούμενο φυλλάδιό μας. Ἐπειτα ἀκολούθησαν: «Ὁ Παλαμάς καὶ τὸ σπίτι» τοῦ ἴδιου κ. Γ. Κατσίμπαλη, «Ὁι χαριστικοὶ τῆς Ἡλιογέννητης» τῆς Κας Λιλιῆς Πατρίκιου Ἰακωβίδη, «Παλαμάς καὶ Ἡσίοδος» τοῦ μακαρίτη Ἀριστείδη Φουτρίδη, «Ὁ προφητικὸς» τοῦ μακαρίτη Δ. Π. Ταγκόπουλου καὶ ἡ «Ἐισαγωγὴ στὸ Παλαμικὸ ἔργο» τοῦ κ. Ἀντρέα Καραντώνη. Ὁλ' αὐτὰ τὰ βιβλία εἶνε φανερὰ πὸς δὲν ἔχουνε καθαρὰ κριτικὸ σκοπὸ. Ὁ προορισμὸς τους εἶνε, καθὰς φαίνεται ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς σύνθεσής τους, νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ ἔργα τοῦ Παλαμά καὶ νὰ τὰ παρουσιάσουν ἐκὸ μεγάλο κοινὸ ὡστε νὰ τὰ κάμουνε πρὸς ἐκκολονήτα καὶ ἀγαπητὰ. Ἐτσι τὰ βιβλιαράκια αὐτὰ εἶνε κάτι σὰν ἐρμηνεία καὶ σὰν ἐγκώμιο στὸ Παλαμικὸ ἔργο.

Ὁ κ. Κατσίμπαλης στὸ δεύτερό του βιβλιαράκι, «Ὁ Παλαμάς καὶ τὸ σπίτι», ἐξετάζει τὰ σημεῖα τοῦ πεζοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Παλαμά, πὸν γιγίζωνε λυρικὰ τὸ σπίτι, σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις: χτίριο, οἰκογενειακὴ ἔστια, καταφύγιο τοῦ μελετητῆ, κρυψώνα τοῦ ἔρωτα, ὄπτασια κλπ. Ἡ μελέτη εἶνε καμωμένη ἀναλυτικὰ καὶ μ' ἀγάπη γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ γιὰ τὸ θέμα του. Καὶ καταλήγει τὸ βιβλιαράκι μὲ τὴ σκέψη πὸς ὁ καθένας πὸν πιστεῖει καὶ ἀγαπάει ἀληθινὰ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμά ἔχει ὑποχρέωση νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐρευνα γι' αὐτὸ.

Ἡ Κας Λιλιῆς Πατρίκιου Ἰακωβίδη στὸ βιβλιαράκι τῆς ἀναλύει τοὺς «Χαριστικούς» τῆς Ἡλιογέννητης, γιατί δίνει ξεχωριστὴ σημασία σ' αὐτὸ τὸ ἔργο καὶ τονίζει πὸς καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς του τὸ ξεχωρίζει λέγοντας πὸς «καὶ αὐτὸ μονάχα θάφτανε νὰ μᾶς φανερώσει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον δουλεύει». Ἡ ἀνάλυση εἶνε γιορὰτη θαυμασμὸ καὶ ἀγάπη καὶ δείχνει καθαρὰ καὶ μὲ βαθεῖα σκέψη τὴ σύνθεση καὶ τὸ ζετὸλιγμα τοῦ μεγαλόστομου αὐτοῦ συνθέματος.

Τὸ βιβλίο «Παλαμάς καὶ Ἡσίοδος» εἶνε ἡ ἀνάλυση τοῦ «Ἀσκραίου» τοῦ Παλαμά, ποῦκαμε σὲ μίᾳ διάλεξή του τὸ 1916 ὁ Φουτρίδης στὴν Ἀγγλία.

Τὸ βιβλιαράκι τοῦ Δ. Π. Ταγκόπουλου εἶνε μίᾳ ἀνάλυση τοῦ «Προφητικοῦ» (8ος λόγος τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου») ποῦγραψε τὸ 1921 ὁ ἀλησιμόνητος διευθυντὴς τοῦ «Νουμά».

Μέσα στὴ μελέτη αὐτὴ ὁ Ταγκόπουλος παρουσιάζει καὶ γενικότερους συλλογισμοὺς, ἀξίους πολλῆς προσοχῆς, γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ζωὴ.

Τέλος τὸ 6ο βιβλιαράκι τῆς σειρᾶς εἶνε ἡ «Ἐισαγωγὴ στὸ Παλαμικὸ ἔργο» τοῦ κ. Ἀντρέα Καραντώνη. Εἶνε μίᾳ διάλεξη ποῦκαμε ὁ νέος αὐτὸς τὴν ἀνοιξὴ στὴ «Φοιτητικὴ Λέσχη». Σ' αὐτὴ γίνεται πρὸς πολὺ ἐλεγχος τοῦ ἀντικαμμοῦ καὶ πρὸς λίγο ἀνάλυση τοῦ χαρακτήρα τῆς ποιήσεως τοῦ Παλαμά. Αὐτὸ τὸ ἀναγνωρίζε καὶ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας. Μέσα στὸ βιβλίο αὐτὸ βλέπει κανεὶς μίᾳ καθαρὴ σκέψη, μὰ καὶ ἀρκετὴ ἐλαφρότητα στὴ συζήτηση, σὲ ζητήματα πὸν πέρνουν πρὸς πολλὴ ἀνάλυση καὶ ἀντιλογίες. Ὅσῳσο ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶνε ἀποτέλεσμα μελέτης καὶ ξεχειλισμα θαυμασμοῦ.

Γενικὰ εἶν' εὐχάριστο πὸν οἱ νέοι μας μελετοῦν ἀναλυτικὰ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμά. Καθένας βέβαια μὲ τὰ μέσα πὸν διαθέτει καὶ ὅπως μπορεῖ... Ὁ Παλαμάς πρέπει νὰ μελετηθῇ. Γιατὶ εἶνε ἓνας καλλιτέχνης ξεχωριστός, μὰ καὶ ἓνας γλωσσικὸς πρωτοκόρος. Μάλιστα θὰ τὸν παρακαλέσωμε νὰ μὴ θυμώσῃ ἂν γράψουμε, μ' ὅλο τὸ κορτεζέρισμα τοῦ πρὸς τὴν καθαρεύουσα, πὸς τὸν βάζουμε πλάι στὸν Ψυχάρη. Ἐκεῖ πιστεῦομε πὸς θὰ τὸν βάλῃ καὶ ἡ ἱστορία.

Κ' εἴμαστε ἀκόμα βέβαιοι πὸς ὅταν τὰ πράγματα κρυώσουνε, καὶ ὅταν σβύσουνε τὰ νευριάσματα τῆς στιγμῆς καὶ μῦθον ὅλα στὴ θέση τους, ὁ Παλαμάς καὶ πάλι θὰ πῆ αὐτὰ τὰ ἴδια ποῦ ἔγραψε ἐδῶ καὶ χρόνια:

«Τί ἄλλο εἶνε ὁ ψυχαρισμὸς παρὰ ὁ ἴδιος ὁ δημοτικισμὸς, τὸ γράψιμο τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας, γιὰ ὅλα κανονισμένους καὶ οργανωμένους, μεθοδικὰ μὲ τὸ νὶ καὶ μὲ τὸ σίγμα; Ποῖος ἄλλος ἀπὸ τὸν Ψυχάρη, μὲ τὴ λαμπράδα τῆς ἐπιστήμης, πρῶτος ἔδωσε τὸ σύνθημα, συστηματικὰ καὶ πέρα ὡς πέρα γιὰ τὸ τέτοιο μεταχείρισμα τῆς γλώσσας;» Φ.Γ.

— Καθυστερημένο γράμμα.

30 Σεπτεμβρίου 1929.

Ἀξιότιμε κ. Φῶτο Γιοφύλλη,

Πέθανε ὁ Ψυχάρης.

Ἄν ἡ ἀπάντησή μου πὸν σᾶς ἔστειλα δὲ δημοσιεθῆκε ἀκόμη, παρακαλῶ νὰ μὴ δημοσιευθῇ. Ἀπευθυνότανε σ' ἓνα ζωντανό. Τώρα ἐμπρὸς στὸν τάφο τοῦ Ψυχάρη, τὰ προσωπικὰ σβήνονε καὶ μένει μονάχα ὁ σεβασμὸς γιὰ τὸ ἔργο του.

Μὲ τὴν ξεχωριστὴ μου τιμὴ

ΘΡΑΣΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

Σημ. «Πρωτοπορίας». — Τὸ γράμμα αὐτὸ, πὸν τὸ λάβαμε τὶς 7 τοῦ Ὀκτώβρη, — πολὺ ἀργὰ πιά! —

δείχνει πόσο κι' ο κ. Θράσος Καστανάκης σέβεται το έργο του Ψυχάρη. Και φανταζόμαστε πώς πολύ θά ληφθήκε για την κακή σύμπτωση να κυκλοφορήση το δημοσιευμένο στο προηγούμενο φυλλάδιο γράμμα του τις μέρες που το πένθος για τον Ψυχάρη ήταν φρέσκο. Έμεις δεν μπορούσαμε ποτέ να φανταστούμε πώς ο Ψυχάρης, που μας έγραφε τόσο ζωηρά ως τα τελευταία του, θά πέθαινε τόσο άξαφνα. Δημοσιείψαμε το λοιπόν το γράμμα και γιατί το θεωρούσαμε δίκιο και σωστό, μα και γιατί πιστεύαμε πώς δεν έπρεπε να μην τωπόσουμε το γράμμα για να προστατέψουμε τάχα το λιοντάρι αυτό, που λεγότανε Ψυχάρης. Είχαμε την ιδέα πώς θάχε τη δύναμη μονάχος του ν' άπαντήση και να ταχτοποιήση με τη συζήτηση τα πράγματα. Μα ο θάνατος ήρθε και τον πήρε μέσα από τη μάχη... Και ήτανε πιά άργά ν' αλλάζουμε απόφαση, γιατί τις 30 του Σεπτέμβρη που μάθαμε το θάνατο του Ψυχάρη, το περασμένο φυλλάδιό μας ήτανε έτοιμο από τρεις μέρες πριν. Τώρα, μπρός στον τάφο του Ψυχάρη, μετανιώσαμε και μεις, μαζί με τον κ. Καστανάκη, που δημοσιείψαμε κείνο το γράμμα του.

*

— *«Η «Νέα Έστία».*

Έλάβαμε το ακόλουθο γράμμα :

Αξιότιμε Κύριε Διευθυντή,

Στο περιοδικό «Νέα Έστία» (τεύχος 15 Σεπτεμβρίου) έδιάβασα μιὰ κουτοπόνηρα γραμμένη τρίδυμη κριτική για την ποιητική συλλογή «Μυστική Φωνή» του ποιητή κ. Πότη Ψαλτήρα. Με τον κ. Ψαλτήρα, που μένει στην Καλαμάτα, συνδέομαι με φιλία κ' επειδή ξέρω το χαρακτήρα του, ξέρω πολύ καλά πώς, αν είδε την κριτική αυτή, ή καλύτερα έλευσινή άπαιτη κριτικής, το μόνο που θάκαμε θά ήτανε να γυρίση άμέσως τη σελίδα με περιφρόνηση. Από κεί λοιπόν καμιά άπάντηση δεν πρέπει να προσμένη κανέννας. Έγώ όμως, αν και ξέρω πώς θά δυσραρεστήσω το φίλο μου ποιητή δεν μπορώ ν' άντισταθώ στον πειρασμό, αλλά θά διατυπώσω μερικές άποριες, όχι βέβαια για την κριτική (:) που έσκάρωσαν ο κ. Παράσχος και ή οποία είναι κατώτερη από κάθε άλλη κριτική και άπάντηση, γιατί στάζει από άφρονη άνευκρίνεα και κακοπιστία. Άλλοιόν σου, κ. Παράσχε, αν θά είχατε την άξίωση να πιστέψουμε πώς τάχα πιστεύετε αυτά που άραδιάσατε για τη «Μυστική Φωνή». Για το χατήρι σας και μόνο δεν τα παίρνω πώς άντιπροσπεύουν την πραγματική σας γνώμη. Άλλως τε δείγματα άνευκρίνεας μάς σερβίρετε ταχτικά. Άναφέρω μονάχα την περίπτωση του άειμνηστου ποιητή Καρυωτάκη, άπάνω στον τάφο του όποιου έχορωγίστε άρκετά τον επιδεικτικό και μόνο χορό της κριτικής σας δεινότητας. Ένφ όταν έξοσε κ' έξέδιδε τα βιβλία του ό άτυχος ποιητής, που νομιζω πώς ήτανε και φίλος σας, είχατε διαφορετική γνώμη γι' αυτόν! Προχτές ακόμα είδα να διακηρύσσετε ότι «ή ψυχή σας είναι γεμάτη άπ' τους έξαίστους τόνους της «Αισιοδοξίας» του Καρυωτάκη, ληρονώντας βέβαια τα όσα άντίθετα ύποστηρίζατε όταν έξοσε ό δύστυχος φίλος σας.

Δεν πρόκειται λοιπόν για σας, κύριε Παράσχε, μα για τον κ. Ξενόπουλο, που δημοσιείπει με έλαφράν καρδίαν στο περιοδικό του παρόμοιες κριτικές (:). Μερικές κακές γλώσσες λένε μάλιστα πώς τις προκαλεί και τις ύπαγορεύει ο ίδιος. Έγώ όμως δεν τό πιστεύω. Άπορώ πώς ο κ. Ξενόπουλος δεν έννοεί ότι μ' αυτή την τακτική εκθέτει και ζημιώνει το περιοδικό του, για το όποιο έχει και την άξίωση να διαβάζεται από τον διανοούμενο κόσμο και όχι από Μπεντουίνους. Έκτός πιά αν άποφάσεις να χαντακώση τον εκδότη του κ. Κολλάρου, ό όποιος δεν πρέπει να ξαφανίζεται για την έλάττωση μ' αυτό τον τρόπο των άναγνωστών του περιοδικού του.

Στην περίπτωση όμως αυτή συμβαίνει και κάτι άλλο. Ο κ. Ξενόπουλος γροθοκοπει τον εαυτό του. Γιατί στην κριτική (:) αυτή γίνεται άξιοβρήνητη προσπάθεια διασυρμού της σχηματικής τεχντροπίας του Ψαλτήρα, ένφ τον περασμένο Γενάρη ό κ. Ξενόπουλος στή λογοτεχνική έπιθεώρηση του 1928 έγραφε με χοντρά στοιχεία στις πρώτες σελίδες της «Νέας Έστίας» και με όλόκληρη την ύπογραφή του πώς έθεθερι τιμητική για το περιοδικό του το γεγονός ότι αυτό πρώτο δημοσιείυσε Σχηματικόν ποίημα του κ. Ψαλτήρα.

Δεχθήτε κ.λ.π.

Δ. Β.

Αθήνα, 25.9.29.

Υ.Γ. Θυμήθηκα και μιάν άλλη κριτική που είχε γράψει ό κ. Παράσχος για τα «Σχήματα», το βιβλίο του κ. Ψαλτήρα που εκυκλοφόρησε τον περασμένο Δεκέμβρη. Άποφασίζω να προστρέξω και σ' αυτή την κριτική, που άποτελεί την πιά λαμπρή άπόδειξη της σημερινής σταθερότητας και εύλικρίνεας του κριτικού μας, που προσπαθεί να εκδηλώση τον άυτοπραϊσμό του για τη σχηματική τεχντροπία του κ. Ψαλτήρα στην τελευταία κριτική (:) του. Άπό την κριτική εκείνη που μήηκε στο τεύχος της 1 Φεβρουαρίου 1929 μεταφέρω εδώ μερικά χαρακτηριστικά άποσπάσματα: «Με τη σχηματική του ποιήση ύπάρχουν στίχοι που δονοούνται από άληθινή συγκίνηση». «Για την εποχή μας και για τον τόπο μας ή σχηματική ποιήση του κ. Ψαλτήρα είναι μιὰ πρωτοτυπία». «Στον κ. Ψαλτήρα δεν άρκοουν τα σχήματα του λογικού (και όλη ή ποιήση δεν είναι, παρά μιὰ απεγνωσμένη προσπάθεια για το σπάσιμο των σχημάτων, κατάλυση του ρασιοναλιστικού έγώ μας)». «Η νεωτεριστική εργασία του κ. Ψαλτήρα άξίζει όλη τη συμπάθειά μας και δεν όφείλεται σε μιὰ ρηχιά επιδίωξη πρωτοτυπίας».

Δ. Β.

— *Έπίγραμμα.*

Ο ποιητής κ. Μ. Μαλακάσης, άφου διάβασε τα δυο διηγήματα του κ. Γιώργου Βαλαδάφρου, που δημοσιευθήκανε στην «Πρωτοπορία», έγραψε και τούστειλε το ακόλουθο έπίγραμμα :

*Μικρό μου όδρο
στο Βαλαδάφρο*

Μέσα στο πράσινο κλουβί σου, καναρίνι
Τίς τρίλιες του παιγνιδιστά, πένθιμα άφίνει,

Ένώ ή χορέφτρα σου που πέφτει από το σύρμα
Σχεδιάζει μαιάντρο της τέχνης σου τη φίρμα.

Στον νου μας τον ισκιότοπο, θολά κ' έκεινα
Τά ινδάλματά μας, σαν έσάς 'Ινα και Μίνα...

Κηφισιά.

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΘΕΑΤΡΟ

— *Θέατρο Κοτοπούλη—«Έλεύθερη Σκηνή»:*
Simon Gantillon: «Μάγια»—Ζαχαρία Παπαντωνίου «Ο όρκος του Πεθαμένου».

Το άνέθεσμα της «Μαγα» από την «Έλεύθερη Σκηνή» άξίζει ν' άναφερθεί ξεχωριστά στο ένεργητικό της, γιατί ή «Μαγα» είναι χωρίς καμμίαν άμφιβολία ένα από τα έλάχιστα διαλεχτά έργα της τελευταίας είκοσαετίας και το άντιπροσπευτικότερο κομμάτι του «Καινούργιου Θεάτρου»—καθώς βάφτισαν στη Γαλλία το πρωτοποριακό τους θέατρο.

Οι Γάλλοι πρωτοπόροι, που εργάζονται πάνω από δεκαπέντε χρόνια για τη «Θεατροποίηση του Θεάτρου» άλλαξαν διαδοχικά ή μορφή του Θεάτρου τους. Ο Ζάν-Ζακ-Μπερνάρ, ό Φερνάρ Κρομλύνκ, ό Ζάν-Βικτωρ Πελλερν κ' άλλοι, ζητώντας να θρούν μιάν άνάλογη μορφή για να εκδηλώσουν την καινούργια τους ψυχικότητα, καταργήσανε τελειωτικά και στην έξωτερικήν εμφάνιση το ένιατο του τόπου και του χρόνου, διαγράφοντας και το δέσιμο της έξωτερικής κίνησης από τα έργα τους. Άργότερα ό Λενορμάν άρχισε να θαμπώνει και το μύθο. Η «πράξη» κομματιάστηκε σε εικόνες και σε σκηνές σε διαλόγους και σιγές. Ήρθαν τότε ό Ντυλλέν και ό Μπατό—ό τελευταίος ένε κι' ό άκούρατος έμφυχωτής της προσπάθειας—και δημιούργησαν με καινούργιους συνδυασμούς στο φως με τους όγκους την τονικότητα και τα χρώματα, μιάν καινούργια σκηνοθετική μορφή άνάλογη με την εκδήλωση του «καινούργιου θεάτρου».

Τα πράγματα βρισκόντουσαν στο σημείο αυτό όταν νεοφώτιστος αλλά διαλεχτός επαναστάτης ό Σιμόν Γκαντιγιόν έδωσε στα 1923 τον «Κυκλώνα» και στα 1924 τη «Μάγια» που διορθώθηκε, συμπληρώθηκε και ξαναπαίχτηκε σαν καινούργιο έργο στα 1927.

Με τη «Μάγια» ό Σιμόν Γκαντιγιόν έθεσε έντελώς το μύθο. Υπόθεση δεν ύπάρχει. Έξωτερική πλοκή, έντερίχκα, συνθετική κίνηση δεν ύπάρχουν. Η άνάλυση όμως της πάλης του άνθρώπου προς τον έξωτερικό αλλά και τον έξωτερικό του κόσμο, πέρνει με την έντεχνη διαδοχή των εικόνων ένα ιδιαίτερο και έντελως χαρακτηριστικό δραματικό ρυθμό. Κομμάτια από τη ζωή, σπαρταριστές ήθογραφίες, οι εικόνες αυτές, έχουν μιάν ιδεαλιστική και συμβολική σύνθεση μεταξύ τους τόσο τεχνική, τόσο δυνατή, που μ' όλη τη σπαρταριστή ζωντανότητά τους οβόνουν καθώς διαδέχονται ή μιάν την άλλη για ν' άφίσουν στο θεατή, καθαρό από κάθε ρεαλισμό, τον ιδεαλιστικό σκελετό, που είχαν στολίσαι με τα παρδαλά κεντήματά τους.

Η Μπέλλα, πόρνη σε κάποιο λιμάνι της Μεσο-

γείου παραδίνεται σωματικά και ψυχικά στους διαβατικούς που την επισκέφονται. Παραδίνεται ολοκληρωτικά και σε σημείο, που χάνει έντελώς την όντότητά της, σε σημείο που ή ύποστασή της μηθενίζεται και δε μένει άπ' αυτή τίποτ' άλλο από ένα άχρωμάτιστο κ' άκαθόριστο σχήμα που προσωποποιεί το θήλυ. Οι διαβατικοί, όμως, που ζητάν άπ' αυτήν τον κορεσμό του πόθου τους, τη φωτίζουν—ό καθένας διαφορετικά—τή μορφοποιούν με τις χιμαιρές τους, τη στολίζουν με τις έξομολογήσεις τους κ' εκείνη δέχεται κι' άμβλύνει τις δυστυχίες και τις μιξέριες τους. Ο Γκαντιγιόν μάς παρουσιάζει τη γυναίκα αυτή (που είναι όλες οι γυναίκες) κι' όλους τους διαβατικούς άντρες (που είναι ό άντρας) άδιάφορους κάτω από το μοιραίο για την άξια των γεγονότων, καταδικασμένους στη βαριά μονοτονία της όμοιοτατης έναλλαγής της καθημερινής μιξέριας.

Ο κ. Μελάς, έμπνευσμένος από τη σκηνοθεσία του Μπατό, έδωσε όσο μπορούσε καλύτερα το περιβάλλον. Δυστυχώς έργα σαν τη «Μάγια» δεν είναι δυνατό να γίνουν καταληπτά από ένα κοινό σαν το δικό μας, που του λείπει όχι μόνο ή κοσμοπολιτική διάθεση κ' ή δίψα μιās άνότερης δημιουργίας, αλλά και ή στοιχειωδέστερη θεατρική πείρα. Έτσι το έργο έπεσε—έφτασε πολύ και ή μετάφραση—παρ' όλο το έπιμελημένο άνέθεσμα και παίξιμο. Ιδιαίτερα για την κ. Μαρία Κοτοπούλη (που πρέπει να όμολογηθεί ότι δεν της έστεκε ό ρόλος όπως στη Φραντζέζα συναδελφό της *Jamois*, που της έχρόταν γάντι) έχω να σημειώσω ότι έδωσε με έξαιρετική διαύγεια τη γυναίκα—έναλλαγή.

*

Πάει λίγος καιρός που κάποιοι από τους κακεντρέχεις «κριτικούς» των έφημερίδων θέλοντας να με μείωσει, μου έγραψε πώς αγαπώ «παθολογικά» τη νεοελληνική θεατρική παραγωγή και ότι είμαι έπιεικής για τους έλληνες συγγραφείς. Έ λοιπόν: από τη στήλη αυτή βεβαιώνω ότι προτιμώ τη δική μου «παθολογική κατάσταση» από τη δική του και την «των συν αύτφ» (άληθινά παθολογική κακεντρέχεια, που εκδηλώνεται σε λύσσα στα διαλείματα κάθε πρεμιέρας έλληνικού έργου και την ώρα της παραστάσεως ακόμα) και δηλώνω—για να το μεταγεριστεί κι' αυτό έναντιό μου—ότι όταν βλέπω ένα άποτυχημένο έλληνικό έργο, φεύγω τόσο θλιμμένος και τόσο τσακισμένος από την παράσταση οά νάμουν έγώ ό ίδιος συγγραφέας του.

Είναι χρόνια τώρα αυτή ή δουλειά και δε φανταζόμουνα πώς θά μου τύχαινε να φύγω άγανακτισμένος—είναι ή λέξη—από έλληνικό έργο. Νά που γίνηκε κι' αυτό με τον «Όρκο του Πεθαμένου» του κ. Ζ. Παπαντωνίου.

Ο κ. Ζ. Παπαντωνίου, που έχει γράψει άξιοπρόσεχτα τραγούδια και διηγήματα, έχει φαίνεται από κάμποσο καιρό πάθει μιάν διαστροφή: Πάνε δύο-τρία χρόνια, που άρχισε να γράφει κριτικές για ζωγραφική και για γλυπτική, άισθητικές μελέτες άλλοσούμπυρδες που θά έπιπτερόντουσαν το πολύ-πολύ στην άγραμματοσύνη και στο «θράσος της άγνοιας» ενός Φώτου Πολίτη.

Γιὰ κωρωνίδα όλων αὐτῶν τῶν παραστρατημάτων του μᾶς ἔδωσε τὸν «Ὀρκο τοῦ Πεθαμένου». Ἀποφεύγω νὰ μιλήσω ἀναλυτικότερα γιὰ τὴ διαστρέβλωση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, γιὰ τὴν παιδιὰτικὴ θεατρικοποίηση όλων τῶν μὴ δραματικῶν στοιχείων τοῦ μύθου, γιὰ τὸν ἀνύπαρκτο συμβολισμό, τὴν ἀνύπαρκτὴ θεατρικότητα, τοὺς ἀνύπαρκτους διαλόγους, γιὰ τὰ παιδιάρματα... γιὰ...γιὰ...γιὰ... καὶ σταματῶ μόνο στὸ ὑπο-παιδαριῶδες ἀνακείμενον τοῦ πραγματικοῦ μὲ τὸ ὑπερφυσικό.

Κανένας βέβαια δὲ μπορεί νὰ πεῖ ὅτι ἡ συνύπαρξή τοῦ ἐπιστητοῦ μὲ τὸ ὑπερέπεραν εἶναι ἀδύνατη γιὰ τὸν δημιουργό, ἢ ὅτι ἡ συνύπαρξή αὐτὴ ἀποκλείει τὴν τέχνη. Ὅταν ὅμως κανεὶς ζητήσει νὰ δώσει μέσα σ' ἓνα ἔργο τοὺς δύο κόσμους, ἔχει μόνον κρατάει τὶς σχετικὲς ἀναλογίες καὶ ἀποστάσεις μεταξὺ τους, ἀλλὰ ἔχει τὴν ὑποχρέωση πρὶν καταπιστῆ μὲ τὸ ὑπερέπεραν νὰ γνωρίζῃ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀδύτων, νὰ ἔχει ἐξοικιωθῆ μὲ τοὺς κανόνες, ποὺ διέπουν τὰ ὑπερπραγματικά ὄντα καὶ φαινόμενα καὶ νὰ δημιουργήσῃ μέσα στὸ πλαίσιο τους.

Ἄν ὁ κ. Ζαχαρίας Παπαγιάννης ἔπαιρνε τὸν κόπο νὰ μελετήσει, τότε θὰ ἔβλεπε πῶς θὰ μπορούσε κ' ἴσως θὰ κατόρθωνε νὰ δημιουργήσῃ κατὰ ἀξιοπρόσχετο τουλάχιστο στὸ σημεῖο αὐτό. Θὰ κατόρθωνε νὰ δώσει στὸν Κωνσταντῆ του μιὰ δικαίωση, ἔχει ἀνθρώπινη βέβαια ἀλλ' ἀποκρυφιστικὴ, μιὰ δικαίωση νοητὴ τουλάχιστο ἀπὸ τοὺς λίγους μεμνημένους. Ἀλλὰ ὁ κ. Π. δὲν καταδέχτηκε νὰ μελετήσει. Προτίμησε νὰ κάνει μιὰ περιεργὴ ρουσιτικὴ σαλάτα μὲ βρυκολάνους, ἀλχημιστικὸς μανθῆς, δρυϊδικὰ πνεύματα τοῦ δάσους, ἑλληνοπρεπέστατες νεράιδες, δολλιάρια, Μπροῦκλιν, Ἀφρικὴ, Πασχαλινὲς λαμπάδες κ' ἓνα σωρὸ ἄλλα ἑτερόκλητα πράγματα.

Χαίρε ἀγραμμάτωσόνη κ' ἔσθιθελησμέν τῶν Ἑλλήνων!

Ἀλλὰ ἂν ὁ κ. Ζ. Π. ἀπέτυχε ὡς δραματικὸς συγγραφέας ἐπέτυχε — καὶ πῶς! — ὡς λιβελογράφος. Ἀπαντώντας στὸ «μαγαριστὴ» — ἐπίθετο θαῦμα! — κ. Φ. Πολίτη ἔγραψε δύο λιβέλους ἀριστουργήματα, ὅπου εἶπε τόσα σωστά καὶ τόσα ἀληθινὰ πράγματα ὥστε νὰ μᾶς κάνει νὰ λυπούμαστε γιὰ τὴν νὰ πεῖ κανένας ἄλλος.

Ἡ «Ἐλεύθερη Σκηνὴ» εἰδείξει ἐξαιρετικὴν ἀγάπη γιὰ τὸν «Ὀρκο τοῦ Πεθαμένου». Οἱ ἡθοιοὶ ἀγωνίστηκαν νὰ σώσουν ὅ,τι ἔμπεσαν νὰ σώσουν καὶ ἡ κ. Μαρίκα Κοτοπούλη ἔκανε ρόλο τὰ ἀνούσια καὶ ἀσύνδετα λόγια, ποὺ τῆς ἔγραψε ὁ συγγραφέας. Ὁ Μελάς ἐδημιούργησε ὄρατα ἐφέ—ἰδίως στὴν τελευταία πράξη. Τὰ σκηνικά πολὺ καλά. Ὁ φωτισμὸς τοῦ μπαλλέτου ὑστεροῦσε λιγάκι, ἀλλ' αὐτὸ μπορεί καὶ νᾶτυχε τὴν βραδυὰ ποὺ παρακολούθησα τὸ ἔργο μόνο.

Γενικὰ πρέπει νὰ συγχαροῦμε τὴν «Ἐλεύθερη Σκηνὴ» γιὰ τὴν πραγματοποίησή καὶ νὰ τὴ συλλυπηθοῦμε γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ «Ὀρκου τοῦ Πεθαμένου».

ΚΩΣΤΗΣ ΒΕΛΜΥΡΑΣ

Σημ. «Πρωτοπορίας». — «Ὁ σταθμὸς» τοῦ κ. Π. Χόρν, ποὺ παίχτηκε στὸ θέατρο Κυβέλης, τέσσερες μονάχα φορές, εἶναι ἔργο πρωτοποριακὸ

καὶ ἐξαιρετικὰ μᾶς ενδιαφέρει. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κ. Κωστής Βελμύρας, ἐνεκα τῆς ἀδιαθεσίας του δὲν τὸ εἶδε, θὰ γράψῃ γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ συνεργάτης μας Σκηνικός στὸ ἐρχόμενο φυλλάδιό μας.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

— Ἡ ἐκθεση τοῦ «Συνδέσμου Ἑλλήνων Καλλιτεχνῶν».

Ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια, ποὺ οἱ ἀτομικὲς ἐκθέσεις τῶν ζωγράφων ἦτανε σπάνιες στὴν Ἀθήνα, ἡ γενικὴ ἐκθεση τοῦ «Συνδέσμου Ἑλλήνων Καλλιτεχνῶν» εἶνε μιὰ γενικὴ ἰδέα τῆς ἐργασίας ποὺ γινόντανε κάθε χρόνο στὴ ζωγραφικὴ καὶ στὴ γλυπτικὴ. Τώρα ὅμως ἀλλάξανε τὰ πράγματα. Ὁ φιλότεχνος κόσμος μπορεί νὰ βλέπῃ ὅλη τὴν κίνηση τῆς ζωγραφικῆς στὶς ἀτομικὲς ἐκθέσεις, ποὺ εἶναι ὑπερβολικὰ πολλές, χωρὶς νὰ περιμένῃ τὴν ἐκθεση τοῦ Συνδέσμου. Ἔτσι ἡ φετεινὴ ἐκθεση, ποὺ εἶναι ἡ ἕβδομη ποὺ διοργανῶνται ὁ Σύνδεσμος καὶ ποὺ μ' αὐτὴ ἀρχίζει κ' ἡ φετεινὴ σαιζὸν τῶν ἐκθέσεων, δὲν μπορεί νὰ συγκεντρώσῃ τὸ γενικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ ὅλη τὴν κίνηση τῶν «εἰκαστικῶν» τεχνῶν, σὺν ἄλλα χρόνια. Μάλιστα φέτος ἔμεινε ἀπόδω κ' ἡ γλυπτικὴ, γιὰ τὴν φαίνεται πῶς οἱ γλύπτες θὰ κάμουνε χωριστὴ δικὴ τους ἐκθεση. Κ' ἡ μεγαλὴ ἔμεινε μονάχα μὲ τὴ ζωγραφικὴ καὶ μὲ λίγη, πολὺ λίγη διακοσμητικὴ.

Ἡ φετεινὴ ἐκθεση τοῦ Συνδέσμου γίνθηκε στὶς νέες σάλες τοῦ κ. Στρατηγόπουλου (Λεωφόρος Ἀμαλίας, 10) κ' ἔλαβαν σ' αὐτὴ μέρος 55 ζωγράφοι. Κομμάτια ζωγραφικῆς μήκανε 164. Ἡ διακοσμητικὴ ἀνταρροσώπεθα μονάχα ἀπὸ 4 κομμάτια τῆς γνωστῆς κεραμεικῆς τέχνης τῆς διδασ. Πολυχρονιάδη, ποὺ μᾶς εἶχε ἀπασχολήσει ὅταν ἔκαμε χωριστὴ ἐκθεσίς της κ' ἀπὸ μιὰ θυρίδα μὲ σιμάλτα καὶ μπατίκι, ἔργα διακοσμητικὰ μὲ πολὺ γούστο τῆς διδασ. Διαμαντοπούλου.

★

Καὶ τώρα μένει ἡ ζωγραφικὴ. Ἡ ἐκθεση αὐτὴ εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ζωγραφικὴ. Μὰ παρουσιάζει τίποτα ἐξαιρετικὰ νέο καὶ τολμηρὸ ὅλο αὐτὸ τὸ μάζεμα ἔργων ζωγραφικῆς; Δὲν κατορθώσαμε νὰ βροῦμε τίποτα. Βέβαια ἀρκετὲς σχολῆς καὶ τάσεις παρουσιάζονται στὴν ἐκθεση αὐτὴ. Λεῖπουν ὅμως οἱ τολμηρὲς προστάσεις. Φαίνεται ἀληθινὰ πῶς αὐτὴ τὴ φορά ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Συνδέσμου θέλησε κάπως νὰ νεωτερίσῃ καὶ πλάϊ στοὺς πομπιέ, πλάϊ σ' ἄψυχα κατασκευάσματα, ἔβαλε καὶ μερικὰ ἔργα μὲ ζωὴ καὶ μὲ χαραχτήρα. Μὰ καὶ τὰ καλά αὐτὰ ἔργα—τὰ ὅχι ἐξαιρετικὰ νέα, μὰ ποὺ ἔχουν ὅμως σχετικὸ ἐνδιαφέρον—εἶναι ἔργα καλλιτεχνῶν ποὺ μᾶς παρουσίασαν ἄλλες φορές καὶ ἄλλα τῆς ἰδίας ἀξίας καὶ μερικὰ καὶ πολὺ καλλίτερα καὶ τολμηρότερα καὶ ἀληθινότερα. Ἔτσι ἡ γενικὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὴν ἐκθεση αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου καλὴ. Εἶναι φανερὸ μάλιστα πῶς τὰ πῖδ πολλά κομμάτια ποὺ κρεμάστηκαν θὰ μπορούσαν νὰ λείκουν χωρὶς ἡ πραγματικὴ καὶ ζωντανὴ τέχνη νὰ χάσῃ τίποτα. Μὰ καὶ γενικὰ ὅλη αὐτὴ ἡ φα-

σαρία δὲν παρουσιάζει καμμὴ εὐχάριστη ἐκπληξη, οὔτε ἓνα ἔργο πρὸς τὰ μπρός. Τὰ ἴδια μονάχα, τὰ γνωστά.

★

Ὅσο ὅσο πρέπει νὰ σημειώσουμε μερικὰ ἔργα ποὺ ξεχωρίζουν, ποὺ βαδίζουν σύμφωνα μὲ τὶς νέες ἀντιλήψεις γιὰ τὴν τέχνη καὶ ποὺ λένε κάτι, ποὺ ἔχουν ψυχὴ δική τους, ποὺ ἔχουν λόγο νὰ ὑπάρχουν. Ὅπως τονίσαμε, ὅλ' αὐτὰ τᾶχουν δημιουργήσῃ ζωγράφοι ποὺ ἔχουν παρουσίαν ἄλλες φορές ἔργα τῆς ἰδίας ἢ ἀνώτερης ἀξίας.

Ἀνάμεσα στὰ ἔργα ποὺ ξεχωρίζουμε εἶναι τὰ πέντε Σκυριανὰ κομμάτια τῆς *Κας Ἀλεξανδρίδου* — *Στεφανοπούλου*. Εἶναι κάτι ποὺ μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε ἑλληνικὸν ἐξπρεσιονισμό. Ἡ ζωντανὴ καὶ θαθεὶ ἐκφραση ἀνταμώνεται μὲ τὴν πρωτότυπη σύνθεση κ' ὅλα γιορρίζουν μὲ φῶς καὶ μὲ ἀλήθεια. Ψευτιὲς κατὰ συνθήκην καὶ ἀπόπειρες μανιέρας δὲν ὑπάρχουν στὰ κομμάτια αὐτὰ. Μὰ κ' ὁ κ. Δ. Στεφανόπουλος μὲ τὰ τρία Σκυριανὰ του δεῖχνει ἀνάλογα προσόντα. Μάλιστα τὸ «Ἀλάνθιμα» του εἶναι κάτι γιορμάτο ἐκφραση, μὰ καὶ ἐντελῶς νέο, μὲ χρωματικὴ καθαρότητα, μὲ ζωὴ καὶ μὲ ἀγνότητα μαζί.

Ὁ κ. Σπ. Βασιλείου παρουσιάζει ἔργα ἀξία μεγάλης προσοχῆς γιὰ τὸ μεταχέρισμα τοῦ ὄγκου καὶ γιὰ τὸ στυλιζάρισμα τοῦ συνόλου, μὰ ποὺ μοιάζουν μὲ κείνα ποὺ εἶχε στὴν ἀτομικὴ του ἐκθεση. Κάπως συγγενεῖον μὲ τὰ ἔργα τοῦ κ. Βασιλείου, μὰ ἔχουν δική τους ἀξία καὶ ἀτομικότητα, τὰ ἐκθέμενα τοῦ κ. Μ. Βιτωρόρη. Στὴ δικὴ του ὁμοῦ ἐκθεση ὁ κ. Βιτωρόρης μᾶς εἶχε δεῖξῃ ἔργα του πῖδ ὄριμα καὶ πῖδ ρωμαλέα. Μὰ κ' ὁ κ. Ἄγ. Ἀστεριάδης, ποὺ τόσο τότε θαυμάσαμε στὴν τελευταία του ἐκθεση, τὸ τόσο τολμηρὸ καὶ προσωπικὸ αὐτὸ ταλάντο, παρουσιάζεται τώρα μονάχα μὲ τοὺς «Ἐργάτες», ἔργο ποὺ δεῖχνει ξένες ἐπιδράσεις. Τὴν ἀξία ὅμως τοῦ κ. Ἀστεριάδης δὲν θέλουμε οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ νὰ τὴν ἀμφισβητήσουμε. Μπορεῖ ἡ Ἐπιτροπὴ στὸ διάλεμα τῶν ἔργων νὰ τὸν ἀδικήσει... Ἀκόμα κ' ὁ κ. Πολ. Ρέγγος ἐμφανίζεται μὲ δυὸ κομμάτια του, ἀξία βέβαια προσοχῆς, μὰ ὄχι ἀπὸ τὰ καλλιτέρα του.

Ὁ κ. Θ. Τριανταφυλλίδης, ἀνάμεσα στὰ 5 κομμάτια του, μᾶς παρουσιάζει κ' ἓνα «Διμηνόκι», ποὺ εἶναι θαυμαστὸ στὴν πρωτοτυπία του καὶ στὴν τόσο ξεκοβραστὴ διαχείριση ἐνὸς δύσκολου θέματος. Μὰ καὶ τὸ τολμηρὸ διακοσμητικὸ τοπίο του, μὲ τὰ παράξενα χρώματα, εἶναι κάτι ἀξιοπληρὸς προσοχῆς γιὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ζωγραφικὴ ἀντιλήψη. Κ' ὁ κ. Κ. Πλακοτάρης, ποὺ πρῶτὴ φορά ἐκθέτει, ἔχει τολμηρὰ διακοσμητικὰ τοπία μὲ μιὰν ἐλεύθερη ἀντιλήψη ἀξία προσοχῆς.

Ἐνα κεφάλι Ἡπειρώτισσας τῆς διδασ. Πηνελ. Οἰκονομίδου μᾶς τραβάει πολὺ. Ἐχει μιὰ ἀπλότητα κ' ἐκφραση σημαντικὴ. Μὰ κάπως κριμτιβιστικὴ, μὰ ἐκπραστικότερη τέχνη πορτραίτου.

Ὁ κ. Πέσκει ἐκθέτει ἓνα «Ἀργαλιό», ὅπου μὲ τὰ ἀπλοῦστερα μέσα κάνει θαύματα ἐκφρασης σὲ σύνθεση δύσκολη, ὅπου μπαίνει ἀρμονικὰ καὶ ἀπλά καὶ ὀλόκληρο τοπίο.

Οἱ Κυρίες *Ταροούλη* καὶ *Χατζημυχάλη* μᾶς παρουσιάζουν ἔργα ἐκπραστικά καὶ μὲ ἀτομικὸ μεταχέρισμα τοῦ ὄγκου καὶ τοῦ θέματος γενικὰ. Μὰ ὅμοια δικὰ τους εἶδαμε κ' ἄλλες φορές.

Ὁ κ. Φοράουρος, ἐμφανίζεται αὐτὴ τὴν φορὰ μμητῆς τῶν Ἀκαδημαϊκῶν. Μονάχα τὸν γλυτῶνει ἓνα ρωμαλέο συνθετικὸ σχέδιο μὲ μολύβι, ποὺ μᾶς θυμίζει τοὺς πῖδ βρωμεροὺς στίχους τοῦ ποιητῆ κ. Π. Φαρμακόπουλου....

★

Πάμε τώρα πῖδ πίσω. Πρὸς τὸν ἐμπρεσιονισμό. Βέβαια δὲν θὰ μιλήσωμε γιὰ τοὺς ψευτοεμπρεσιονιστῆς, γιὰ τὶς ρετσέτες τῶν πομπιέ... Ὅθ σημειώσουμε ὅμως μερικὰ ταλέντα ποὺ, καὶ μέσα στὸν ἐμπρεσιονισμό ξεχωρίζουν. Εἶναι ἀξίανα ἀνάμεσά τους ὁ κ. Π. Ἀντῆρας μὲ τὸ ἀπλό κ' ἐπιγραμματικὸ «Ἐκκλησάκι» του. Εἶναι ὁ κ. Βασ. Γερμενῆς, ἡ *Κα Λήμα* μὲ τὰ Κορφιτικὰ τῆς, ὁ κ. Ἐπ. Ὁμοπόπουλος μὲ τὸν «Κορινθιακὸ» του, ὁ κ. Δούκας μ' ἓνα Τηνιακὸ τοπίο, ὁ κ. Μ. Παπαδημητρίου μὲ τὰ Αἰγυπτιακά του, ἡ διδασ. Μίνα Κωλέττη, ἡ διδασ. Φραντζῆ, ἡ διδασ. Φωστηροπούλου.

Ἐχει καὶ πολλὰ ἔργα Ἀκαδημαϊκὰ ἡ ἐκθεση αὐτὴ. Μὰ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ πόσα πραγματικὰ ἔχουνε τοῦλάχιστο τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια, δηλαδὴ τὴν ξερὴ ἀντιγραφή τῆς φύσης; Βέβαια ὁ κ. Γεωργιάδης εἶναι ὁ καλλίτερος ἀπὸ ὅλους σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια. Μιὰ μεγάλη του νατὺρ μὸρτ τὸν δεῖχνει καλά. Μὰ ἐνὰ του τοπίο «Τὸ νταμάρι τοῦ Λίντι» τὸν φέρνει κάπως νεωτεριστῆ... Ἀξία νὰ σημειώσῃ κανεὶς ἀνάμεσα στὰ ἔργα μὲ παλιὲς ἀντιλήψεις εἶναι καὶ μερικὰ τῶν κ. Ο. Φωκᾶ, προπάντων μιὰ ἀκουαρέλλα γριᾶς, μερικὰ τοῦ κ. Χριστοφοῦ, μὰ καὶ τὸ «Παλιὸ βιβλίο» τῆς διδασ. Ἄννας Φαραντάτου.

Ἄν προσθέσωμε ἀκόμα καὶ τὶς συνθέσεις τοῦ κ. Δ. Λήμα γιὰ διακόσμηση καὶ εἰκονογράφηση ἐκκλησιῶν, ποὺ ἔχουν ἀτομικὸ χαραχτήρα καὶ δικὴ του διάθεση, κλείνουμε τὸν ἀπολογισμό τῆς φετεινῆς ἐκθέσεως τοῦ «Συνδέσμου Ἑλλήνων Καλλιτεχνῶν».

ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

— Οἱ καινούργιες ἑλληνικὲς ταινίες: «Ἡ μπόρα» καὶ «Μακρὰ ἀπὸ τὸν κόσμο».

Ἐγὼ ἀπὸ τὴν ὀλότελα νεκρωμένη κινήματογραφικὴ κίνηση τῶν καλοκαιρινῶν μηνῶν, τὸ φθινόπωρο βρῆκε τὴν Ἀθήνα σὲ μιὰ πρετόδικη κινήματογραφικὴ δράση κάθε λογῆς. Πρῶτα-πρῶτα οἱ προετοιμασίες κ' οἱ ἔγκαταστάσεις γιὰ τὸν ἡχητικὸ Κινηματογράφο, κ' ὕστερα ἡ ντόπια παραγωγικὴ κίνηση, γιὰ τὴν ὅποια καὶ μόνο θ' ἀσχοληθοῦμε σ' αὐτὸ τὸ φυλλάδιο. (Γιὰ τὸν ἡχητικὸ κινήματογράφο, καὶ γιὰ τὰ τρία του συστήματα, θὰ μιλήσωμε ἀναλυτικότερα στὸ ἐρχόμενο, τοῦ Δεκεμβρίου).

Ἡ πρώτη ταινία ποὺ πραγματοποιήθηκε τὸ δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ φετεινοῦ χρόνου, εἶναι «Ἡ Μπόρα» τοῦ Οἴκου «Ντάγκ-Φίλμ» (Γαζιάδης), ποὺ θὰ προβληθῆ σὲ μερικὲς μέρες. (Εἶναι ἡ

τρίτη στη σειρά ταινία που μās παρουσιάζει αυτή η ντόπια φίρμα μέσα σ' ένα χρόνο).

Το σενάριο της «Μπόρας» γραφτηκε και πάλι από τον κ. Παύλο Νιρβάνα. Είναι ένα είδος πολεμικού δράματος, από εκείνα που μās παρουσίασε κατά δεκάδες στο παρελθόν ή μεταπολεμική ξένη κινηματογραφική παραγωγή. Η αλήθεια όμως είναι, πώς ο κ. Νιρβάνας είναι ο πρώτος Ρωμύος που καταπιάνεται μ' ένα παρόμοιο θέμα σε σενάριο. "Αν ήταν άλλος, μπορεί να είχαμε τις επιφυλάξεις μας για την έλλογότητά του. Μιά όμως που πρόκειται για τον κ. Νιρβάνα, φρονούμε πως η πλοκή κ' η άκριβης ψυχολογία του κινηματογράφου θα συντελέσει στο να παραβλέψη το κοινό το λίγο κοινότυπο θέμα του σεναρίου του.

Η υπόθεση της «Μπόρας» στην αρχή και στο τέλος της ξετυλίγεται στα Τέμπη με τη γραφική κοιλάδα τους, όπου—όπως λέγεται—η «Ντάγκ-Φίλμ» εγγύρισε λαμπρά «έξωτερικά» όπως και στη λοιπή περιοχή της Έλασσόνας και στο Μικρασιατικό Μέτωπο, δηλαδή στο Σαγγάριο, τα Μουδανιά, τη Σμύρνη κ. τ. λ. (που υποθέτω ν' αντικαταστάθηκαν από μερικά χωριά της Αττικής και της Θεσσαλίας. «Ο Οίκος «Ντάγκ-Φίλμ» έχει άφρονες βύ της Σμύρνης από μια σχετική ταινία που είχε γυρίσει στα 22).

Έτσι ξαναζει στην ταινία η «Μπόρα», όλη η πένθιμη ιστορία της μεγάλης Έθνικης συμφοράς μας, σά βροντολακυσμένη επιφανειακή ανάμνηση. (Αυτό το γεγονός δεν μπορεί παρά ν' έχει μεγάλη σημασία για την έμπορική καρδιά της ταινίας που μās απασχολεί).

Πρωταγωνιστής είναι ο Έδμόνδος Φύρστ, σ' ένα δραματικό ρόλο πολεμιστή που τον νομίζουν πεθαμένο και που ξαναγυρίζει για να βρει τη γυναίκα του παντρεμένη πιά. Τη γυναίκα υποκρίνεται η Δις Ίερωνίμου, μία πολύ όμορφη και χαριτωμένη δεσποινίς, που δεν ξέρω όμως αν μπόρεσε ν' ανταποκριθίη στις δραματικές απαιτήσεις του ρόλου της. Πρώτους ρόλους έχουν και ο κ. Χριστοφορίδης και ο λαμπρός και συμπαιθεστάτος κωμικός μας κ. Χέλμης.

Όπως βλέπει ο άναγνώστης, το καλλιτεχνικό συγκρότημα του Οίκου «Ντάγκ-Φίλμ» είναι έντελως άσχετο με τα προηγούμενα που συνεργαστήκανε μ' αυτήν την Έταιρία. Θα δούμε λοιπόν τι θα μας προσφέρει στο κεφάλαιο της υπόκρισης, και παράλληλα, ποιά βελτίωση θα σημειώση η τέταρτη πραγματοποίηση Γαζιάδη, στο κεφάλαιο της τεχνικής και της ρεζί. Θα το δούμε σε λίγες μέρες...

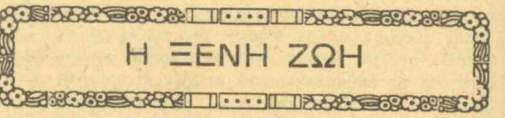
Η δεύτερη πραγματοποίηση που θα μ' απασχολήση, όφειλεται σε κάποια καινούργια φίρμα ονομαζόμενη «Ολύμπια-Φίλμ». Ο τίτλος της πρώτης ταινίας της είναι: «Μακρού από τον κόσμο». Η υπόθεσή της ξετυλίγεται στην ώραία μας Κέρκυρα, στη γραφική Μύκονο και στο... Άγιον Όρος. Το δε σενάριο της, έγραψτηκε από τον κ. Ορέστη Λάσκο, ο οποίος και υποκρίνεται ένα από τους δύο πρωτεύοντες άνττικούς ρόλους. Ο ίδιος, είχε διασκευάσει η... γράφει

το σενάριο του «Λιμανιού των Δακρύων». Ήπειδή δε είχα διατυπώσει επιφυλάξεις για την αξία του τελευταίου, ένα περιοδικό, του οποίου, κατά διαβολική σύμπτωση, ήταν συνεργάτης και ο κ. Λάσκος, είχε την υποχρεωτικότητα να με παραλάβη. "Αλλ' ως επανέλθω στο σημερινό μου θέμα. Ο άλλος πρωταγωνιστής του «Μακρού από τον κόσμο», είναι ο ώραιος ζέν πρεμιέ κ. Δημ. Τσακίρης, για την καλλιτεχνική απόδοση και εξέλιξη του οποίου προτιμώ να μη κάνω καμιά πρόβλεψη. Άλλωστε, ύστερα από ένα μήνα που θα παιχτή η ταινία στην όποια πρωταγωνιστεί, θα τα ξαναπούμε πλατύτερα.

Τον πρώτο γυναικείο ρόλο υποκρίνεται η Δις Μαίρη Σαγιάννου, η νεαρή υποκριτική αυτή καλλιτέχνηδα, που έλλιζω πως, αν τη βοηθήση ή κατάλληλη διδασκαλία ενός ρεζισέρ, μπορεί αξιόλογα να μās ικανοποιήση με το παραπάνω. Τούλάχιστον το έλλιζω... Καί φυσικά το εύχομαι.

Θα πούμε μονάχα αυτά στο σημερινό μας φυλλάδιο για τις δύο καινούργιες ντόπιες ταινίες. "Όταν θάρθη η στιγμή να τις κρίνωμε, πράγμα που δεν θ' άργηση, τότες θα πούμε περισσότερα. Είναι στο χέρι εκείνων που τις πραγματοποίησαν να άποσπάσουν ευνοϊκές κρίσεις, παρουσιάζοντας δηλαδή έργαasia εύσυνειδητη, σοβαρή και καλλιτεχνική.

ΙΡΙΣ ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΥ

ΠΑΡΙΣΙ

— Ο Μπουρντέλ. Οί νεοκλασικοί της Ροντενικής σχολής έτιμησαν και ύψωσαν στον έβδομο ούρανό το γλύπτη Αντώνη Μπουρντέλ, τώρα με το θάνατό του. Τους πρωτοπόρους ο Μπουρντέλ έλάχιστα τους ενδιαφέρει, γιατί δεν τον βρίσκουν πού πολύ προχωρημένο από το δάσκαλό του το Ροντέν. Στην εποχή ενός Άρκιπέγκο, ο Μπουρντέλ είναι πιά πίσω. "Όστόσο εκείνο που πήρε από τους Έλληνες κ' από το Ροντέν το καλλιέργησε με πολλή δύναμη κ' έδημιούργησε έργα με άτομικό χαρακτήρα. Τα πιά ώριμα έργα του παρουσιάστηκαν συνολικά στην περσινή έκθεσή του στο νέο παλάτι των Ύραίων Τεχνών στις Βρυξέλλες και κεί δόθηκε εύκαιρα να φανή η όλική του προσπάθεια. Φάνηκε μία γυναίκα καλλιτεχνική φλέβα, μιά σταματημένη σε μιά μικτή Έλληνο-Γαλλική παράδοση.

Ο Μπουρντέλ ήταν γεννημένος και αναθρεμένος γνήσιος γάλλος, μιά αγάπησε την τέχνη της άρχαίας Έλλάδας, πήρε και γυναίκα Έλληνίδα κ' αγαπούσε τους Έλληνες—δηλαδή και τους σημερινούς... Ήτανε μαθητής και στην αρχή ξερός μιμητής του Ροντέν. Έπειτα όμως, μάλιστα από όταν διακόσμησε το θέατρο των Σάμπ Έλυζέ, έδειξε τη δική του προσωπικότητα. Άργότερα έδωσε έργα που δείχνουν έντυπωτικά το δούλεμα της φόρμας. Παρουσίασε συνθέσεις με

άρχαία θέματα και προτομές—πορτραίτα, όπως του δασκάλου του του Ροντέν, του Μπετόβεν, του Ίγκρες, του Ρέμπραντ και άλλων. Σήμερα ο Μπουρντέλ είναι γνωστός όχι μονάχα στη Γαλλία, μιά και στην Πολωνία, στο Βέλγιο, στη Άγγλία, στην Ίταλία και ακόμα και στην Ούραγουάη. Σ' όλες αυτές τις χώρες υπάρχουν έργα του.

Με λίγα λόγια ο γλύπτης που πέθανε ήτανε ένας δημιουργός αναθρεμένος με τη Ροντενική αντίληψη και με την Έλληνική Τέχνη και τεχνική στην τοποθέτηση της φόρμας. Ο ίδιος ο Μπουρντέλ έλεγε: «Τέχνη είναι μιά άλγεβρα βασισμένη σε υλικές ποσότητες φόρμας, μιά που να συγγενεύει αρκετά με την προσθήκη ιδανικού μεγάλου».

— Το Νομπέλ του 1930.

Άρχισαν οι κουβέντες, οι γνώμες και τα προγνωστικά για το θραπέλο Νομπέλ του 1930. Οί πρωτοποριακοί κύκλοι του Παρισίου βέβαια δεν ενδιαφέρονται για το Νομπέλ, που είναι η έπίσημη σφραγίδα του λογοτεχνικού συντηρητισμού και που σφραγίζει τους σταματημένους πιά, που συμπληρώσανε το έργο τους. "Όστόσο οι άλλοι λογοτεχνικοί και καλλιτεχνικοί κύκλοι συζητούν ζωηρά το ζήτημα του Νομπέλ. Οί περισσότερες προβλέψεις για το 1930 τριγυρίζουν γύρω στους Γκόρκυ, Θωμά Μάνν, Σιγκαλιρ Δεβί, Γκαλιουργόρθυ και Γουλιέλμο Φερρέρο. Από τους πολυάριθμους Έλληνες υποψήφιους κανένας δεν άκούεται... Τι γίνανε;

ΠΑΡΙΖΙΑΝΟΣ

ΜΟΣΧΑ

— Οί θεατές του Σοβιετικού θεάτρου.

Στο θέατρο της «μικρής έπαυλης» παίχτηκαν από τους καλλιτέχνες του πρώην θεάτρου Korsch δυό—τρείς μεταφρασμένες κωμωδίες που σημείωσαν κάποια έπιτυχία. Έπίσης έκτελέσθηκαν καλά οί βιενέζικες όπερέττες: «Λουδοβίκος ο...» και η «Ρόζ Μαρί». Ο Κατάρν, στην πένηνα του οποίου όφειλεται ο «Τετραγωνισμός του κύκλου», είναι ένας ξεχωριστός συγγραφέας, γεμάτος από δξύτατη παρατήρηση. Μās έδωσε μιά σειρά από σατυρικά σκίτσα, μέσα στα όποια ζωγραφίζονται τα ήθη της σημερινής ρωσίας. Το έργο αυτό που στο σύνολό του δεν παρουσιάζει καμιά βαθύτητα, ούτε έχει άλλωστε τέτοιες αξιώσεις, πέτυχε αρκετά. Έπίσης αρκετή έπιτυχία σημείωσε και το «Λεπίδι» του Lavrentier, που έχει μάλιστα και ιστορική αξία γιατί μās δίνει μιά εικόνα των πρώτων προσπαθειών των ανθρώπων εκείνων, που είχαν την ιδέα να διοργανώσουν μιά εξέγερση ενάντια στα θεμέλια της τσαρικής πειθαρχίας και του μοναρχικού πολιτεύματος. Άλλ' έκεινή ήταν μιά ρωμαντική εξέγερση κ' ό σημερινός θεατής, που ξέρει την πρόσφατη ιστορία, ξέρει την πραγματική επανάστατική προσπάθεια, ξέρει επίσης γιατί άπέτυχε ή επανάσταση εκείνη. Άπέτυχε γιατί δεν μπήκε μέσα στις μάζες των στρατιωτών. Νά γιατί ο θεατής του έργου τούτου δεν ικανοποιείται.

Τώρα όμως στη Μόσχα όλη η προσοχή του θεάτρου συγκεντρώνεται στο να ικανοποιηθίη ο θεατής αυτός, γιατί βέβαια δεν πρόκειται για έναν τυχαίο θεατή, που γυρίζει δεξιά κ' άριστερά, αλλά για ένα θεατή που πάει με πεποίθηση στο θέατρό του κ' έχει ανώτερες αξιώσεις απ' αυτό.

Το σύστημα των συνδρομητών στα θέατρα φαίνεται πως πέτυχε από την εκπαιδευτική του άποψη, γιατί ο θεατής δεν θέλει πιά να δέχεται ή να μη δέχεται, στην τόχη, τα είσιτήρια του τάδε ή τάδε θεάματος. Τώρα πάει στο θέατρο, έμφ πρώτα άμα δεν του άρесе δεν πήγαινε. Γι' αυτό πριν άνεβασθίη το κάθε έργο άποτελεί το θέμα των συζητήσεων όχι μόνο μεταξύ συγγραφέων, ήθοποιών και έπαγγελματιών της τέχνης, αλλά και μεταξύ σοβαρών θεατών, σε τρόπο που το θέατρο να μην άποτελεί πιά τόπο για διασκέδαση μόνο, αλλά και τόπο για ν' άκούγονται νέα διδάγματα. Το ίδιο λοιπόν μπορεί ν' ανταποκριθίη το θέατρο, όπως και η φιλολογία, στη σύγχρονη ζωή, στα κοινωνικά προβλήματα του πραγματικού βίου, στις νέες κατευθύνσεις, στα ήθικα ζητήματα, στη ζωή τέλος της Κομμουνιστικής Νεολαίας, των σπουδαίων κ. λ. π.

Γιά μιά εποχή πλούσια σε γεγονότα, όπως είναι η ρωσική επανάσταση, τα θέματα αυτά είναι άνεξάντλητα. Έτσι το θέατρο βρίσκεται, στην πραγματική τροχιά του και οί άνθρωποι του, ποτισμένοι από την ιδέα της μόρφωσης των μαζών, δουλεύουν με πίστη και θερμή γι' αυτό. Νά γιατί ο νέος θεατής δένεται στενά με το θέατρο και έννοτιζεται, με τον τρόπο που έπιθυμεί κ' ο ίδιος, τα διδάγματά του.

oooooooooooooooo

ΚΑΙΝΟΤΥΡΓΙΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

— Βιβλία. Γιώργου Κ. Κασιόπαλη: 'Ο Παλαμάς και το σπίτι. Άθήνα. Τυπογραφείο «Έστία». 1929. Λιλή Πατρίκιου Ίακωβίδη: «Οί χαιρετισμοί της Ήλιογέννητης». Άθήνα. Τυπογρ. «Έστία» 1929. Άριστέιδη Φουτρίδη: Παλαμάς και Ήσιόδος. Άθήνα. Τυπογραφείο «Έστία». 1929. Α. Π. Ταγκόπουλου: «Ο Προφητικός». Άθήνα. Τυπογραφείο «Έστία». 1929. Άντρέα Καραντώνη: Εισαγωγή στο Παλαμικό έργο. Άθήνα. Τυπογραφείο «Έστία». 1929. Άγγέλου Κ. Σημηριώτη: «Άστραία». Δράμα σε πράξεις τρεις και εικόνες πέντε με προλογόμια των κ. κ. Κωστή Παλαμά και Παύλου Νιρβάνα. Άθήνα. 1929. Δρος Άχιλλέως Κ. Αιμιλιανίδου, δικηγόρου: 'Η κρατική κηδεμονία και προστασία του άτόμου. Έκδοτικός οίκος Α. Κασιόνη. Άθήναι—Άλεξάνδρεια. (Περιοδικό «Έρευνα». Ιούλιος—Άύγουστος 1929). Μελή Νικολαίδη: «Δύο άσπρα γυμνά χέρια» κ' άλλα διηγήματα. Άθήνα 1929. Charles Seignobos: Σύντομος Ιστορία του πολιτισμού. Μετάφρασις Ίω. Οικονομίδου. Τεύχος Β'. (Έπιστημονική βιβλιοθήκη «Έρμού», αριθμός 5). Έν Άθήναις 1929.

ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Πουλιώνται στὸ νέο γραφεῖο τῆς «ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ»
(Στοῦ Φέξη, ἀρ. 59)

καὶ στέλλονται σ' ὅσους μᾶς ἐμβάσουν τὸ ἀντίτιμο. Τὰ ταχυδρομικὰ
ἔξοδα τὰ πληρώνουμε ἐμεῖς.

1) ΨΥΧΑΡΗ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

Ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Ἐρευνα» τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Α. Κασσιγόνη
τῆς Ἀλεξάνδρειας.

ΔΡΑΧΜΕΣ 15.—

2) ΨΥΧΑΡΗ

“Ἡ ΝΕΡΑΪΔΑ,,

(ΕΘΝΙΚΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΟΥΛΕΣ)

Σὲ χωριστὸ βιβλιαράκι μὲ ξώφυλλο. Λίγα ἀντίτυπα ὑπάρχουν.

ΔΡΑΧΜΕΣ 10.—

3) ΨΥΧΑΡΗ

ΕΘΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

(Α'. Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ ΚΑΠΟΙΟΣ ἌΛΛΟΣ.—Β'. Ο ΠΛΟΥΤΟΣ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ.—Γ'. ΕΠΙΣΗΜΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ)

Σὲ χωριστὸ βιβλιαράκι μὲ ξώφυλλο. Λίγα ἀντίτυπα ὑπάρχουν.

ΔΡΑΧΜΕΣ 10.—